

TARTU ÜLIKOOL  
FILOSOOFIATEADUSKOND  
Germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut

**EESTI TÕLKEKRIITIKA 2012. AASTAL AJALEHES SIRP  
ILMUNUD TÕLKETEOSEARVUSTUSTE PÕHJAL**

Magistritöö

Kadri Truska  
Juhendaja: lekt. Ene-Reet Soovik

Tartu 2014

## Sisukord

Sisukord .....	2
Sissejuhatus .....	3
1. Tõlkelugu ja tõlkekriitika .....	5
1.1 Tõlkeloo uurimine Eestis .....	5
1.2 Tõlkekriitika Eestis .....	8
1.2.1 Tõlketeose kriitikat mõjutavad asjaolud .....	13
1.2.2 Ajakirjanduses toimunud mõtteavaldused tõlkekriitika teemadel .....	15
1.2.3 Tõlkekriitika kriteeriumid .....	19
1.2.4 Tõlkija positsioon.....	23
2. Tõlkekriitika ajalehes Sirp 2012. aastal ilmunud tõlketeosearvustuste põhjal .....	26
2.1 Tõlketeosearvustused ajalehes Sirp.....	31
2.1.1 Tõlget ei kommenteerita .....	31
2.1.2 Artiklis avaldub arvustatava teose tõlkelisus .....	33
2.1.3 Tõlget arvustatakse.....	36
2.1.3.1 Tõlkele antakse üldine hinnang.....	37
2.1.3.2 Tõlget vaadeldakse lühidalt.....	39
2.1.3.3 Tõlget vaadeldakse põhjalikult .....	43
2.2 Kokkuvõtte tõlketeosearvustustest .....	55
Kokkuvõte .....	58
Kirjandus .....	61
Lisa 1. 2012. aastal Sirbis ilmunud tõlketeosearvustused kategoriseerituna .....	66
Lisa 2. 2012. aastal Sirbis tõlketeosearvustusi kirjutanud kriitikud.....	69
Lisa 3. 2012. aastal Sirbis arvustatud tõlketeosed keelte järgi.....	70
Lisa 4. Tõlketeosearvustused, kus tõlget ei kommenteerita.....	73
Lisa 5. Tõlketeosearvustused, kus avaldub arvustatava teose tõlkelisus .....	75
Lisa 6. Tõlketeosearvustused, kus tõlget arvustatakse.....	76
Summary .....	78

## Sissejuhatus

Käesolev magistritöö uurib tõlkekriitikat ning asetab tõlkekriitika uurimise laiemasse tõlkeloo raamistikku. Magistritöö eesmärk on välja selgitada tõlketeoste kriitika hetkeseis ning vaadelda, missugustele aspektidele tõlketeosearvustustes tähelepanu juhitakse. Uurimuslikus osas keskendutakse peamiselt viimase kümne aasta seisule tõlkekriitikas. Samuti on töö eesmärk uurida tõlkekriitika uurimist tõlkeloo ühe osana ning asetada see laiemasse tõlkeloo raamistikku, seega täites tõlkeloos seni haigutavat tühimikku tõlkekriitika uurimise kohal.

Magistritöö koosneb kahest osast – teoreetilisest osast, mis loob empiirilisele materjalile vajaliku tausta ja mõtestab tõlkekriitika valdkonda Eesti kontekstis, ja empiirilisest osast, mis on valimi empiiriline analüüs ja mille eesmärk on anda ülevaade ilmuvast tõlketeoste kriitikast.

Töö esimeses peatükis vaadeldakse eesti tõlkeloo koostamise põhimõtteid ning asetatakse tõlkekriitika laiemasse tõlkeloo raamistikku. Sealt edasi liigub töö juba konkreetsemalt tõlkekriitika juurde: antakse ülevaade sellest, miks on tõlkekriitika vajalik ning kui palju seda Eestis ilmub. Oluline probleem on seejuures, et puuduvad kirjalikud tõlkekriitikat käsitlevad allikad ning metatekstid on laiali erinevates kohtades (ajakirjandus, järelsõnad). Samuti leiab sellest alapeatükist ülevaate Eestis tehtud teadustöödest tõlkekriitika teemadel ja olulisematest ajaleheartiklitest.

Magistritöös vaadeldakse ka tõlkekriitika kirjutamist mõjutavaid asjaolusid – kas lisaks vaadeldavale tõlketekstile ja selle kvaliteedile on veel asjaolusid, mis tõlkekriitika kirjutamist mõjutavad? Edasi liigub töö Eesti ajakirjanduses toimunud aruteludele ja mõtteavaldustele tõlkekriitika teemadel – kuna puudub ühtne tõlkekriitikateooria, siis tekib tõlkekriitika teemadel aeg-ajalt mõttevahetusi ja küsimusi, kuidas on siiski õige tõlkida ja tõlget hinnata.

Kuna Eestis puuduvad ühtsed tõlkekriitika kriteeriumid, siis tuuakse välja ka punktid, mida võiks tõlketeosearvustusi kirjutades jälgida. Alapeatükis 1.2.3 antaksegi ülevaade tõlketeoste kriitikale esitatavatest kriteeriumitest, tuginedes peamiselt Katharina Reissi teosele „*Translation Criticism – The Potentials & Limitations*”, mis on oma ala üks tuntumaid ja tunnustatumaid teoseid. Vaadeldavad tõlkekriitika kriteeriumid on kasutusel töö empiirilises osas kasutatava valimiku kirjeldamisel ning arvustusi vaadeldes tuginetakse suuresti Reissi poolt välja toodud nõuetele.

Magistritöö esimese peatüki viimase alapeatüki moodustab tõlkija positsiooni kirjeldamine – kas tõlkija asend on ühiskonnas nähtav, missugune on tõlkija ülesanne ühiskonnas ja kirjanduses ning kuidas on tõlkija positsiooni viimasel ajal ühiskonnas tähtustama hakatud.

Magistritöö teine peatükk vaatleb tõlketeosearvustusi 2012. aastal ajalehes Sirp. Kokku uuritakse 50 tõlketeosearvustust. Ajaleht Sirp valiti seetõttu, et seal ilmub tõlketeoste kriitikat küllalt palju, aga ilmutat materjali ei ole seni veel uuritud. Seega on käesolev töö üks esimesi katseid tõlketeoste kriitika ilmumist päevalehtedes kaardistada ja seega väga oluline. Peatüki alguses vaadeldakse laiemalt valimisse kuuluvaid tõlketeosearvustusi – neid on kommenteeritud erinevatest aspektidest (tõlketeose kriitik, tõlkija, keel, rubriik, toimetaja, jm). Iga teema juures on välja toodud ka statistika, kui palju teema valimis kajastub.

Vaadeldavad tõlketeosearvustused on jagatud kolme kategooriasse, mis on moodustatud vastavalt sellele, kas tõlketeosearvustustes on tõlkeid kommenteeritud või mitte. Kategooriad on: tõlget ei kommenteerita, mainitakse teose tõlkelisust ja tõlget arvustatakse. Artiklid on jagatud kategooriatesse vastavalt sellele, kui palju esineb tõlkekriitikat igas artiklis. Artiklite käsitlemisel on alati toodud välja ka tekstinäited. Valimi analüüsi kokkuvõttest leiab ka võrdluse Maarja Läänesaare tõlkekriitika teemal kirjutatud magistritöö andmetega.

Töö lõpus olev kirjanduse loetelu koosneb kahest osast – empiirilised allikad ja teoreetilised allikad, mis on eraldi loeteludena välja toodud. Magistritöö põhiosale järgnevad lisad, kuhu on koondatud statistilised andmed tõlketeosearvustuste kohta – sealt võib leida täieliku nimekirja ilmunud tõlketeosearvustuste kohta koos kriitikute, artikli pealkirjade, tõlgitud teoste ja tõlkijatega. Lisas 1 on tõlketeosed kategoriseeritud valdkonna järgi: ilukirjandus, teaduskirjandus ja ajalugu. Lisas 2 on välja toodud kõik tõlketeosearvustusi kirjutanud kriitikud, Lisa 3 vaatleb tõlketeoseid tõlgitud keelte järgi ning Lisad 4, 5 ja 6 on nimekirjad tõlketeosearvustustest vastavalt sellele, kas vaadeldavas arvustuses tõlget ei ole kommenteeritud, avaldub tõlkelisus või tõlget on arvustatud. Töö lõpeb ingliskeelse kokkuvõttega.

# 1. Tõkelugu ja tõlkekriitika

Eesti üks tuntumaid tõlke-uurijaid Peeter Torop on kommenteerinud tõlkimise seotust kultuuriga ning rõhutanud nende kokkukuuluvust. „Tõlge ja kultuur on loomuldas kokkukuuluv mõistepaar. Tõlge on alati kultuurinähtus ja kultuur on alati tõkeline.” (Torop 2011: 7) Kogu Euroopas on tõlkimine alati suure tähtsusega olnud ning see moodustab kultuuri ühe alustala. „Euroopa sündis tõlkest ja tõlkes. Euroopa rajanebki vaid tõlgetel.” (Meschonnic 2000: 108) – nende sõnadega peab Henri Meschonnic silmas, et kõik tähtsamad tekstid on meile vahendatud tõlgete kaudu. Väikesed kultuurid, nagu seda on eesti kultuur, sõltuvad eriti palju tõlkimisest. Seda on rõhutanud mitmed autorid, näiteks Martina Ožbot osutab, et paljudes „väiksemates” kultuurides moodustavad tõlked suure osa kogu ilmunud kirjanduse hulgast (Ožbot 2011: 56). Lisaks toob Ožbot välja, et tõlkimine võib oluliselt kaasa aidata kultuuri arenemisele ning vähendada ajalist nihet, kui palju „väiksed” kultuurid „suurtest” maha jäävad: „See on kiirendatud kultuurilise arengu vahend --- lünki täitev vahend, millega on võimalik hüvitada kirjanduslikke, keelelisi ja kultuurilisi viivitusi.”<sup>1</sup> (Ožbot 2011: 61) Tõlke ja kultuuri seotust on viimasel ajal aina rohkem uuritud ning seda ka Eestis. Sellega koos on hakanud arenema tõkeloo uurimine, mille üks alaliik on tõlkekriitika uurimine. Käesolevas peatükis asetatakse tõlkekriitika uurimine laiemasse tõkeloo konteksti, vaadeldakse tõlkekriitika teemadel kirjutatud teadustöid ning arutelusid ajakirjanduses. Samuti tuuakse välja mõned tõlke hindamise kriteeriumid.

## 1.1 Tõkeloo uurimine Eestis

Viimastel aastatel kogub tõlketeadusega ja tõkelooga tegelemine aina rohkem hoogu ning järjest on ilmunud mitmeid artikleid ja ajalehtede/ajakirjade erinumbreid, mis käsitlevad tõkeloo koostamise põhimõtteid või uurivad teatud tahke tõkeloo. Samuti tegeletakse tõkeloo uurimisega nii Tartu ülikoolis kui Tallinna ülikoolis. Seni ei ole tõkelugu puudutavaid töid kirjutatud küll Tartu ülikooli tõlkeõpetuse erialal, kuid erinevatel erialadel on tõlkimise teemadel kirjutatud mitmeid teadustöid nii magistri- kui doktoriõppes. Siia hulka kuuluvad Elin Sütiste 2009. aastal Tartu Ülikooli semiootika osakonnas kaitstud doktoritöö „Tõlke mõiste dünaamikast tõlketeaduses ja

---

<sup>1</sup> „It is a means of accelerated cultural development --- a gap-filling instrument with which it is possible to make up for literary, linguistic and cultural delays.” (Siin ja edaspidi töö autori tõlge, K.T.)

eesti tõlkeloos” (Sütiste 2009) ning Maarja Läänesaare 2010. aastal Tartu Ülikooli semiootika osakonnas kaitstud magistritöö „Tõlkekriitika kontseptuaalsed metafoorid ja terminoloogia ajakirjas „Vikerkaar“ ilmunud tõlkeraamatuaruvestuste põhjal” (Läänesaar 2010). Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna romaani filoloogia erialal on Klaarika Kaldjärv 2007. aastal kaitsnud doktoritöö „Autor, jutustaja, tõlkija. Borgese autofiktsioonid eesti keeles” (Kaldjärv 2007) ning inglise keele ja kirjanduse erialal kaitses Katiliina Gielen 2013. aastal doktoritöö „Translation History in Systems: Studies on the Estonian Translational Space of the 20<sup>th</sup> Century” (Gielen 2013). Põhjalikuma nimekirja tõlketeaduse valdkonnas ilmunud teadustöödest leiab Eesti tõlkeloo vikist<sup>2</sup>.

On koguni väidetud, et suurem osa tõlkeloo uurimisest Eestis ongi seni aset leidnud Tartu ülikoolis ja Tallinna ülikoolis: „Pole ilmselt vale öelda, et just Tallinna ja Tartu ülikoolis kaitstud lõputöodes (doktoriväitekirjadest kuni bakalaureusetöödeni) leidub praeguseks kõige päevakohasem ja täielikum alusmaterjal eri perioodide, keelelis-kultuuriliste areaalide, tõlkijate, üksikute teoste tõlkelooliseks uurimiseks. Lõputööd sisaldavad sageli ka olulisi tõlkebibliograafiaid.” (Lange, Monticelli 2012: 13) Siia hulka sobitub ka käesolev magistritöö.

Tõlkeloo uurimisega tegelevad mitmed uurijad; üks olulisemaid tõlkeuurijaid Eestis on Peeter Torop, kes on välja andnud tõlkealaseid teoseid ja on arutlenud tõlkeloo koostamise ja selle printsiipide üle pikka aega – üks esimesi selleteemalisi artikleid ilmus juba 1989. aastal (Torop 1989). Torop tegeleb tänapäevani aktiivselt tõlkeloo ja -teadusega – autori esseid koondab „Kultuurimärgid” (Torop 2000); ta on tõlke teemadel välja andnud raamatu „Tõlge ja kultuur” (Torop 2011) ning tema artiklid on ilmunud mitmetes kogumikes.

„Tõlkeloo koostamise printsiibid” on suuremas osas pühendatud erinevatele meetoditele ja probleemidele, kuidas tõlkelugu koostada. Torop käsitleb tõlkeloo erinevaid aspekte, mis tulenevad asjaolust, et tõlkimist saab seostada mitmete erinevate distsipliinidega (kirjandus, ajalugu jne). (Torop 1989: 352) Osutates Nikolai Konradile, viitab Torop ka kahele peamisele põhiosale, millest tõlkelugu koosneb: „Sarnaselt kirjandusloole koosneb tõlkelugugi kahest põhiosast – tõlketekstidest ja tõlketegevus[es]t ning tõlkekirjandus[es]t kui teatavat kirjandusliiki peegeldavatest mõtetest (Konrad 1972: 418–419)” (Torop 1989: 353). Tõlkekirjandust peegeldavasse alaliiki kuulub ka tõlkekriitika.

---

<sup>2</sup> <http://tolkelugu.wikispaces.com/>

Tõlkeloo osad on omavahel tugevalt seotud ja mõjutavad üksteist – nii nagu ajalugu ja kirjandus on omavahel seotud, on kõige sellega seotud ka tõlkimine ning tõlkijad. Oluline on siinjuures, et tõlkelugu kirjutades võetaks kõiki neid aspekte arvesse. „--- tõlkeloo kõik aspektid on omavahel tihedalt seotud. Neid võib uurida ja uuritaksegi eraldi, kuid terviklik tõlkelugu peaks olema nende uurimuste süntees.” (Torop 1989: 378) Oluline on ka tõlkimisega kaasas käiv ajaline kontekst ja valitsevad kirjandusvoolud. „Tõlkeloo retseptiivse aspekti uurimiseks on vaja tõlkeid kõrvutada teiste oma ajastu tekstidega – vaid nii saame adekvaatse pildi kogu tekstiloomest ühel ajajärgul ning alles seejärel võime neile hinnangut anda.” (Torop 1989: 362) Siinkohal muutub oluliseks ka tõlketeoreetiline mõte: „Tõlkeloos ei tohiks loobuda konkreetsete tõlgete kõrvutamise ajastu tõlketeoreetilise mõttega, sest tõlkeloo terviklikkusest saab rääkida ainult tõlketekstide ja tõlkemõtte sünteesi korral” (Torop 1989: 374).

Uuemate panuste seas tõlkeloo koostamisse on näiteks ajakirja *Methis* number 9/10 (kevad-sügis 2012), kuhu on koondatud mitmesugused vastavasisulised artiklid. Numbrile on kirjutanud saatesõna Anne Lange ja Daniele Monticelli, kelle artikkel kannab pealkirja „Kuidas kirjutatakse tõlkelugu” (Lange, Monticelli 2012). Artiklis heidetakse pilk teiste rahvaste tõlkelugude koostamisele ning tegeldakse tõlke ajaloo erinevate etappide periodiseerimisega. Autorid on erinumbri eesmärgi sõnastanud järgnevalt: „Methise erinumbri peamine eesmärk on aga laiendada tõlkeloo kirjutajate ringi ning osutada tõlkeloo kirjutamise erinevatele võimalustele ja interdistsiplinaarsele taustale” (Lange, Monticelli 2012: 14).

Lisaks kirjalikule diskursusele on toimunud ka tõlkelooteemalisi konverentse. Näiteks toimus 2010. aastal Tallinna ülikoolis konverents „Between Cultures and Texts: Itineraries in Translation History“, millel põhineb ka 2011. aastal välja antud samanimeline kogumik (koostajad: Antoine Chalvin, Anne Lange ja Daniele Monticelli). Kogumiku on kokku võtnud Anne Lange ja Daniele Monticelli *Methise* erinumbri: „See kogumik, mis kasvas välja 2010. aastal Tallinna ülikoolis peetud tõlkeloo koostamise metodoloogiale keskendunud rahvusvahelisest konverentsist, oli esimene katse avaldada ühes kohas uusi, Eesti tõlkeloo erinevaid aspekte puudutavaid uurimistulemusi, paigutades need samas rahvusvahelisse konteksti” (Lange, Monticelli 2012: 13–14).

Eesti tõlkelugu on periodiseerinud Marek Tamm, kelle artikkel „Eesti kultuur kui tõlkekultuur: mõned ajaloolised ja statistilised ekskursid” on üks väheseid eesti tõlkeloo periodiseeringuid ja seetõttu Eesti tõlkeloo uurimise seisukohalt väga oluline ja

tihti viidatav. Samuti on koostamisel ka Eesti tõlkeloo wiki, mis on avatud foorum, kuhu on koondatud erinevad tõlketeadust ja tõlkelugu puudutavad teadustööd ning allikad. Siinkohal lisan ka foorumi kirjelduse, mille koostajad on leheküljele sisestanud<sup>3</sup>.

Nii konverentsi(kogumike), ajakirjade erinumbrite kui teadustööde sarnane sõnum on, et tõlkeloo uurimine on aina hoogustunud ning siia maani kestab selle plahvatuslik areng. Elin Sütiste aga leiab, et kuigi tõlkeloo koostamise koha pealt on juba suur töö tehtud, on palju veel uurimata: „Tõlkeloo osas on meie kultuurimälu seega seni üsna fragmentaarne: on valdkondi, mis on juba praeguseks päris hästi läbi uuritud (näiteks piiblitõlke ajalugu), küllaga jätkub aga ka valgeid laike” (Sütiste 2012: 152). Üks neist „valgetest laikudest” on tõlkekriitika uurimine.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuna tõlkeloo uurimine on kultuuris äärmiselt oluline, mida on korduvalt rõhutatud nii ajakirjanduses kui teadustöodes, siis tuleks tõlkeloolised uurimused üheks Eesti tõlkelooks kokku panna. Selle nimel töötavad mitmed uurijad ja loodetavasti see hoog ei raage, peagi kaetakse uurimustega kõik tõlkeloo „valged laigud” ning võime näha Eesti tõlkelugu.

## **1.2 Tõlkekriitika Eestis**

Järgnev alapeatükk annab ülevaate tõlkekriitika ilmumisest Eestis, kust seda leida võib ning milleks on oluline tõlkekriitika ja selle uurimisega tegelemine. Siinkohal eristatakse mõisteid *tõlketeoste* kriitika ja *tõlkekriitika* – tõlketeoste kriitika on kogu tõlketeoste kohta ilmuv kriitika, kus puhtalt tõlkekriitikat ei pruugi esineda; tõlkekriitika vaatleb tõlget kui nähtust. Käesolev peatükk vaatleb tõlkekriitika ilmumist Eestis ja sellega seonduvaid probleeme.

Teema sissejuhatuseks võib välja tuua, et tõlkekriitikat ei kirjutata vähe mitte ainult Eestis, vaid see on probleem ka mujal maailmas. Katharina Reissi „Translation Criticism – The Potentials & Limitations” rõhutab tõlkekriitika tähtsust, kuna tõlked moodustavad olulise osa igasugusest kultuuriruumist. „Pelgalt tõlgete hulk ja

---

<sup>3</sup> „Eesti tõlkeloo wiki on avatud foorum, mis koondab ja arhiveerib Eesti tõlkeloo uurimisega seotud materjale (bibliograafiad, projektitaotlused, publikatsioonid, andmed toimunud ja tulevaste seminaride ja konverentside kohta jmt). Kuivõrd Eestis puudub institutsioon, mille põhikirjaline ülesanne oleks Eesti tõlkeloo edendamine, ja vastav kompetents on laiali pillutatud Tallinna ja Tartu mitme uurimisasutuse vahele, püüab võrgukeskkond täita teabekeskuse rolli ja hõlbustada uurimistöösse lülitumist, juhatades võimalike teoreetiliste vaatenurkade ja tõlgitud tekstikorpuste juurde. Võrgukeskkonnas põgusalt ringi vaadanduile peaksid silma hakkama lüngad nii võrgulehel kui olemasolevates materjalides. Sellepärast olemegi oma kasutada oleva pisku paigutanud wiki-keskkonda: iga täiendus on oodatud.”

vastuvaidlematu tähtsus tänapäevases maailmas nõuab, et tõlgete kvaliteedile pöörataks erilist tähelepanu”<sup>4</sup> (Reiss 2000: xi). Vaatamata selle valdkonna olulisusele esineb tõlkekriitikat väga vähe ning see on enamasti pealiskaudne: „--- tõlketeoste arvustused ei hinda neid tavaliselt üldse tõlgetena. Ja kui seda tehakse, siis enamasti ainult möödaminnes ning sääraسته kulunud väljenditega nagu „soravalt tõlgitud,” „originaalina loetav,” „suurepärase tõlge” või „tundlikult tõlgitud” – sellised hinnangud on peaaegu alati ähmased ja näideteta. Arvustajad võtavad harva aega ja näevad vaeva, et võrrelda tõlget originaalkeelse variandiga, isegi kui nad selle keelega tuttavad on.”<sup>5</sup> (Reiss 2000: 2)

Sama on rõhutanud ka maailma üks tunnustatumaid tõlketeoreetikuid Lawrence Venuti, kes on juhtinud tähelepanu asjaolule, et tõlkekriitikat esineb vähe ning see ei hinda tavaliselt tõlke kvaliteeti: „Nendel harvadel kordadel, kui arvustajad tõlget üldse käsitlevad, keskenduvad nende põgusad kommentaarid tavaliselt tõlke stiilile, jättes kõrvale sellised võimalikud küsimused nagu tõlke täpsus, eeldatavad lugejad, tõlke majanduslik väärtus raamatuturul, tõlke seos ingliskeelses maailmas valitsevate kirjanduslike trendidega ja tõlke koht tõlkija karjääris.”<sup>6</sup> (Venuti 2008: 2)

Sellise olukorra parandamiseks on oluline süstemaatilise tõlkeloo koostamine ning tõlkekriitika uurimine ja kirjutamine, et tõlkijad saaksid objektiivset tagasisidet tehtud tööle. Juba 1989. aastal on Peeter Torop rõhutanud tõlkekriitika uurimise sidumist tõlketeooriaga. „Nii tulenevad lugejataju puudused kriitika puudustest, kriitika omakorda sõltub teooriast...” (Torop 1989: 350) Seoses tõlketeaduse ja tõlkeloo uurimisega nii ülikoolides kui ka selle kajastamisega ajakirjanduses on hakanud kasvama ka tõlkekriitika uurimise osakaal.

Üks oluline põhjus, miks tõlkekriitikat väga palju ei kirjutata, on asjaolu, et tõlketeoste analüüsimiseks ei ole sõnastatud üldist teooriat. Tõlkekriitika vähesuse põhjuseid on vaadelnud ka Torop: „Seda on aga raske teha, kui pole fikseeritud tõlgete analüüsi põhimõtteid ning kriitikul pole teooriast küllalt tuge. Selle tulemuseks võib olla

---

<sup>4</sup> „The sheer bulk and undeniable significance of translations in today’s world require that the quality of translations be a matter of special attention.”

<sup>5</sup> „... reviews of translations do not usually judge them as translations at all. And when they do, it is usually only in passing and with such trite phrases as „translated fluently,” „reads like an original,” „excellent translation,” or „sensitively translated” – judgements that are almost always vague and unsupported. Reviewers rarely take the time and effort to compare a translation with its original language version, even if they are familiar with the language.”

<sup>6</sup> „On those rare occasions when reviewers address the translation at all, their brief comments usually focus on its style, neglecting such other possible questions as its accuracy, its intended audience, its economic value in the current book market, its relation to literary trends in English, its place in the translator’s career.”

kriitika vähesus.” (Torop 1989: 351) Lisaks toob Torop välja, et tõlkekriitika puudumine põhjustab probleeme tõlkeloo koostamise juures, kuna häiritud on seosed ajaloo, kriitika ja teooria vahel (Torop 1989: 349). „Selle esimeseks tunnuseks on jooksva tõlkekriitika puudumine, s.t tõlgete mõtestamise puudumine kirjandusprotsessis” (Torop 1989: 349–350).

Tõlkekriitikateooria puudumist on rõhutanud ka üliõpilased magistrیتöödes, näiteks Sirje Sinivee oma magistrیتöös „Tõlke hindamine – kuidas, keda või mida?”, kus autor on välja toonud erinevad teoreetilised vaatepunktid tõlgete hindamiseks ning analüüsinud nende häid ja halbu külgi. Üldjoontes on Sinivee jõudnud järeldusele, et ainult ühte ja õiget viisi tõlgete hindamiseks ei ole, kuid siiski oleks kasulik, kui oleksid kas või üldised põhimõtted, millele tõlkekriitik tugineda saaks: „Kindlasti ei ole võimalik välja töötada ühte ainust teooriat, mis lahendaks kõik tõlke hindajate probleemid ning loomulikult sõltub hindamisel väga palju konkreetsest tekstist ja konkreetse tõlkija otsustest. Samas vajavad tõlke hindajad siiski mingeid üldiseid põhimõtteid, millele tugineda, isegi kui on selge, et neid ei saa iga konkreetse juhtumi puhul rakendada.” (Sinivee 2004: 8–9)

Tõlkekriitikateooria puhul on oluline probleem ka see, et isegi kui suuliselt levivad teatud üldised tõlkekriitika kirjutamise nõuded, siis ei ole neid kirjalikult koondatud. Maarja Läänesaar on magistrیتöös „Tõlkekriitika kontseptuaalsed metafoorid ja terminoloogia ajakirjas „Vikerkaar“ ilmunud tõlkeraamatuarvustuste põhjal” samuti järeldanud, et tõlkekriitikateooriat Eestis väga ei uurita ning selle kohta on raske leida kirjalikku materjali: „Tõlkekriitika kohta on eesti keeles (ja kultuuris) vähe teoreetilist materjali. Üldsõnaliste ja eksplitsiitselt subjektiivsete arutluskogumike (---) kõrval ringleb ehk kriitika-teemalisi loengukonspekte ja suusõnalist *know-how*’d, kuid mingit tuvastatavat ja käegakatsutavat “tõlkekriitikateooriat” või “-õpetust” meil paraku ei ole.” (Läänesaar 2010a: 39)

Kuigi „tõlkekriitikateooria” puudub, ilmub tõlkekriitikat sellegipoolest. Maarja Läänesaar on jõudnud järeldusele, et tõlkekriitikuid koolitab välja kriitika kirjutamise praktika: „--- selgelt ongi tõlke(kriitika) praktika see, mis eestlastest tõlkekriitikuid välja on õpetanud. Teiste kirjutisi lugedes (ning omal nahal tõlkimise raskust ja tõlkekriitika karmust tunda saades) kujunevad arusaamad tõlkekriitika eesmärkidest, ülesannetest ja rollidest, järgnev on eelnevast orgaaniliselt välja kasvanud. Leidub ka põhjalikke ja vähempõhjalikke seisukohavõtte “õigest” või “õigemast” tõlkimisviisist ---” (Läänesaar 2010a: 40) Selliselt tõlkekriitika kirjutama õppimine on aga keeruline ning aeganõudev

protsess, mistõttu oleks hea, kui tõlkekriitikateooria kanduks uutele kriitikutele edasi kirjalikus vormis. Seni on seda tehtud näiteks järelsõnades ja ajakirjanduses: „--- on enamuse eesti tõlkepraktika metatekste laiali kas tõlkeramatute joonealustes-järelsõnades või ajaleheveergudel. Just viimasel ajal on hoogu võtnud tõlkekriitika ja -kommentaari kaardistamine” (Läänesaar 2010a: 40). Kokkuvõtteid oma tööst on Läänesaar avaldanud 2010. aastal ka Sirbis artiklis pealkirjaga „Tõlkija nähtamatuses tõlkekriitikas. Toimetajast rääkimata.” (Läänesaar 2010b).

Tõlkekriitika kriteeriumite koondamise juures lähevad aga arvamused lahku – sugugi mitte kõik tõlkekriitikat kirjutavad ja/või uurivad kriitikud ei arva, et tõlkekriitikale esitatavaid kriteeriume tuleks koondada. Näiteks (tõlke)kirjanduskriitik Kärt Hellerma on arvamusel, et tõlkekriitikat ei peakski siduma ühtsete kriteeriumitega: „Teooriad aga tulevad ja lähevad. Ma pole kindel, kas iseseisvalt mõtlev kriitik neid üldse vajabki. --- Heale kriitikule piisab selge nägemuse olemasolust ja suutlikkusest seda isikupäraselt väljendada.” (Hellerma 2010: 9)

Tõlkekriitika kirjutamisega piirneb ka tõlke(ilu)kirjanduse ülevaadete koostamine. Tõlkekirjanduse ülevaateid kirjutatakse aga episoodiliselt ning järjepidevat tõlkekirjanduse kokkuvõtete kirjutamise traditsiooni Eestis ei ole. Tõlkekirjanduse ülevaadete eesmärk ei olegi anda tõlgete kvaliteedile hinnangut, kuid aeg-ajalt leidub neis siiski ka tõlkekriitikat. Tõlkekirjanduse ülevaateid leiab näiteks kogumikust „Between Cultures and Texts”, kus Aile Möldre annab ülevaate tõlkeilukirjandusest ajavahemikul 1901–1917 (Möldre 2011: 151–163) ning Ene-Reet Soovik 21. sajandi alguses (Soovik 2011: 227–239); tõlkekriitikat 20. sajandi alguses kirjeldab Elin Sütiste (Sütiste 2011: 165–174); tõlkimist ja tõlkijate positsiooni Nõukogude perioodil kajastavad Daniele Monticelli (Monticelli 2011: 187–200) ja Katiliina Gielen (Gielen 2011: 201–211).

Marek Tamm 2010. aastal ilmunud artiklis „Eesti kultuur kui tõlkekultuur: mõned ajaloolised ja statistilised ekskursid” on küll põhirõhk tõlkekirjanduse ilmumise perioodidel, kuid ta on kommenteerinud ka tõlkekriitika olukorda ning tundnud muret selle puudumise pärast. Samuti toob Tamm välja, et tõlkeaasta ülevaadete ilmumine on katkendlik. „Suur auk haigutab tõlkekriitika kohal: kui 1970.-1980. aastatel ilmus Loomingus regulaarseid ülevaateid tõlkeaastast, siis pärast iseseisvust see traditsioon katkes. Alles viimasel paaril aastal on tehtud rõõmustav katse vana tava uuesti ellu äratada.” (Tamm 2010: 4).

Nagu juba eelnevast tsitaadist lugeda sai, siis on tõepoolest viimasel ajal ajakirjanduses ilmunud mõned tõlkeaasta või -kümnendi kokkuvõtteid. Neist üks on Kätlin Kaldmaa „2008. aasta tõlkeilukirjanduses”, mis, nagu pealkiri juba ütleb, võtab kokku tõlkeilukirjanduse 2008. aastal. Autor kommenteerib käsitletava aasta olulisemaid tõlketeoseid ja teeb mitmesuguseid üldistusi [„Minule kui lugejale teeb väga suurt rõõmu, et tõlgitakse järjest rohkematest keeltest” (Kaldmaa 2008: 696)], ning lisaks teoste tutvustamisele toob välja ka tõlkijad ja kommenteerib tõlgete kvaliteeti [nt „--- Kersti Unt on selle edasiandmisega võrratult hakkama saanud” (Kaldmaa 2008: 697), „Tiina Toometi suurepärase tõlge” (Kaldmaa 2008: 701), „Nende eestinduste puhul on kahjuks lati alt läbi joostud” (Kaldmaa 2008: 708)]. Samuti on Kaldmaa juhtinud tähelepanu kaastekstidele ja toimetajatele. Kui meil oleks iga aasta kohta sellised tõlkeaastaülevaated, siis oleks see väga oluline lisandus üksikute teoste kohta ilmuvatele tõlketeosearvustustele.

Ülevaate natuke pikemast ajast (2003–2013) on andnud Jan Kaus artiklis „Mälu kõhetumise vastu. Ülelend viimase kümnendi eestikeelsest tõlkeilukirjandusest,” mis ilmus 2013. aastal Keeles ja Kirjanduses. Kaus kajastab tõlkelisusega seotud aspekte (näiteks erinevad tõlkekirjandust avaldavad sarju, ilmunud teoseid ja tõlkijaid). Selles artiklis aga tõlkekriitikat ei uurita ning puuduvad hinnangud tõlgete kvaliteedi kohta – keskendutakse tõlkeilukirjandust välja andvatele sarjadele. Kokkuvõtvalt jõuab autor järeldusele, et tõlkekirjanduse olukord on ebaühtlane: „Tõlkekirjanduse regulaarse ja keskendunud kirjastamise olukorda ei saa kindlasti nimetada üheselt heaks. Ega ka üheselt halvaks.” (Kaus 2013: 111)

Tõlkekirjanduse ülevaated aitavad saada pilti Eesti tõlkeilukirjandusest ning on seega vajalikud ka tõlkekriitika seisukohalt – ülevaateartiklid kaardistavad ilmuvat tõlkeilukirjandust ning osad neist annavad ka tõlgetele hinnanguid. Kuigi ülevaateartiklites leiduv tõlkekriitika on minimaalne, aitab see ometigi juhtida tähelepanu ka tõlgete kvaliteedile.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et nii tõlketeoste kriitikat kui ka tõlkekriitikat on oluline uurida tõlketeaduse sujuvaks arenguks ning alustavatele tõlkekriitikutele juhiste andmiseks. Kuna kõik tõlkimisega seotud valdkonnad mõjutavad üksteist, sealhulgas tõlke(teoste)kriitikat, siis on oluline ka seda vaadelda, et vältida valgete laikude tekkimist tõlkeuringutes. Siinjuures on abiks nii tõlkeloo uurimine kui ka tõlkeaastaülevaated.

### 1.2.1 Tõlketeose kriitikat mõjutavad asjaolud

Tõlketeose kriitikast ei saa rääkida ilma seda mõjutavate asjaoludeta. Siinkohal pean silmas erinevaid kirjandusväliseid asjaolusid: kirjastaja/tõlketeosekriitika tellija, majanduslikud ja ajakirjanduslikud aspektid. Järgnevalt vaatlen lühidalt, kuidas need tõlketeosekriitikale mõju avaldavad.

Esiteks võib tõlketeos ja selle arvustus sõltuda originaalteose ja/või selle autori mainest ühiskonnas. Võib juhtuda, et „populaarne” autor saab kriitikas rohkem tähelepanu kui vähem tuntud autor, kuigi teos ja/või selle tõlge on samaväärsed. Tõlketeose koha üle kultuuris on arutlenud Klaarika Kaldjärv, kes leiab, et tõlke koht kultuuris sõltub mitmetest mõjutajatest. „Millest sõltub tõlketeose koht kultuuris? Kõige vähem näib see sõltuvat tõlkest enesest (selle kvaliteedist või kavatsustest). Olulisimaks teguriks võiks lugeda hoopis originaalteose prestiiži nii lähtekultuuris, maailmakultuuris kui ka vastuvõtvas kultuuris. Teisele kohale asetuks tõlkija prestiiž vastuvõtvas kultuuris ning alles seejärel tõlke enda headus või halbust vastavalt domineerivale hinnangukriteeriumile.” (Kaldjärv 2007: 58)

Teiseks võib tõlkekriitikat üsna oluliselt mõjutada väljaanne, kes kriitikult arvustuse tellib – tekst muutub niimoodi majanduslikuks kaubaks, millest sõltub, kas teost (ehk toodet) ostetakse või mitte. Sellel teemal on arutlenud Peeter Torop: „Oluliseks muutub kirjastaja kui tõlke tellija või tellija esindaja. Majanduslikust seisukohast muutub tõlge turustatavaks kaubaks, mille hind hakkab mõjutama selle tarbimist” (Torop 2011: 103). Kuna tõlkekirjandust ilmub küllalt palju, siis mängib tõlketeose kriitika siinkohal suurt osa selles, kas teose vastu tuntakse huvi või mitte ja seega on tõlketeosekriitikal ka tutvustav roll: „Olles vastuvõtva kultuuri jaoks uus tekst, vajab tõlge reklaami, enda esitlemist tulevasele lugejale. See tähendab, et kõrvuti tõlkeraamatu kui verbaalse tekstiga ilmuvad vastuvõtvasse kultuuri ka selle reklaamtekstid.” (Torop 2011: 104) Seega võib juhtuda, et (tõlke)teost arvustav tekst ei ole enam pelgalt kriitiku isiklik arvamus, vaid seda võib mõjutada ka teksti tellija.

Kolmas oluline (tõlke)teoste kriitika mõjutaja on kahtlemata tänapäevane majandusele orienteeritud ühiskond. Tõlketeoste kriitikat kirjutatakse lihtsalt ajakirjandusliku tööna ning selleks ei pea olema kirjandus- ega tõlketeadlane. Ajalehes Sirp kajastatud laiemas kriitikateemalises küsimustikus „Kriitik(a) peab. Kriitik(a) võib. Kriitik(a) ei või. Kriitik(a) võiks. Jne.” on mitmed kriitikaga tegelevad inimesed juhtinud tähelepanu just sellele aspektile. Näiteks Mart Velsker on välja toonud, et

„lehekriitika on rohkem kommertsialiseerunud” (Sirp 2010: 7). Samuti toob Velsker kirjanduskriitikast rääkides välja, kuidas raha mõjutab avaldatavat kriitikat. „Kultuuriajakirjandus peaks säilitama vähemasti praeguse mahu ja taseme, kriitik peaks püüdma säilitada iseseisva mõtlemise sellest hoolimata, et ta laveerib rahateenimise, meeldida tahtmise ja teadusrituaalide vahel” (Sirp 2010: 7). Siinkohal on juttu küll laiemalt kirjanduskriitikast, kuid usun, et samad mõjutajad rakenduvad ka tõlketeostekriitikale kui kirjanduskriitika osale.

Eelnevalt viidatud artiklis seostasid (tõlke)teoste kriitika rahateenimisega veel mitmed küsitletud inimesed – kriitikat mõjutab see, missuguses väljaandes artikkel ilmub, missugune on selle konkreetse väljaande stiil ning samuti asjaolu, et tihti tellivad (tõlke)teosearvustuse teose avaldanud kirjastus või ajakirjanduslik väljaanne. See aga hakkab segama akadeemilisust ning ausat analüüsi. (Sirp 2010: 6–8)

Lisaks eelnevatele on (tõlke)teose kriitika suuresti mõjutatud ka neist otsustest, mis tehakse arvustust avaldava ajakirjandusväljaande toimetuses. Viimati nimetatud küsimustikus toob Alvar Loog välja, et toimetusel on oluline roll selles mõttes, et kõiki teoseid ei sobi arvustama kõik kriitikud ning toimetuse osa on aru saada, kellele missugust teost arvustamiseks pakkuda. „Toimetus on see kosjakontor, kus teoseid ning arvustajaid tundevisener suudab omavahel kokku viia nii teineteist kui ka kolmandaid osapooli viljastavaid paare” (Sirp 2010: 7). Seega on toimetustes tehtavatel otsustel suur mõju, missugust teost üldse arvustatakse ning sedasi mõjutatakse nähtamatult kogu kirjandust ja selle retseptiooni. Samuti on osakonnatoimetajatel suur võim otsustada, kas ja kui palju tõlketeosearvustusi ilmub ning seega tõlketeostele tähelepanu juhtimisel. Toimetuste suurt mõju on kirjeldanud ka Berk Vaher: „Ma näen toimetajatel kohustust tellida kriitikuilt süvakäsitlusi, mis süvendavad usaldust unustatute suhtes ning kahtlusi kangelaste suhtes. Kangelaste kiitmise ning unustatutest vaikimisega saavad kriitikud omapäi ka hakkama.” (Vaher 2010: 7)

Kokkuvõtteks võib välja tuua, et lisaks konkreetsele tõlkele mõjutavad tõlketeose retseptiooni kultuuris veel mitmesugused tegurid – siia hulka kuulub arvustuse tellija, teose autori ja/või tõlkija prestiiž kultuuris, majanduslikud aspektid ning ajakirjandliku väljaande toimetus.

## 1.2.2 Ajakirjanduses toimunud mõtteavaldused tõlkekriitika teemadel

Kuigi tõlketeoste kriitikat ei ole seni väga süsteemselt uuritud, toimub aeg-ajalt ajakirjanduses mõttevahetusi teemadel, missugune on hea tõlge ja millised on tõlkekriitikute ülesanded. Siinkohal toon välja viimasel paaril aastal aset leidnud diskussioonid ja mõtteavaldused tõlkekriitika teemadel.

Üks diskussioon tõlketeoste kriitika üle leidis aset ajalehes Sirp 2008. aastal, mil Märt Väljataga analüüsis erinevaid tõlkimise kohta käivaid teoseid<sup>7</sup> ja esitas väga julge väite tõlkimise ja tõlkekriitika kohta (Väljataga 2008: 5). „Tõhusaim tõlkekriitika oleks aga teha lihtsalt uus ja parem tõlge” (Väljataga 2008: 5). Suuresti just sellele lausele vastusena on kirjutatud Klaarika Kaldjärve artikkel „Räägime ikka tõlkest”: „Uhkemat asja kui ühe ja sama algteose mitu tõlget oleks keeruline tahtagi, aga seda tuleb mitmesugustel põhjustel harva ette. Kuid mitte selles ei ole asi, vaid tähenduses, mis antakse sellise väitega nii tõlkimisele kui ka tõlkekriitikale ja -uurimisele.” (Kaldjärv 2008: 5) Kaldjärve arvates on nimelt problemaatiline sõna „parem”, kuna ei ole teada, kes tõlkeid hindab, ning on puudu objektiivsed alused, mille pinnalt seda teha. Seega põhineb hinnang „parem tõlge” ainult kellegi subjektiivsel arvamusel. „Kelle arvates parem, mis mõttes parem, mis aspektist ja kes otsustab paremuse ja halbuse üle, kas tõlkimise töeministeerium? Lugeja eelistused on erinevad ja tõlketekstil kümneid tahke, mille suhestatus lähtetekstiga võib asuda eri tasanditel. Just seetõttu ei saa rääkida ühestainsast ekvivalentsusest, mille võimalik kadumine valmistab Väljatagale asjatut peavalu.” (Kaldjärv 2008: 5)

Juba eelnevalt viidatud Marek Tamme artikkel ilmus ajalehe Diplomaatia märtsinumbris 2010. aastal ning autor vaatleb seal mitmeid tõlkimisega seotud teemasid, sealhulgas tõlketeoste kriitika ilmumist ajalehtedes; samuti hindab Tamm kehvaks tõlkimise ja tõlkijate tähtsustamist ühiskonnas. „Kõige trööstitum on praegu aga tõlkekriitika olukord ajalehtedes: lehed on loobunud tõlketeoste sihipärasest kajastamisest ja käsitlemisest, üldlevinud on tava ignoreerida tõlke headuse küsimust ja tihti peale jäetakse tõlkija nimi kriitikas sootuks mainimata. Üha harvemaks jäävad

---

<sup>7</sup> Anne Lange. Tõlkimise aabits. Valgus 2008. 85 lk.

Anu Saluäär. Põhjamaadest ja Eestist. Kirjutisi 1987 – 2008. Eesti Keele Sihtasutus 2008. 592 lk.

Klaarika Kaldjärv. Autor, jutustaja, tõlkija: Borgese autofiktsioonid eesti keeles. Tartu Ülikooli Kirjastus 2008. 346 lk.

Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat XXXII (2006): Ain Kaalep 80. Konverentsikogumik. Eesti Kirjanduse Selts 2008. 188 lk.

George Steiner. Valik esseid. Tlk Triinu Pakk. Loomingu Raamatukogu 33-34, 2008. 152 lk.

tõlketeoste põhjalikud järelsõnad, kahetsusväärset vähe hinnatakse andekamaid tõlkijaid (alles viimasel paaril aastal tegutseb eraldi kultuurikapitali tõlkeauhindade komisjon, kes jagab välja kaks ainukest tõlkeauhinda – parim tõlge eesti keelde ja eesti keelest; hädavajalik oleks aga eraldi luule-, proosa- ja mitteilukirjandustõlke auhinna asutamine).” (Tamm 2010: 4) Kuigi tegemist ei ole diskussiooniga, on Tamm andnud hinnangu tõlke(teoste) kriitika ilmumisele ning seega oluline lisandus käesolevasse alapeatükki.

2010. aastal toimus Sirbi veergudel laiem arutelu kirjanduskriitika teemadel, kus mõned kirjandusmõtestajad arutlesid lisaks kirjanduskriitikale ka tõlkekriitika teemadel. Diskussioon sai alguse artiklist „Kriitik(a) peab. Kriitik(a) võib. Kriitik(a) ei või. Kriitik(a) võiks. Jne.” (26.11.2010), kus jällegi Marek Tamm juhtis tähelepanu kirjanduskriitika vähesusele: „Kurdan vana tõsiasja üle, et Eesti ajalehtedes on kirjanduskriitika sisuliselt välja surnud (resp. suretatud) (Sirp 2010: 6)”. Edasi liigub Tamm ka tõlketeoste kriitika juurde: „Selle sama probleemi teine külg on tõlkekriitika kidumine, üha harvem leiavad ajakirjanduses käsitlemist väärtkirjanduse tõlked (kui pole just tegemist järjekordse rahvusvahelise bestselleriga), ja ka siis ei pöörata üldreeglina tõlkele endale suuremat tähelepanu (ajalehtedes süveneb komme koguni tõlkijanimi arvustuses maha vaikida).” (Sirp 2010: 6) Suurem osa artiklist oli laiemalt kirjanduskriitika teemal, kuid laiemas kirjanduskriitika raamistikus on pööratud tähelepanu ka tõlkekriitikale.

Järgmises Sirbis (3.12.2010) vastas artiklis „Kriitika arenguestluse järel” samadele küsimustele Berk Vaher, kes kommenteerib eelnevalt nimetatud artiklis välja toodud arvamusi ning lisab neile omad kommentaarid. Vaher paraku tõlkekriitikat eraldi ei kommenteeri. Vaherile omakorda vastab Kärt Hellerma (10.12.2010), kes kommenteerib juba eelnevalt väljatoodud punkte, kuid lisaks analüüsib Hellerma omadusi, mis eristavad head kriitikut kehvast: „Usaldusväärseks teevad kriitiku ikka vanad tuttavad omadused: oskus eristada olulist ebaolulisest, üldistusvõime, arukus, taktitunne” (Hellerma 2010: 9). Kuna tõlketeoste kriitika on kirjanduskriitika osa, siis saab Hellerma nimetatud hea kriitiku omadused üle kanda ka tõlkekriitikutele ning seeläbi annab autor soovitusi ka tõlketeoste kriitika/kriitiku jaoks.

Kui eelnev arutelu oli laiemalt kirjanduskriitika põhine, siis järgnev võrsus juba konkreetse Sirbis avaldatud tõlketeosearvustuse pinnalt. Kuna see toimus 2011. aastal, jääb see magistritöös vaadeldavast empiirilisest materjalist välja ja kuulub käesolevasse peatükki. Tegemist on Holger Kaintsi artikliga „Tõlgete kvaliteedist ehk Õnnetu

Cortázar”, mis on arvustus ilmunud tõlke kohta (novell „Ema kirjad” Julio Cortázari kogumikus „Salarelvad”, tlk Klaarika Kaldjärv). Autor võrdleb tõlget sama novelli juba varem ilmunud tõlkega (Loomingu Raamatukogu 1985, nr 23 „Tseremooniad”, novell „Mamma kirjad”, tlk Mart Tarmak) ning nende kahe tõlke pinnalt arutleb üldiselt tõlgete kvaliteedi üle. (Kaints 2011: 11) Kaints ei vaatle teose sisu, vaid kogu artikkel on pühendatud tõlkekriitika teooria puudumisest tulenevatele probleemidele. Artikkel on omanäoline ka seetõttu, et Cortázariilt on vaadeldav teos juba tõlgitud ning artikkel keskendub nende kahe tõlke võrdlemisele – autor toob paralleelselt välja laused kahest eri tõlkest ning on lisanud neile oma kommentaarid.

Kaints kritiseerib tugevalt ühte vaadeldavat tõlget, kuid toob välja, et tema kriitika ei tugine mingitel objektiivsetel alustel ega võrdlusel originaaltekstiga. „Samas on mul raske oletada, millest võib nii suur erinevus olla põhjustatud. Mul on tõlketooriast aimu ainult üldjoontes, samuti ei oska ma hispaania keelt, nii et poleks kasu ka originaaltekstiga võrdlemisest.” (Kaints 2011: 11) Samuti toob Kaints välja, et puuduvad üldiselt aktsepteeritavad tõlkimise põhimõtted ning et tõlkijad kasutavad oma töös algteksti interpreteerimiseks erinevaid teooriaid. „Tean, et tõlkijadki jagunevad koolkondadeks: mõned leiavad, et tõlkida võib vabamalt, teised üritavad järgida maksimaalselt autorit” (Kaints 2011: 11). Kuid tõlke madalas kvaliteedis on ta ometigi veendunud: „Ent nii „autoritruu” ei saa ka olla, et see lugemist takistab. Pealegi kahtlen sügavasti, kas Cortázar ennast sihilikult sedavõrd segases keeles väljendas, nagu see „Salarelvade” uues tõlkes teostunud on. Ning kõigele lisaks möödaminekud eesti keele tavalisest sõnajärjest, lauseehitusest, semantikast ...” (Kaints 2011: 11)

Lisaks konkreetse tõlketeksti vaatlemisele on Kaints kommenteerinud ka üleüldist olukorda tõlkekriitika valdkonnas. „Tundub, et ilukirjanduse tõlgete kvaliteedist on viimasel ajal suhteliselt vähe juttu tehtud. Põhjus on aimatav: üldiselt on tõlkekvaliteet paranenud, kui võrrelda turumajanduse algusaastatega, siis kohe määratult.” (Kaints 2011: 11) Antud artiklis rõhutab Kaints tugevalt, et meil puudub tõlgete kvaliteedi hindamise tava, mistõttu on ka raske sellele objektiivset hinnangut anda. „Mu sõnavõtu mõte pole ühte tõlkijat häbistada. Tahaksin, et tõlgete kvaliteedist rohkem räägitaks, tõlkeid enam analüüsitaks. Tõlkija õpib kõige rohkem töö käigus. Kui temalt aga igasugune töö vastu võetakse, enam-vähem muutmatult ära avaldatakse ning ka muud tagasisidet pole, siis ta ei saagi teada, et ta peaks võib-olla midagi teisiti tegema.” (Kaints 2011: 11) Artikli autor tunneb puudust tõlkekriitika kirjutamise

nõuannetest, mis teeksid kriitiku töö lihtsamaks ning annaks tõlkijale objektiivset tagasisidet, kuidas edaspidi paremini toime tulla.

Eelnevale artiklile ilmus vastus „Kuidas tõlkida õigesti?“, milles Ott Ojamets ja Aliine Lotman toovad välja Kaintsi artikli nõrkused. Nende põhiline sõnum on, et nii nagu tõlkimine on alati subjektiivne tegevus, ei tohiks ka tõlke analüüsimisel lähtuda ainult subjektiivsest arvamusest. „Viimane täheldus on mõeldud veel kord rõhutama asjaolu, et tõlkimine on läbinisti subjektiivne tegevus ning seejuures lähtub tõlkija enim intuitsioonist, mis tõlgitava tekstiga töötades tekib” (Ojamets, Lotman 2012: 14). Artiklis on korduvalt rõhutatud, et kuna lähenemisviise tõlkele on mitmeid, siis ei tohiks ühte teisele eelistada ning tõlkijale tema valikuid ette heita. „Seejuures – ja siin on teooria üksmeelne – niisugune on vaid üks paljudest tõlkele lähenemise viisidest, mis ei välista ega nuhtle teisi kui pattu” (Ojamets, Lotman 2012: 14).

Ojamets ja Lotman kaitsevad Kaldjärve tõlget ning põhjendavad oma argumente. Tähtsaim on siinjuures, et tõlkekriitika ei tohiks põhineda ainult sihtkeelsel tekstil, kuna tõlkija võib olla edasi andnud autori stiili, mistõttu ei saa me tekstis esinevates konarustes tõlkijat süüdistada, kui originaaliga pole tutvunud. Sellist tõlkekriitikat mõistavad Ojamets ja Lotman hukka ning rõhutavad tõlke originaaliga võrdlemise olulisust. „Kui neidsamu lauseid, mida Holger Kaints välja on toonud, kõrvutada originaaliga, ilmneb selgelt, et Mart Tarmaku tõlge on selgitav ja seletav. Ta on lause lugejale hõlpsamalt arusaadavaks ja loetavaks teinud, kaotanud sõnu ja asendanud need teistega ning muutnud lause struktuuri. Kaldjärv on tõlkes seevastu säilitanud originaalteksti sõnad ja lauseehituse ning kopeerinud tõlkeski originaali kummastavaid fraase.” (Ojamets, Lotman 2012: 14)

Lisaks rõhutamisele, et tõlkeid hinnates ei tohiks olla kinni oma subjektiivses arvamuses, räägitakse artiklis ka kaastekstide olulisusest „Peaaegu igas tõlkeraamatus on tavapäraselt olemas küll tõlkija järel- või eessõna autori elu ja loomingu põhiprobleemidega, ent tõlkija valikutest ja nägemusest eksplitsiitset kokkuvõtet ei näe. Sellegi kirjutamine võiks olla hea tava, mis aitaks märkimisväärselt kaasa tõlkeprotsessi mõtestamisele töö käigus ning annaks ka kõrvalseisjale võimaluse saada ülevaade tõlkija tööst ning tehtud valikutest. Lisaks vähendaks saatesõnale uue komponendi lisamine tõlkekriitika liigset stampidesse laskumist ning aitaks tõlget sisuliselt kritiseerida.” (Ojamets, Lotman 2012: 14) Kaastekstide olemasolu või puudumine on oluline printsiip, mis tuleb välja ka tõlketööst arvestusi vaadeldes. Väga tihti

rõhutatakse just seda, kas tõlkija või keegi teine on teosele kirjutanud asjakohase ees- ja/või järelsõna.

Eelneva kokkuvõttena võib öelda, et ühtsete lähtepunktide puudumine tõlke(teoste) kriitikale ja kriitikule tekitab ajakirjanduses arutelusid. Sellistest mõttevahetustest ja kommentaaridest võivad kriitikud saada küll tuge tõlke(teoste) kriitika kirjutamiseks, kuid needki on enamasti subjektiivsed ega põhine üldtunnustatud teadlastel ega teostel. Järgnevalt on koondatud mõned kriteeriumid, mida võiks tõlkekriitikat kirjutades arvesse võtta.

### **1.2.3 Tõlkekriitika kriteeriumid**

Kuigi rangete tõlkekriitika nõuete konstrueerimise koha pealt lähevad kriitikute arvamused lahku, on siiski mõned üldised nõuded, mida on välja toonud tunnustatud tõlkekriitikateoreetikud maailmas ning Eesti tõlkekriitikud ja -teadlased. Tõlkekriitika teooria üks olulisemaid teoseid on Katharina Reissi „Translation Criticism – The Potentials & Limitations”, mis tegeleb tõlkekriitika ja selle kriteeriumite konstrueerimisega. Reiss toob välja konkreetsed põhimõtted, mille alusel võiks ja peaks tõlget hindama. Teos on avaldatud 1971. aastal ning kasutatud tõlge inglise keelde on avaldatud 2000. aastal, kuid Reissi poolt välja toodud üldised kriteeriumid on endiselt rakendatavad ning „Translation Criticism” on oma ala üks tunnustatumaid teoseid.

Käesolevas magistritöös olen Reissile tuginedes välja toonud peamised nõuded tõlkekriitikale, millele tuginen ka empiirilist materjali analüüsid.

- 1) Siht- ja lähteteksti võrdlemine (Reiss 2000: 3).
- 2) Nii positiivset kui negatiivset tõlkekriitikat tuleb näidetega tõestada (Reiss 2000: 4).
- 3) (Negatiivse kriitika puhul) miks tõlkija (väidetava) vea tegi (Reiss 2000: 4).
- 4) (Negatiivse kriitika puhul) parandusettepanekute tegemine (Reiss 2000: 4).
- 5) Hinnangut ei tohiks kunagi anda ainult sihtkeelse vormi põhjal (Reiss 2000: 9) – kusjuures siinkohal on nõue väga sarnane esimese väljatoodud nõudega.
- 6) Keeleväliste teguritega arvestamine (Reiss 2000: 80).

Lisaks nõuete väljatoomisele on Reiss neid kõiki põhjalikult kirjeldanud ning varustanud näidetega mitmest keelest. Kirjeldan mõnda neist nõuetest ka natuke lähemalt ning toon juurde võrdlust eestikeelsete allikatega.

Üks olulisemaid tõlkekriitika nõudeid on tõlke võrdlemine originaaliga. „ --- sihtkeele versioonil põhinev kriitika võib olla küllalt viljakas. Kuid meie arutelu on näidanud, et üldiselt on selle roll tõlgete hindamisel selgelt piiratud. See on piiratud originaalile viitamise puudumisega ning selliste ähmaste üldistuste nagu „sorav tõlge,” „originaalina loetav,” „ebaühtlane tõlge,” jne vältimiseks peab kriitikat täiendama originaali põhjaliku võrdlusega.”<sup>8</sup> (Reiss 2000: 14–15) Kuna arvustustes ei tule väga tihti välja, et kriitik oleks originaalteksti lugenud, siis süüdistatakse tõlkijat igasugustes vigades. Selle vältimiseks ongi oluline alati tõlget originaaliga võrrelda. „Juba pikalt on olnud mõne ennast tõlkekriitikuks pidava inimese tavaliseks käitumiseks uurida ainult tõlkeversiooni ja süüdistada autori asemel tõlkijat, kui ta on truult jäljendanud kõik originaalis leiduvad vead.”<sup>9</sup> (Reiss 2000: 65) Tõlke võrdlemise tähtsust originaaliga on rõhutanud ka Ott Ojamets ja Aliine Lotman artiklis „Kuidas tõlkida õigesti?” (vt alapeatükk 1.2.2).

Kuna erinevate tekstide tõlkimiseks kasutatakse erinevaid tõlkemeetodeid, mis määravad ka tõlke omadused sihtkeeles, siis on oluline määratleda teksti tüüp, millest tuleneb järgmine nõue tõlkekriitikale. „Nii nagu tõlkija peab aru saama tõlgitava teksti tüübist enne sellega töötama hakkamist, peab ka kriitik selgelt aru saama, missugune tekst on originaaltekst, et vältida ebasobivate standardite kasutamist tõlke hindamisel.”<sup>10</sup> (Reiss 2000: 16). Siinkohal arutleb Reiss pikalt erinevate tekstitüüpide üle ja missuguseid võtteid kasutades neid tõlkida tuleks. Oluline on silmas pidada lähteteksti eesmärke ja nende kandumist tõlkesse. „Teisisõnu, kriitika peaks algama vaadeldava teksti tüübi määratlemisest, millel on oluline lisandus õigele tõlkele, seejärel võtma

---

<sup>8</sup> „ --- a critique based on the target language version of a text can be quite productive. But our discussion has indicated that on the whole its role in the evaluation of a translation is distinctly limited. It is limited by a lack of reference to the original, and if it is to avoid such vague generalities as „fluent translation,” „reads like an original,” „uneven translation,” etc., it needs to be supplemented by a close comparison with the original.”

<sup>9</sup> „It has long been a common practice among some who claim to be translation critics to examine only the translated version, and to blame the translator instead of the author when the translator has faithfully reproduced all the flaws in the original.”

<sup>10</sup> „Just as the translator must realize what kind of text he is translating before he begins working with it, the critic must also be clear as to the kind of text represented by the original if he is to avoid using inappropriate standards to judge the translation”

arvesse nii keelelisi kui keeleväliseid tegureid, mis on tõlkeprotsessi jaoks üliolulised”<sup>11</sup> (Reiss 2000: 16).

Lisaks algtekstile ja tekstitüübile on olulised ka mitmesugused keelevälised mõjutajad, mida tuleb tõlkekriitikat kirjutades arvesse võtta. Need mõjutajad on: vahetu olukord, sisu, aeg, koht, lugejad, kõneleja ja emotsionaalne tegur<sup>12</sup> (Reiss 2000: 66–87). Lisaks nende mõjutajate väljatoomisele on Reiss neid põhjalikult kirjeldanud ja toonud juurde näiteid, kuidas erinevad tegurid teksti ja selle tõlget mõjutada võivad.

Kuigi Reiss ei ole eraldi välja toonud kaastekstide kirjutamise nõuet, siis arutleb ta selle vajalikkuse üle tõlget kritiseerides, et saavutada objektiivsus. „Kui tõlkija ei ole arutlenud oma motiivide üle ees- või järelsõnas, siis peab kriitik üritama neid leida; ainult siis saab kriitika pretendeerida suurimale objektiivsusele”<sup>13</sup> (Reiss 2000: 92). Seega on alati oluline silmas pidada ja kirjutada kaastekste, mis asetaksid teksti soovitud raamistikku ja aitaksid lugejal teksti mõista.

Omalt poolt lisan siia juurde kaastekstide kirjutamise vajaduse. Ees- ja järelsõna on oluline osa tõlketeosest, kuna seal on tõlkijal ja/või toimetajal võimalus autor laiemasse konteksti asetada, avada teose tausta või põhjendada mitmesuguseid tõlkevasteid. Seega leian, et kaastekstidele võiks ka tõlketeose arvustustes tähelepanu juhtida. Samuti lisan siia juurde veel tõlkija nimetamise – leian, et tõlketeoste kriitika on see koht, kus kindlasti tuleks välja tuua ka tõlkija ning tema tehtud tööd kommenteerida.

Ka ajakirjanduses jagatakse aeg-ajalt soovitusi tõlkekriitika kirjutamiseks, nagu selgus juba eelmisest alapeatükist. Näiteks artiklis „Kriitik(a) peab. Kriitik(a) võib. Kriitik(a) ei või. Kriitik(a) võiks. Jne.” tõi Mariliin Vassenin konkreetse näite põhjal välja soovitusi, kuidas ehitada üles head (tõlke)luuleteosearvustust: „Selles ülimalt asjatundlikus tekstis mõtestatakse kõigepealt seda, mismoodi avaldub vorm kaasaegses eesti luules, valgustatakse seejärel eesti haiku kirjutamise traditsiooni ja haikude tõlketraditsiooni ning jõutakse seeläbi Eesti ja Jaapani massiteadvuse rütmide võrdlemiseni. Ideaalis võikski luulearvustus sellesarnastest osistest koosneda: tausta põhjalik tundmine, käsitletava teose läbikatsumine ja selle lülitamine laiemasse

---

<sup>11</sup> In other words, criticism should begin with observing the type of text represented, which has significant implications for a valid translation, and then consider both the linguistic and non-linguistic factors which are of essential significance for the translation process”

<sup>12</sup> the immediate situation, the subject matter, the time factor, the place factor, the audience factor, the speaker factor, affective implications

<sup>13</sup> „If the translator has not discussed his own motives in a preface or an epilogue, the critic must try and detect them; only then can his criticism claim to achieve the highest degree of objectivity”

žanriülesesse mõtteraamistikku.” (Sirp 2010: 7) Siiski kehtib see konkreetne soovitus ainult tõkeluulearvustuse kohta ja teiste žanrite puhul seda alati arvestada ei saa.

Ott Ojamets ja Aliine Lotman püüavad artiklis „Kuidas tõlkida õigesti” lisaks Kaldjärve tõlke kaitsmisele välja tuua põhimõtteid, kuidas „õigesti” tõlkida ja missugused on tõlke hindamise kriteeriumid. Lisaks toovad autorid välja, et tõlkides tuleb leida kesktee erinevate meetodite vahel ja et lõpptulemusena peaks lugeja tajuma tõlget ja originaali ühtmoodi. „Kuidas siis „õigesti” tõlkida? Lihtne oleks öelda, et ideaal asub kuskil kahe vahepeal: pooleldi truu ja pooleldi ilus.” (Ojamets, Lotman 2012: 14) Autorite arvates on sellise tee leidmine võimalik. „Tõlketeaduses arvatakse, et niisugune kuldne kesktee on saavutatav. Selleks peab tõlkija alustuseks originaaltekstis ära tundma sellele iseloomulikud omadused, rütmispetsiifika ja muud aspektid, ning seejärel need tõlkes oma keele vahenditega edasi andma. --- Oluline on, et lugejale jääks tõlget ja originaali lugedes üks ja seesama tunne.” (Ojamets, Lotman 2012: 14)

Teatud pidepunkte, kuidas kirjutada laiemat kirjanduskriitilist teose arvustust, võib leida erinevatest kirjandus- või tõlkekriitikale pühendatud artiklitest, näiteks Rein Veidemanni teoses „Kriitikakunst” (Veidemann 2000), Märt Väljataga artiklis „Paar palvet retsensendile” (Väljataga 2005), Sirbi gallupis „Gallup: kirjandus, kirjanik, kriitika ja kriitik” (Sirp 2005) ning Alvar Loogi artikkel „Kriitika võim ja võimatus” ajakirjas Teater.Muusika.Kino (Loog 2007). Sarnaseid pidepunkte koondavaid artikleid võiks leida ka tõlkekriitika kohta.

Kuna põhimõtteid ja tõlkekriiticateoreetikuid on mitmeid, ühtselt aktsepteeritavad kriteeriumid aga puuduvad, siis muudab see tõlkekriitika kirjutamise keeruliseks. Maarja Läänesaar oma magistritöös on rõhutanud sama probleemi: „Tõlkekriitika jaoks ei ole (vähemasti eestikeelset) ühemõttelist reeglistikku, parameetreid või ülesandeid, mida kriitikut täitma õpetataks, see-eest on selge toetumine kultuuris aktsepteeritavaile normidele, väljakujunenud (tõlke)kriitika keele ja mallide ülevõtmine, näiteks arvestatakse arvustuse kirjutamisel paratamatult sihtmärgiks oleva ajakirja/ajalehe kriitikastiili ja –formaadiga ---” (Läänesaar 2010a: 41).

Kuna erinevaid kriteeriume tõlkekriitikale on mitmeid ning kõiki neid igas arvustuses järgida ei ole võimalik, arvestades ka toimetuse poolt esitatavaid nõudeid, majanduslikke aspekte ja konkreetset teost, siis ei ole olemas ka ühte kõikidele tõlkekriitika nõuetele vastavat arvustust. Samuti on eraldi küsimus, kas sellised reeglid üldse peavad olemas olema, kuna tegemist on kirjanduse osaga, mida ei saa ega peagi

ühtselt reglementeerima (vt. Hellerma 2010). Samale järeldusele on jõudnud ka Alvar Loog: „--- ei ole olemas ka täiuslikku arvustust – sest vastandlikke ja praktikas teineteist välistavaid kvaliteete, mida potentsiaalne „tarbija” neilt üheaegselt ootab ning eeldab, on lihtsalt liiga palju” (Sirp 2010: 7).

Käesolevas töös vaadeldakse, kas kriitikud ka tegelikkuses Reissi välja toodud kriteeriumitega arvestavad ja kui ei, siis missugused on need tegurid, mida tõlketeosearvustustes vaadeldakse.

#### 1.2.4 Tõlkija positsioon

Tõlkija positsioon kultuuris ja kirjanduses ning seega ka tõlketeoste kriitikas on sageli nähtamatu. Sellel teemal on arutlenud väga põhjalikult juba Lawrence Venuti teoses „The Translator’s Invisibility”: „Mida sujuvam on tõlge, seda nähtamatum on tõlkija ning arvatavasti seda nähtavam ka originaalteksti autor või mõte”<sup>14</sup> (Venuti 2008: 1). Seega paistab, et tõlkija ülesanne on jääda tõlkes nähtamatuks, kuna tema eesmärk on anda edasi kellegi teise kirjutatud teksti. See aga ei tähenda, et tõlkija positsioon kultuuris peaks olema nähtamatu – tõlkimine on suuresti kultuuri alus ning seega on tõlkija töö väga tänuväärne.

Tõlkija töö peaks saama tagasisidet ja tähelepanu tõlketeoste kriitikas, kuna see on otsene tagasiside vorm tõlke(teose)le. Kahjuks aga seda sageli ei tehta ning tõlkijaid ei tunnustata vääriliselt, nagu on toonud välja juba Venuti. „--- jätkuvalt on nii, et tõlkijad saavad oma töö eest minimaalselt tunnustust ---”<sup>15</sup> (Venuti 2008: 7). Ka Henri Meschonnic juhib prantsuse kirjandusest rääkides tähelepanu asjaolule, et tihti unustatakse tõlkijad kirjandusest rääkides ära, kuigi nad on äärmiselt olulised kultuuri ja kirjanduse uuendajad. „Tuleks juhtida tähelepanu kahele vastuolule prantsuse kirjanduslugudes: esiteks on need tõlkijad andnud keelde olulise panuse, kuid kirjandusloos on nende tõlgetele omistatud täiesti tähtsusetu roll ---” (Meschonnic 2000: 113–114).

Tõlkija nähtamatusest tõlkeloos on kirjutanud mitmed autorid, sealhulgas Peeter Torop „--- tõlkija kui loovisiksus on tõlkeloost praktiliselt välja jäetud. Tihti räägitakse tõlkijast seoses konkreetsete tõlgetega, harva tõlkija (tõlke)loominguga seoses.” (Torop

---

<sup>14</sup> „The more fluent the translation, the more invisible the translator, and, presumably, the more visible the writer or meaning of the foreign text.”

<sup>15</sup> „--- the fact remains that translators receive minimal recognition for their work ---”

1989: 374) Ka hilisemates töödes on Torop arutlenud tõlkija positsiooni üle. „Tõlkijate üheks missiooniks on suurendada kultuuri vastuvõtlikkust ja dialoogivõimet, nende kaudu aga ka kultuuri seesmist mitmekesisust” (Torop 2011: 97–98). Seega on oluline juhtida tähelepanu tõlkijatele nii kultuurist kui kirjandusest rääkides ning kindlasti tuleb seda teha tõlketeoste kriitikas.

Kuigi varem on tõlkijate töö varjus olnud, siis viimase kümne aasta jooksul on hakatud tõlkijate tööd rohkem tähtsustama, mida näitavad ka mitmed tõlkimise teemal kirjutatud teadustööd, sealhulgas Klaarika Kaldjärve doktoritöö: „Tõlkimise seisukohast on hakatud tähtsustama tõlkijat, tunnistama tema töö vältimatut subjektiivsust, kahtluse alla seadma originaali ainumääravust tõlke suhtes, märkima tõlkimise seotust sotsiaalse konteksti ja ideoloogiatega.” (Kaldjärv 2007: 60)

Juba varem viidatud Marek Tamm artiklis kirjeldatakse Eestis varasemalt esinenud väga spetsiifilist tõlkija-õpetlase haritlastüüpi, kelle elutöö on tegeleda mitmekülgsest tõlkega. Varem oli Eestis palju selliseid inimesi, kuid viimasel ajal on selline haritlastüüp kirjandusmaastikult kadunud. „Meil on saja aasta jooksul välja kujunenud väga oluline tõlkija-õpetlase haritlastüüp, mida kohtab vähestes kultuurides. Pean silmas mitmekülgseid õpetlasi, kes märkimisväärse osa oma andest ja ajast suunavad tõlkimise (sh tõlgete toimetamise ja järelsõnastamise) teenistusse.” (Tamm 2010: 4) Tamm rõhutab, et selliseid inimesi on kindlasti (tõlke)kirjandusmaastikule vaja ning nende töö on väga tänuväärne. „Nende töö jätkamine on möödapääsmatu ülesanne meie kõigi jaoks, kes me hoolime eesti tõlkekultuuri edendamisest” (Tamm 2010: 4).

Just sellistest tõlkijatest-haritlastest on ilmunud ka mitmeid tõlkijaportreesid. Näiteks „mitmed eesti tõlkijad (Aleksander Aspel, Ants Oras, Ott Ojamaa, Henno Rajandi, Marta Sillaots) on oma kirjatöödega arvatud Eesti mõtteloo sarja” (Lange, Monticelli 2012). Samuti on ilmunud eraldi artikleid, milles kajastatakse mõne konkreetse tõlkija loomingut. Siia hulka kuuluvad Anne Lange elulooraamat Ants Orasest (Lange 2004), Ott Ojamaast ja Eesti tõlkeloost on kirjutanud Marek Tamm (Tamm 2011), Marta Sillaotsa tõlkepoetikast on kirjutanud Katiliina Gielen (Gielen 2012). Tõlkijaid, kellele on metatekstide tasandil eraldi tähelepanu juhitud, on loetletud ka Anne Lange ja Daniele Monticelli artiklis „Kuidas kirjutatakse tõlkelugu” (Lange, Monticelli 2012).

Oluline lisandus tõlkija positsiooni nähtavamaks muutumisel on ka käesolevast aastast Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni aastaraamat „Tõlkija Häääl”, mille keskne ülesanne on Jan Kausi sõnul juhtida tähelepanu tõlgetele kui eesti kirjanduse

loomulikule osale (Kaus 2014: 5). Usun, et see on oluline lisandus tõlkijate ja tõlgete nähtavamaks muutumisel ühiskonnas.

Kuid need on vaid mõned tõlkijaisiksused paljudes ning sageli jääb tõlkija varju ja seda nii tõlketeadust uurides kui ka tõlketeose arvustustes. „Reeglina on tõlkijatel ühiskonnas tagasihoidlikum positsioon ning nende valdkond on endiselt alahinnatud”<sup>16</sup> (Aretov 2011: 72). Katiliina Gielen artiklis „Authors as Translators: Emerging Hierarchical Patterns of Literary Activity in Early Soviet Estonia” leiab samuti, et tõlkijaid kirjanduslugudes tihti ei kajastata, kui nad just kirjanikena niigi tuntud pole, ning et kirjanduslukku tuleks lülitada ka tõlkijad, kes suunavad väga tihti kirjandust nii uute stilistiliste võtete kui ka teemade tutvustamisega. „--- kuigi kirjanduslood võivad aeg-ajalt kaasata eraldi mõjukaid tõlkijaid, ei maini nad kunagi tõlkijaid, kui need pole sihtkultuuris tunnustatud kirjanikud. Sellest tulenevalt on ilmselge vajadus eraldi tõlkeajaloo järgi ---”<sup>17</sup> (Gielen 2011: 209)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et koos tõlketeaduse uurimise kasvuga on tõlkijate töö saanud viimasel ajal rohkem tähelepanu ning ilmub aina rohkem tõlkijaportreesid. Antud teemat käsitletakse ka magistritöö töö kolmandas peatükis, kus on välja toodud, kas ja kui tihti tõlkijat tõlketeoste kriitikas mainitakse.

Eelnevast tuleneb, et üks olulisemaid tõlkekriitika probleeme on kriteeriumite puudumine tõlketeoste kriitika valdkonnas. Erinevaid tõlkekriitikateoreetikuid ja arvamusi sellel teemal on mitmeid, kuid puuduvad ühised arusaamad, missugune peaks olema tõlketeose arvustus ning seetõttu tekivad ajakirjanduses aeg-ajalt poleemikad. Siiski saab väliskirjanduse põhjal kokku panna mitmeid soovitusi tõlketeose arvustuse kirjutamiseks, millele tuginen ka käesoleva magistritöö empiirilist materjali kirjeldades.

---

<sup>16</sup> „As a rule, translators have a more modest position in society, and their field is still underestimated”

<sup>17</sup> „--- although literary histories might at times include separate influential translations, they never mention translators unless the translators themselves are established writers in the target culture. Stemming from that, the need for a separate translation history is strikingly obvious ---”

## 2. Tõlkekriitika ajalehes Sirp 2012. aastal ilmunud tõlketeosearvustuste põhjal

Selles peatükis analüüsin tõlkekriitikat ajalehes Sirp 2012. aastal. Just 2012. aasta sai valitud seetõttu, et magistr töö kirjutamise ajaks oli see aastakäik täies mahus ilmunud ning samas ei jää ajaline distants arvustuste ilmumise ja töö kirjutamise vahel liiga suureks. Üldiselt ilmus vaadeldaval aastal tõlketeoste kriitikat üsna palju – Sirpi ilmus kokku 48 numbrit ning tõlketeoste arvustusi nendes on 50, mis tähendab, et aasta peale jaotatuna on igas numbris vähemalt üks tõlketeose arvustus. See ei tähenda muidugi, et igas arvustuses oleks tõlkest räägitud – palju ilmub selliseid tõlketeoste arvustusi, kus ei ole tõlget ega tõlkijat mainitud.

Järgnevalt kirjeldan käesolevas magistr töö vaadeldavaid tõlketeosearvustusi ning nende kategoriseerimise printsiipe; samuti toon välja mitmesugust statistikat erinevate teemavaldkondade kohta. Teema sissejuhatuseks on oluline välja tuua, et kõik käesolevasse peatükki kuuluvad artiklid on käsitletavad tõlketeoste kriitikana, kuid kaugeltki mitte kõik neist ei ole *tõlkekriitika*.

Artiklid on jagatud kolme kategooriasse: tõlget ei kommenteerita, mainitakse teose tõlkelisust ja tõlget arvustatakse<sup>18</sup>.

Tõlget ei kommenteerita: **19**

Mainitakse teose tõlkelisust: **8**

Tõlget arvustatakse: **23**

Esimesse rühma kuuluvad tõlketeosearvustused, kus tõlkele puuduvad igasugused kommentaarid. Võib öelda, et teost käsitletakse nii, nagu oleks see originaaltekst – tekstis puuduvad viited tõlkijale, tõlke avaldamise ajale ning hinnangud tõlketekstile. Vaadeldava teose tõlkelisust näitab ainult artikli pealkirja all olev kastike, kus on esitatud teose bibliograafilised andmed (autor, pealkiri, tõlkija, mõnel juhul ka (eriala)toimetaja ja/või kujundaja, ilmumise aasta ja kirjastus).

Mitmest artiklist tuleb välja välja analüüsitava teose tõlkelisus – st nimetatud on tõlkija, antud teose tõlkimise ja/või originaalis ilmumise aasta või toodud välja

---

<sup>18</sup> vt ka Läänesaar 2010. „Tõlkekriitika kontseptuaalsed metafoorid ja terminoloogia ajakirjas „Vikerkaar“ ilmunud tõlkeraamatu arvustuste põhjal.” (Semiootika osakonnas kaitsitud magistr töö)

originaalpealkiri. Kuna need aspektid näitavad, et tegemist on tõlketeosega, samas aga ei ole antud tõlkele hinnangut ega vaadeldud lähemalt ühtegi tõlkimisega otseselt seotud aspekti, asetuvad need arvustused kategooriasse „mainitakse teose tõlkelisust”.

Kolmanda rühma (tõlget arvustatakse) moodustavad väga erinevad tõlketeosearvustused ning need on seetõttu jagatud kolmeks erinevaks alapeatükiks. Osa siia rühma kuuluvatest arvustustest käsitlevad tõlget pealiskaudselt, andes tõlkele vaid üldise hinnangu, näiteks „tõlge oli nauditav” või „tõlge on üldiselt sujuv” (alapeatükk „tõlkele antakse üldine hinnang”). Kuigi tegemist on vaid lühida kommentaariga tõlkele, siis eristab neid arvustusi „tõlkelisuse” kategooriast asjaolu, et tõlkele on antud hinnang (hea või halb). Sellised artiklid küll juhivad tõlke kvaliteedile tähelepanu, kuid neis leiduv tõlkekriitiline element on minimaalne.

Teise alapeatüki (tõlget vaadeldakse lühidalt) moodustavad tõlketeosearvustused, kus on pööratud tähelepanu mõnele üksikule tõlkimisega seotud aspektile, kuid kommentaarid ei ole kuigi põhjalikud ja seega on neis leiduv tõlkekriitiline element väike. Samas kolmandas alapeatükis (tõlget vaadeldakse põhjalikult) on tõlketeosearvustused, kus tõlget või tõlkimisse puutuvat (sh toimetustööd) on väga põhjalikult käsitletud (nt tõlge on seotud laiemasse (tõlke)teoste raamistikku, tõlget kõrvutatakse teiste tõlgete/teostega vms). Sellistes artiklites on sageli suurem osa arvustusest pühendatud tõlke käsitlemisele või arutletud laiemalt tõlkimise ja tõlkekriitika teemadel. Need on artiklid, mida võib pidada tõeliseks tõlkekriitikaks.

Arvustatavad tõlketeosed kuuluvad mitmesse eri valdkonda ning on käesolevas magistritöös jagatud kolme erineva kategooria vahel. Vt Lisa 1. Teoste kategoriseerimisel on kasutatud Eesti Rahvusbibliograafia andmebaasi, kus teosed on paigutatud märksõnade alusel kategooriatesse.)

### **Ilukirjandus 23**

#### **Teaduskirjandus 17**

#### **Ajalugu 10**

Ilukirjanduslike teoste arvustusi on mitmetest erinevatest žanritest: esineb romaanide arvustusi (9), novellide (4), jutustuste (2), esseekogumiku (1) ja luuleteose arvustus (1). Samuti kuuluvad siia valdkonda erinevad mälestusteraamatud (5), biograafia (1) ja autobiograafia (1). Mitmete ilukirjanduslike teoste žanri on keeruline määratleda – need on tihti kas ajaloolise või filosoofilise kallakuga. Siiski on ka

ajaloolised romaanid ja mälestusteraamatud (mis on samuti ajaloolise kallakuga) paigutatud ilukirjanduse valdkonda.

Suur osa teostest kuuluvad teaduskirjanduse valdkonda, eriti palju on filosoofia-alaste teoste arvustusi (7), samuti religiooni valdkonda kuuluvaid (5). Ühe teosega on esindatud kunsti, keeleteaduse, antropoloogia ja evolutsiooni valdkond ning populaarteaduslikud teosed (ühes arvustuses on vaadeldud kahte teost). Sarjadest esineb Avatud Eesti Raamatu sari (5), mille üks eesmärke on teaduskirjanduse väljaandmine, ja Loomingu Raamatukogu (3).

Kolmas kategooria on ajaloo-alased teosed. Ka siin on teosega esindatud väga erinevad valdkonnad: sotsiaalajalugu, kultuuriajalugu, kaubandusajalugu, linnaajalugu, sõjaajalugu, lähiajalugu. Ainukesena on mitu teost poliitilise ajaloo valdkonnas (2). Rahvusbibliograafia andmetel puudub täpsem märge valdkonna kohta ühel teosel (Colin Shindler „Iisraeli riigi ajalugu”).

Samuti saab vaadelda, missugustes rubriikides on käsitletavad tõlketeosearvustused ilmunud. Kõige enam esinevad rubriigid on kirjandus (18), ajalugu (7), ühiskond (6) ja filosoofia (4). Ülejäänud arvustused jagunevad erinevate valdkondade vahel, kusjuures mitmed valdkonnad on sellised, mis on ainukordsed teatud Sirbi numbris ja seotud mõne konkreetse teema või isikuga. Need on: teadus (2), kultuurilugu (2), Palestiina (2), Mis on tõeline kristlus? (2), Rousseau (1), usk (1), Spengler (1), budism (1), igavus (1), kunst (1) ja keeleteooria (1).

Tõlketeosearvustusi kirjutanud kriitikute juures võib välja tuua, et pea kõik kriitikud esinesid aasta vältel vaid ühe tõlketeose arvustusega. See näitab, et vaadeldavas valimis ei ole välja kujunenud selgepiirilist (tõlke)kriitiku rolli, vaid on palju kriitikut, kes arvustavad teoseid pigem erialasest vaatepunktist, mistõttu on arvamused laiapõhjalisemad ning ei lähtu ühe inimese maitse-eelistustest. Rohkem kui ühe arvustusega esinesid viis kriitikut: Jan Kaus (4), Amar Annus (2), Jaanus Adamson (2), Kärt Hellerma (2) ja Merlin Piirve (2). Vt Lisa 2.

Arvustatavad teosed on enim tõlgitud inglise (14) ja saksa keelest (8), kuid rohkem kui üks vaadeldav teos on tõlgitud ka vene (5), prantsuse (4), rootsi (3), jaapani (2), poola (2) ja taani (2) keelest. Samuti esineb kaks teost, mis on tõlgitud eesti keelest inglise keelde. Lisaks eelnevatele on mitmeid arvustatavad teoseid tõlgitud ka nõ eksotilisematest keeltest, näiteks etioopia (1), araabia (1), sanskriti (1) ja pärsia (1) keel; samuti ühe teosega esineb ladina (1), türgi (1), hispaania (1) ja araabia (1) keel. Vaadeldavas valimis ei esine ühtegi tõlketeost läti, leedu ega soome keelest – oleksin

arvanud, et meie lähinaabritelt tõlgitakse rohkem teoseid ning nad leiavad eesti meedias kajastamist, kuid valimis seda ei esine. Loomulikult ei näita vaadeldavad tõlketeosearvustused kõiki tõlgitud teoseid, kuid mingi pildi ilmunud tõlketeostest annab see statistika siiski. Vt Lisa 3 Tasub välja tuua, et inglise keelest tõlgitud teoseid ei ole väga ülekaalukalt rohkem – saksa keel järgneb sellele suhteliselt väikese vahega. Samuti on küllalt paljude teoste arvustused keeltest, millest väga tihti ei tõlgita, mis näitab, et tõlketeosel on suurem tõenäosus saada arvustatud, kui see on tõlgitud eksootilisemast keelest.

Tendentsi inglise keelest väga palju tõlkida toetab ka statistika mujal maailmas – Lawrence Venuti on välja toonud, et tõlkeid inglise keelest on kogu maailmas väga suur protsent, samas kui inglise keelde (Ameerikas ja Suurbritannias) tõlgitakse väga vähe (2% kuni 4%). Selline tendents aga soodustab väga tugevalt ameerika ja inglise kultuuri pealetungi. (Venuti 2008: 11–12) Sarnast tendentsi saab täheldada ka Eestis. Näiteks artiklis „Estonian Literary Translation in the Early 21st century: On the Context and the Content” on Ene-Reet Soovik toonud 2000–2005. aastast rääkides välja, et inglise keelest avaldatakse pea pool kogu ilmuva kirjanduse mahust. „Kõrgelt hinnatud teoste hulgas tõuseb jällegi esile inglise keel kõige populaarsema lähtekeelena, olles üle teiste ja 154-ga 328-st moodustab 47% kõikidest tõlgitud teostest”<sup>19</sup> (Soovik 2011: 233). Inglise keelele järgnevad prantsuse (45), saksa (31) ja vene (19) keel (Soovik 2011: 234), mis on väga sarnane statistika käesolevas valimis ilmunud tõlketeoste lähtekeeltega. Seetõttu on ka loogiline, et inglise keelest tõlgitud teosed leiavad kõige rohkem arvustamist ajakirjanduses ilmuvates tõlketeosearvustustes.

Eraldi tasub välja tuua, et tõlgitav lähtekeel ei ole artiklites süstemaatiliselt välja toodud, vaid osadel juhtudel (12) on lähtekeel kohe teose tutvustuse ja tõlkijate juures, kuid ülejäänud juhtudel (38) ei ole lähtekeel teose tutvustusse märgitud. Sageli ei tule lähtekeel ka teose arvustusest välja, mistõttu jääb mulje, et see ei olegi oluline. Kui arvustuses ei olnud lähtekeelt välja toodud, siis kasutasin selle leidmiseks Eesti Rahvusbibliograafia otsingut, kuid kahel korral ei olnud ka seal märgitud, mis keelest teos tõlgitud on (Miguel de Unamuno „Armastus ja pedagoogika; Kolm näitlikku novelli ja proloog; Malemängija don Sandalio romaan” – eeldasin autori hispaania päritolu tõttu, et teos on tõlgitud hispaania keelest; ning Louis Trolle Hjelmslev

---

<sup>19</sup> „Among the high-status works, it is again English that emerges as the most popular source language, towering above the rest and, with 154 works out of 328, accounting for 47% of the translated titles”

„Sissejuhatus keeleteooria alustesse” – otsides autori päritolu, selgub, et ta on taanlane, mistõttu eeldasin, et originaaltest on taanikeelne, aga lähtekeelt kuskil märgitud ei ole).

Loomulikult tuleb välja tuua ka see, kes on tõlkinud vaatluse all olevad teosed. Sirbis on tõlkijad alati raamatu tutvustuse juures olevas infos välja toodud, välja arvatud ühel juhul: Käbi Laretei teoseid tutvustavas artiklis „Käbi Laretei kirjanduslikest nokturnidest” käsitletakse nelja Laretei teost ning kolme juures on välja toodud ka tõlkija (Anu Saluäär), kuid Käbi Laretei ja Evald Okase ühise teose „Okas ja Käbi” juures on tõlkija märkimata. Vt Lisa 1.

Paljudel teostel on mitu tõlkijat (kuni kolm tõlkijat) (10); samuti esineb arvustusi, kus on vaadeldud rohkem kui ühte teost (4) ning artikkel (1), kus on vaadeldud kahte teost kahelt erinevalt tõlkijalt. Suuremas osas neist arvustustest ei ole mitmele tõlkijale tähelepanu pööratud ning tekstist ei ole aru saada, kas tõlkijad on tõlkinud eri osi või on tõlge valminud koostöös, kuid kahest arvustusest tuleb see välja. Kerti Tergemi arvustuses „Ilmutusi ilmaolust”, mis vaatleb Bhartrhari teost „Vairāgyaśataka ehk Sada värssi ilmaelust loobumise kiituseks”, on välja toodud, et värssid on tõlkinud Martti Kalda ja neid on kohendanud Mathura (Tergem 2011: 7). Samuti on juhitud tähelepanu tõlkijate tööjaotusele Kristiina Rossi arvustuses Egon Friedelli teosele „Uusaja kultuurilugu”, kust saab teada, et teoste I ja IV osa on tõlkinud Ilme Rebane ja vahepealsed osad Leo Metsar (samuti on see välja toodud artikli alguses olevas teose tutvustuses).

Tihti on teose tutvustuses märgitud ka erialatoimetaja, korrektor, ees- või järelsõna autor, aga seda ei ole järjekindlalt tehtud. Sama lugu on toimetajatega – kohati on toimetajad kohe tõlkija järel välja toodud, kuid mitte alati. Siinkohal ei ole võimalik leida mingit järjepidevust – näiteks kirjanduse rubriigis ilmunud tõlketeostel on märgitud toimetaja 13 korral ning ei ole märgitud 5 korral, ajaloo valdkonnas ilmunud tõlketeostel on toimetaja märgitud 4 ja pole märgitud 3 korral. Seega paistab, et toimetaja märkimine ei leia aset süsteemselt.

Enamik tõlkijaid esinevad vaadeldavates tõlketeostearvustustes vaid ühe teosega, kuid mõned tõlkijad esinevad valimikus ka mitme tõlketeosega – osadel juhtudel on tegemist ühe autori mitme teosega, mida korraga tutvustatakse, teistel juhtudel on tegemist erinevate teostega. Valimikus olevad tõlkijad esinevad käesolevas töös mitme keele tõlkijatena: Kalle Kasemaa (pärsia ja etioopia), Margus Ott (prantsuse ja saksa), Olavi Teppan (saksa ja inglise), samas kui teistel esineb antud valimis mitme

teose juures üks tõlgitav keel: Hendrik Lindepuu (poola), Ilme Rebane (saksa), Leo Metsar (saksa), Anu Saluäär (rootsi).

Kokkuvõttena võib öelda, et vaadeldavas valimis esineb palju episoodilisust. Siiski selgub siit huvitavaid nüansse, millele tasuks tõlketeoseid arvustades kindlasti ka edaspidi tähelepanu pöörata, näiteks asjaolu, et lähtekeelt ei ole võimalik arvustusest tuvastada ning et Sirbis ei ole välja kujunenud selgepiirilist tõlkekriitiku rolli. Järgnevalt analüüsin juba täpsemalt tõlketeoste kriitikat ja selle esinemise määra.

## **2.1 Tõlketeosearvustused ajalehes Sirp**

### **2.1.1 Tõlget ei kommenteerita**

Nagu juba öeldud, siis tõlge ei leia mingilgi määral kommenteerimist 19 arvustuses. Vt Lisa 4. Neid esineb erinevates valdkondades: kirjandus (8), ühiskond (2), ajalugu (2), Spengler (1), Palestiina (1), kunst (1), keeleteooria (1), Mis on tõeline kristlus? (1), budism (1) ja igavus (1).

Tõlketeoste arvustusi, kus tõlget ei vaadelda, on mitmesuguseid. Osades neist luuakse teosele ajalooline või geograafiline raamistik, kuid seda ei tehta mitte ainult ajalooliste teoste puhul. Näiteks Jan Kausi arvustus „Musta raamatu valguses” loob Istanbulis toimuvale teosele tausta Tallinna kirjeldusega; Kaarel Tarand arvustuses „Kui inimesed armastavad, kerkib tänavatest soojus” räägib Helsingi ajaloost ning kõrvutab seda Tallinnaga (Tarand 2012: 8–9); Amar Annus asetab teose Jeruusalemmast artiklis „Igikestev Jeruusalemma sündroom” ajaloolisesse raamistikku, alustades selle põnevast ajaloost ning jõudes tänapäevase poliitilise situatsioonini (Annus 2012a: 4–5). Viimati mainitud teose arvustuse esimeses lauses mainitakse ka teose ingliskeelset pealkirja. „„Jeruusalemm” on ambitsioonikas teos, mida kõige selgemalt väljendab ingliskeelse originaali määrav artikkel *the* sõna „biography” ees” (Annus 2012a: 4). Paraku ei vaadelda lähemalt, mida võiks see artikkel tähendada ega pakuta välja variante, kas või kuidas seda eesti keeles rõhutada saaks. Seega eeldatakse, et arvustuse lugeja on inglise keeles piisavalt pädev, et saab aru artikli *the* tähendusest.

Suur osa arvustusi annab ülevaate vaadeldava tõlketeose sisust, seda kas kirjeldavalt või filosoofiliselt teosest tulenevaid teemasid laiemalt käsitledes. Näiteks Jaanus Adamsoni arvustus teosele „Sigmund Freudi põgenemine” annab üsna põhjaliku ülevaate teose teemadest koos tsitaatidega, samuti heidab ta valgust eluloo kirjutamise nüanssidele (Adamson 2012a: 3). Kärt Hellerma arvustus „Tõe ja ideaali maagia” on

seevastu suures osas filosoofilise sisuga, kus Hellerma on vaadelnud teosest tulenevaid põhimõttelisemaid küsimusi ja probleeme; samuti antakse ülevaade autorilt varasemalt eesti keeles ilmunud teostest (Hellerma 2012a: 10–11). Selle jätkuna oleksin oodanud kommentaare ka käesoleva teose tõlke kohta, kuid paraku neid ei ole ning arvustus jätkub filosoofilises laadis. Samuti on filosoofilise sisuga Karlo Funki artikkel „Tutvusta oma igavust”, kus teosele lähenetakse üldisemate küsimuste ja tõlgenduste kaudu (Funk 2012: 5).

Siia kategooriasse kuuluvad ka need tõlketeoste arvustused, kus ei ole mainitud teose tõlget ega tõkelisust, kuid kus on kommenteeritud teose ees- ja/või järelsõna. Näiteks Katrina Helsteini artikkel „Jõhker ja ilus” kommenteerib tõlkija poolt kirjutatud järelsõna ning vaidleb sellele vastu: „See järelsõna, mis Margit Juurikas Akutagawa raamatule on kirjutatud --- sellele ma tahaks järjepidevalt vastu vaielda (Helstein 2012: 12).” Sarnane on ka Mihkel Kunnuse arvustus „Kirikluse agoonia ehk kristuse teine tulemine”, mis tõlget otseselt ei kommenteeri, küll aga mainib põgusalt eessõna, mille on kirjutanud Varro Vooglaid (teose on tõlkinud Toomas Help ja Madis Kivisild). „Varro Vooglaid kirjutab eessõnas: ---” (Kunnus 2012: 4). Samuti viitab arvustuse autor teistele samasse valdkonda kuuluvatele tõlketeostele.

Erkki Luuki artiklis „Sissejuhatus eikuhugi (ilma vähimagi lootuseta kunagi välja pääseda)” ei ole samuti tõlget arvustatud, kuid kommenteerimist on leidnud ühe sõna tõlkimine: „Hjelmslev võtab ette kümnete kaupa teistes distsipliinides (eelkõige matemaatikas) täpselt defineeritud või aksiomaatilisi mõisteid nagu nt hulk, element, relatsioon (mille oleks võinud eesti keelde tõlkida sõnaga „seos”), funktsioon jne ning annab neile suvalised definitsioonid ja/või nimetab need suvaliselt ümber” (Luuk 2012: 6). Analüüsis on välja toodud ühe sõna jaoks parem tõlkevaste, kusjuures enne ega pärast ei ole tõlkest midagi räägitud. Küll aga on artikkel pühendatud teose paljudele sisulistele puudujääkidele ja vastuoludele, mida Luuk ilmekalt välja toob.

Siia kategooriasse kuulub ka Mai Levini artikkel „Vive Tolli koht ja aeg”, mis on eesti keelest tõlgitud inglise keelde. Kuigi artiklis ei ole seda täpsustatud, jääb mulje, et tõlge inglise keelde on ainult osa teosest, mis võib olla põhjus, miks ei ole ei tõlkele ega tõlkijale tähelepanu juhitud. On tähelepanuväärne, et eestikeelses kirjanduses leiavad arvustamist ka teosed, mis on tõlgitud eesti keelest võõrkeelde. Siiski leian, et kui teose tutvustuses on eraldi välja toodud, et teos või selle osad on inglise keelde tõlgitud, võiks ka lugejat informeerida, mil määral seda tehtud on.

Kuigi puuduvad kommentaarid tõlke kohta, siis on kahest tõlketeosearvustusest võimalik välja lugeda teose autori varasematest eestindustest. Näiteks Jaanus Adamsoni artiklis „Kaks vaadet ruumile” on üks lause teose autori Brysoni varasemalt eesti keelde tõlgitud teostest: „ --- on ta oma mõlema eesti keelde tõlgitud teose algimpulsi saanud ruumielamusest, ruumi kogemisest omaladse müsteeriumina” (Adamson 2012b: 5). Sarnane näide on ka Lembit Liivaku artiklis „Kes mõtleb... ehk Mis tunne on olla nahkhiir?”. Ka siin on tähelepanu juhitud asjaolule, et vaadeldud teose autorit David Lodge’i on juba varem eesti keelde tõlgitud: „Teose tegevustik leiab aset 1997. aastal väljamõeldud Glochesteri ülikoolis ja nagu Rummidge’i triloogiaski, mis eesti keeles juba olemas, ---, (Liivak 2012: 20). Samuti on välja toodud, et autori loomingust on olemas ülevaade eesti keeles, kuid rohkem teose tõlke ega tõlkelisuse kohta midagi artiklist leida ei ole.

Nagu eelnevast näha võib, siis on tõlketeostearvustused sõltuvalt teosest väga erinevat laadi, nii ajaloolise, geograafilise, kirjandusliku kui filosoofilise kallakuga. Kuna neis artiklites pea täielikult puuduvad viited tõlkelisusele, siis saab neid arvustusi lugeda nii, nagu oleks tegemist originaalis eesti keeles tõlgitud teostega – seega on vaadeldud artiklid küll tõlketeoste kriitika, kuid tõlkekriitikaks neid pidada ei saa, kuna ühtegi Reissi välja toodud punkti täidetud ei ole.

### **2.1.2 Artiklis avaldub arvustatava teose tõlkelisus**

Üleminek kategooriast „tõlget ei kommenteerita” kategooriasse „avaldub arvustatava teose tõlkelisus” on kohati keeruline, kuna mõnes artiklis, mis on liigitatud esimesse kategooriasse, on ka teatavaid viiteid näiteks kaastekstidele või toimetustööle, samas kui artiklites, mis on paigutatud tõlkelisuse kategooriasse, on viited tõlkelisusele väga põgusad. „Tõlget ei kommenteerita” kategooriasse kuuluvad siiski vaid need artiklid, milles on mainitud põgusalt vaid mõne konkreetse sõna tõlget, kommenteeritud kaasteksti või autori varasemaid eestindusi. Kui vaadeldavale teosele osutatakse kui tõlkele, siis kuulub tõlketeosearvustus kategooriasse „avaldub arvustatava teose tõlkelisus”. Olulise vahe tekitab tekstide puhul asjaolu, kas artiklis on viidatud konkreetselt vaadeldavale teosele/ teose tõlkijale või mitte.

Artikleid, milles avaldub arvustatava teose tõlkelisus, on kokku 8. Vt Lisa 5. Jällegi kuuluvad artiklid, kus avaldub arvustatava teose tõlkelisus, erinevatesse

rubriikidesse: kirjandus (3), ühiskond (2), filosoofia (1), mis on tõeline kristlus? (1), teadus (1).

Tõlkelisus avaldub siia alapeatükki kuuluvates artiklites küllalt erinevalt. Näiteks Jan Kaus arvustuses „Armastuse saladus” on juhtinud tähelepanu asjaolule, et tegemist on tõlgitud teosega. Kõigepealt on viidatud tõlkijale: „--- nagu kirjutab tabavalt „Surma anni” tõlkija Mart Kangur ---, (Kaus 2012a: 4), ja tema poolt koostatud saatetekstile: „Uskliku ja eetilise maailmatunnetuse seost ja vastandust käsitleb omast nurgast raamatu tõlkija Mart Kangur teose saatetekstis „Vinjett pidamisest”, milles võib näha mitte niivõrd järelsõna, kuivõrd Derrida teose ühe olulise mõtteliini mõtestamisvõimalust” (Kaus 2012a: 4). Mingit hinnangut tõlkele ega saatetekstile antud ei ole, küll aga on saatetekst vähemalt ära mainitud. Tegemist on kaudsete kommentaaridega, mistõttu tuleb arutlusest välja teose tõlkelisus.

Tõlkijale on viidanud ka Külle Arjakas artiklis „Teadusmaailma oskuslik vahendamine ajakirjanduslike võtetega”, kus vaadeldakse korraga lausa kaht teost – Stefan Kleini „Andmise mõte. Miks isetus evolutsiooni kõigus võidab ja me egoismiga kuigi kaugele ei jõua” ning „Lihtsalt õnnelik: õnne valem igaks päevaks”, mis on mõlemad ilmunud 2012. aastal: „Ka meil ei ole põhjust häbeneneda, Kleini on usinalt eestindanud Krista Räni” (Arjakas 2012: 25), ja viidatakse eesti keelde tõlkimisele: „Oma viimases eesti keeles ilmunud raamatus veenabki Klein lugejaid, et õnne/õnnetunnet on võimalik õppida” (Arjakas 2012: 25). Põhjalikumad tõlkekommentaariid puuduvad.

Jaan Lahe artikkel „Mõistliku religioossuse otsinguil” nimetab teksti sees samuti tõlkija, kuid toob lisaks välja ka lähtekeele. Tõlke kohta puuduvad igasugused kommentaarid, välja on toodud vaid selle teose eripära tõlgitud keele aspektist: „Viimaks olgu nimetatud seegi, et „Zar`a Jaa`qoobi arutlused” on jäädvustanud ennast ka Eesti kultuurilukku kui ainus kuni tänaseni vanaetioopia keelest eesti keelde tõlgitud raamat” (Lahe 2012: 5). Viide tõlkijale on ühes lauses ning sulgudes, seega ei pöörata sellele väga põhjalikku tähelepanu: „Kui „Zar`a Jaa`qoobi arutlused” oleks XVII sajandist pärinev teos (nagu uskus ka raamatu tõlkija Uku Masing), ---” (Lahe 2012: 5). Niivõrd põnevast keelest tõlgitud ja silmapaistva kirjandustegelase ning tõlkija poolt tõlgitud teose tõlkimise kohta oleksin kindlasti oodanud rohkem kommentaare.

Mitmes artiklis juhitakse tähelepanu tõlkelisusele nii, et on viidatud „eesti keeles ilmumisele”. Selline on näiteks Erkki Bahovski artikkel „Teise maailmasõja valikud mõjutavad meiegi elu”. Tõlkijat ei nimetata, samuti puuduvad kommentaarid tõlkele,

kuid see-eest juhitakse tähelepanu sellele, et teos on nüüd eesti keeles olemas ning rõhutatakse selle vajadust kultuuris: „Eesti keeles ilmunud raamatus „Saatuslikud valikud. Kümme otsust, mis muutsid maailma” ei avasta üldfaktide poolest midagi uut” (Bahovski 2012: 3); samuti: „Ses mõttes osutab Ian Kershaw’ raamatu eestikeelne versioon hindamatu teene meie avalikkusele ---” (Bahovski 2012: 3). Sarnased kommentaarid on ka Merlin Piirve artiklis „Kas tühi kõht on kuidagi abiellumisega seotud?”, kus on viidatud teose tõlkelisusele tõlget ennast vaatlemata. „Kolm vasttõlgitud teksti toetuvad ideestikuliselt lihtsale ja heale ---” (Piirve 2012: 14), ja „Ka nüüd tõlgitud teoste tegelased ekslevad udus ja lähevad tihti vabasurma ---” (Piirve 2012: 14). Artiklis on palju juttu teoste ja autori arvustamisest ning tema kohta kirjutatud kriitikast, kuid pikemalt tõlget ei vaadelda.

Maarja Kangro artiklis „Vabadusemaigulised mittekohad” on mitmeid kordi juttu tõlkelisusest ning viidatakse tõlkimise vajadusele laiemalt, kuid tõlkekommentaarid konkreetse teose kohta puuduvad. Ainuke otsene viide vaadeldavale teosele on kommentaar teose pealkirja kohta: „Ilmselt kõige kuulsama elusa prantsuse antropoloogi Marc Augé (1935) „Non-lieux”, mis on eesti keeles saanud pealkirjaks „Kohad ja mittekohad”, ilmus originaalis kakskümmend aastat tagasi” (Kangro 2012: 4). Samuti vihjab autor, et tõlkimist vääraks teinegi Augé teos (Kangro 2012: 5) ning viitab intervjuule, mille tegi teose toimetaja Marek Tamm teose autoriga, kuid selles kommentaaris ei seostata Tamme kui intervjuueerijat Tamme kui tõlketeose toimetajaga.

Teistest käesolevasse alapeatükki kuuluvatest arvustustest natuke erineva artikli pealkirjaga „Käbi Laretei kirjanduslikest nokturnidest” on kirjutanud Pille-Riin Larm. Siin ei ole käsitletud mitte ühte teost, vaid koguni nelja, mis on kõik Käbi Laretei autobiograafilised teosed. Kriitik ei vaatle küll otseselt tõlget, küll aga tuleb tekstist välja teose tõlkelisus. „Kõik Laretei teosed on olnud algselt kirjutatud rootsi keeles ning eesti keelde jõudnud alles tõlke vahendusel” (Larm 2012: 13). Lisaks tõlkelisuse mainimisele on artiklis kommenteeritud toimetajatööd või siis selle puudumist: „Mida kõige enam ette heita, on seekordne lõtvus vormiküsimuses: kas tegu on vormiekspärimendi, -hoolimatuse või nõrga toimetajatööga” (Larm 2012: 14)? Siinkohal jääb selgusetuks, kas tegemist on lähteteksti toimetamisega või tõlke toimetamisega. Larm vaatab teost veel ka keelelistest aspektidest – kuna Käbi Laretei on eestlane, aga kõik oma teosed kirja pannud rootsi keeles, siis on see küllalt oluline aspekt nendest teostest rääkimisel.

Ka Kärt Hellerma artiklis „Tõelise tundmuse olematu hetk” on vaadeldud mitut teost, millest üks („Kirjaniku õhtupoolik”) on ilmunud Loomingu Raamatukogu sarjas 2012. aastal, teine („Tõelise tundmuse hetk”) aga üle 30 aasta tagasi 1981. aastal. Vaadeldavas valimikus on ainukordne, et vaadeldakse paralleelselt kaht suure ajalise vahega ilmunud teost. Kummagi teose tõlkeid otseselt kommenteeritud ega hinnatud pole, küll aga on viidatud „Tõelise tundmuse hetke” järelsõnale: „Muide, Mati Sirkeli järelsõna „Tõelise tundmuse hetkele” on ka meeles. See on nii hästi kirjutatud, et olen seda mitut puhku tsiteerinud. Selliseid järelsõnu, nagu sel ajal raamatutele kirjutati, oleks tänagi vaja.” (Hellerma 2012b: 8) Tõlgete kaastekstid (ees- ja järelsõnad, olgu nad siis tõlkija või kellegi teise poolt kirjutatud) on arvustustes küllalt tihti tähelepanu all. Ka siin on artikli autor juhtinud tähelepanu järelsõnale ning seda kiitnud.

Paraku konkreetseid tõlkeid selles artiklis vaadeldud ei ole – arvustusest saab lugeja aimu, et tegemist on tõlkega, kuid mingeid hinnanguid sellele ei anta. „Kui olin eelneva jutu valmis kirjutanud, ostsin Tartust, kuhu paariks päevaks põgusale külaskäigule siirdusin, uue Handke tõlke” (Hellerma 2012b: 8). Samuti on tekstis nimetatud tõlkija: „„Kirjaniku õhtupoolik”, mille on eesti keelde vahendanud Tiiu Relve, on ühtlasi kontseptuaalne viide kirjaniku loomingule tervikuna” (Hellerma 2012b: 8). Tõlkija väljatoomine on samuti tõlkekriitika üks tunnustest.

Nimetatud artiklites saab tõlkelisus tähelepanu erineval moel – nimetatakse tõlkija, tuuakse välja tõlkimise aeg, kommentaaritakse mõne sõna/pealkirja/väljendi tõlkimist või asetatakse teos laiemasse kirjanduslikku raamistikku. Ühest küljest on väga tore, et tõlge on vähemalt kaudselt ära märgitud, kuid teisalt väärrib tõlge oluliselt rohkem tähelepanu, kui sellesse kategooriasse kuuluvates artiklites seda tehtud on. Kuna kõik kommentaarid tõlkele on lühidad ja neist tuleb välja vaid teose tõlkelisus, siis ei saa ka siia rühma kuuluvaid arvustusi pidada tõlkekriitikaks. Samuti ei ole neis arvustustes täidetud ühtegi Reissi esitatud kriteeriumi.

### **2.1.3 Tõlget arvustatakse**

Tõlget arvustatakse kokku 23 artiklis. Vt Lisa 6. Tõlketearvustusi on avaldatud mitmetes erinevates rubriikides: kirjandus (7), ajalugu (5), kultuurilugu (2), ühiskond (2), filosoofia (3), Palestiina (1), Rousseau (1), usk (1) ja teadus (1).

Sellesse kategooriasse kuuluvad need tõlketearvustused, millele on antud hinnang või kus on põhjalikumalt tõlget käsitletud. Artiklid on jagatud omakorda kolme

väiksemasse kategooriasse: esimese osa moodustavad tõlketeoste arvustused, kus tõlkele on antud väga põgus hinnang, mida ei ole põhjendatud ega oma arvamuse toetamiseks ühtegi näidet toodud – sellised artiklid on paigutatud kategooriasse „Tõlkele antakse üldine hinnang”. Küllalt palju esineb ka tõlketeoste arvustusi, kus tõlget arvustatud lühidalt, st tõlkele on antud hinnang ja/või on analüüsitud mõnda aspekti tõlkest ja/või räägitud tõlkijast – need artiklid on paigutatud kategooriasse „Tõlget vaadeldakse lühidalt”. Samuti leidub vaadeldavas valimikus tõlkeid, mida arvustatakse väga põhjalikult ning kus juhitakse tähelepanu laiematele tõlkimisega seotud probleemidele. Sellised arvustused on paigutatud kategooriasse „Tõlget vaadeldakse põhjalikult”. Järgnevalt käsitlen neid kõiki põhjalikumalt.

### **2.1.3.1 Tõlkele antakse üldine hinnang**

Merlin Piirve artiklis „Kas tühi kõht on kuidagi abiellumisega seotud?” ei ole tõlget kuigi põhjalikult kommenteeritud, kuid artiklis antakse paar üldist kommentaari asjaolule, et teos on tõlgitud „Talvekuust alates saame imetabaselt Haruki Murakamilt eesti keeles lugeda novellikogu „Elevant haihtub” (Piirve 2012: 12), ning kritiseeritakse lohakusvigu „Kirjanäpuvigu on raamatu lõikes tegelikult üpris palju, mis meele mustaks teeb ja tundlikumale lugejale mõru maigu suhu jätab” (Piirve 2012: 12). Viited tõlkele on küllalt pealiskaudsed ja oma väidete tõestuseks ei ole toodud näiteid, mis on aga Reissi poolt välja toodud kui üks tõlkekriitika nõue (alati tuleb esitada näiteid, samuti tuleks negatiivse hinnangu puhul esitada parandusettepanek). Lõpetuseks on Piirve kiitnud asjaolu, et teos on jaapani keelest eesti keelde tõlgitud: „Küll on hea tunne, et Murakamit tõlgitakse. Hää, et sellised ideed on pehmes sõnastuses emakeeles kõvade kaante vahel” (Piirve 2012: 13). Kokkuvõtvalt võib öelda, et artiklis antakse üldine kiitev hinnang tõlkele, kuid artikli põhirõhk on siiski teose autoril, tema loomingul ja konkreetse teose sisul, seega ei saa Piirve artiklit põhjalikuks tõlkekriitikaks pidada.

Väga põgusalt on tõlget maininud Olaf Mertelsmann artiklis „Muljetavaldav ja kurb kollaaž”. Antud arvustuses on kommenteeritud tõlget kõigest kahe lausega ning tõlke kohta näiteid toodud pole. Samuti on kriitik kommenteerinud saatesõna ning eraldi välja toonud selle autori. „Eestielse väljaande jaoks on mõningaid dokumente täiendatud, teisi jällegi kärbitud ja Aigi Rahi-Tamm on kirjutanud sobiva ja informatiivse saatesõna. Tõlge on hästi õnnestunud, kuid lugeja tunneb kahjuks puudust maakaardist.” (Mertelsmann 2012: 3) Tekstis olev tõlkekommentaari on lühike ja

hinnanguline ning puudub põhjalikum vaatlus, mistõttu pole täidetud ühtegi Reissi poolt toodud tõlkekriitika nõuet. Lisaks on kommentaari sisse jäänud trükiviga – eestieelse → eestikeelse.

Silver Meikari artiklist „Rahvas, kes elab omaette” võib leida ühe lause tõlkest, mille kohaselt on tõlge olnud väga hea. „Huvitavalt kirjutatud ja väga hästi tõlgitud „Iisraeli riigi ajalugu” annab aga kindlasti võimaluse paremini aru saada pidevalt meediakajastust leidvast Lähis-Ida sündmustest” (Meikar 2012: 23). Artiklis on küll tõlkele otsene kiitev hinnang antud, kuid sellega kriitika ka piirdub.

Maria Mälksoo artiklis „Esimene maailmasõda mälestuste kaleidoskoobis” on tõlget vihjamisi mainitud ühes lauses ning sellele antakse väga üldine hinnang. „Englundi stiil on puhas ning nauditav: autor on suutnud vältida õõnsat paatost ja aitab üldiselt nõtkel tõlke toel lugejal loovida oma tegelaste galerii eripalgeliste maailmade vahel” (Mälksoo 2012: 4). Ei ole välja toodud, mille alusel kriitik sellise hinnangu annab ning kommentaar tõlkele on pigem neutraalne – Mälksoo ei anna tõlkele otseselt negatiivset hinnangut, kuid „üldiselt nõtkel” jätab mulje, et midagi on siiski olnud kriitikule vastumeelt. Selle kohta oleks kindlasti võinud näite tuua, nagu on välja toonud ka Reiss. Praegusel juhul on tegemist küll tõlketeose kriitikaga, kuid mitte tõlkekriitikaga. Ülejäänud artikkel on pühendatud teose ning I Maailmasõja kommenteerimisele.

Jaan Kivistik on artiklis „Platon, Kolakowski ja maailm” tõlget kommenteerinud üsna pealiskaudselt. Tõlkest räägitakse ühes lõigus ning seda kiidetakse, kuid kommentaar on lakooniline ning oma arvamust põhjendatud ei ole: „Muide, tõlkel pole viga midagi ---, (Kivistik 2012: 4). Samuti ei ole juttu toimetajatööst, kaastekstidest ega kommentaaridest. Küll aga on kaudselt puudutatud tõlkijat. „Ja kuna tõlkeraamatuid antakse välja teistele, enamusele, et filosoofiaekspertid loevad nagunii Platonit kreeka, Kolakovskit poola keeles, ja et raamatusarja algatajate lubadused pole juriidiliselt siduvad, pole õigupoolest kellelgi põhjust nuriseda, et professor Kolakovski brošüür jälle kord tuntud teivashüppetreeneri vahendusel „Avatud Eesti raamatu” sekka vupsas” (Kivistik 2012: 4). Käesolev artikkel ei ole täitnud ühtegi Reissi esitatud tõlkekriitika tingimust ja seega on vaadeldav artikkel tõlketeose kriitika, samuti on vihje tõlkijale väga kaudne.

Sarnane on ka Margus Laidre artikkel „Euroopa aeg ja ruum: Czeslaw Miloszit lugedes”, kus on üks lause tõlkest. Jällegi on muidu küllalt pikas artiklis tõlkele pühendatud vaid kaduvväike osa ning antud hinnangut pole illustreeritud ei

tekstikatmete ega originaali võrdlusega. „Kindlasti loeb mõni teine Czesław Miłosz hiilgavalt kirjutatud ja Hendrik Lindepuu nauditavalt tõlgitud teost „Sünnimaa Euroopa” teisiti” (Laidre 2012: 5). Sama lühike kommentaar on ka Kersti Kivirüüti artiklis „Maiuspala ajalooгурmaanidele” – arutluses on üksik lause tõlke kohta, mille järgi on tõlge hästi tehtud. „Raamat on ühtlasi nii nauditav kui ka mõtlemapanev. Oma osa on selles kindlasti Tõnu Lemberi väga õnnestunud tõlketööl” (Kivirüüt 2012: 21). Mõlemad artiklid jäävad tõlke teose kriitika raamidesse ning tõlkekriitikat me neist ei leia.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et ühelauselisi tõlkekommentaare esineb küllalt palju – kokku on neid 7 ning kõikides neis on tõlkele antud positiivne hinnang. Siit võib ka järeldada, et kui tõlge on kriitiku arvates õnnestunud, siis sellel pikemalt ei peatuta ning piirdatakse lühikese kommentaariga. Käesolevasse alapeatükki kuuluvatest arvustustest ei täida mitte ükski Reissi välja toodud tõlkekriitika nõudmisi ning seega ei saa neid pidada *tõlkekriitikaks*.

### **2.1.3.2 Tõlget vaadeldakse lühidalt**

Siia kategooriasse kuuluvates artiklites on tõlget vaadeldud juba põhjalikumalt – käsitletud on mõnda tõlkimisega seonduvat probleemi ja/või on antud tõlkele hinnang, kuid sedakorda on hinnangut juba ka näidetega toetatud või muul viisil põhjendatud ning on täidetud üks või mitu Reissi välja toodud kriteeriumi.

Alvar Loog artiklis „Tagasi Narski juurde” on tõlgitud teose suhtes küllalt kriitiline, kuid samas põhjalikke näiteid toonud ei ole. Veidi pikemalt on Loog peatunud terminite tõlkimisel, kuna kriitiku arvates ei ole seda ühtlustatud varasemalt kasutatud sõnavaraga – tõlkija ei ole seletanud lahti kummaliselt mõjuvaid tõlkevasteid ega teost terminoloogiliselt sidunud varem samal teemal ilmunud teosega, mis muudab teksti lugemise keeruliseks. „Lugemist ei lihtsustanud ka asjaolu, et tõlkija polnud pidanud vajalikuks (kas või joonealustes märkustes) siduda mitmeid uusi ning seega harjumatult mõjuvaid tõlkevasteid (nt „esindus”, „esitus”, „esituv”, „esitumised”) saksakeelsete originaalide ning „Prolegomena” kui seni ainsa eestikeelse Kanti originaalteose tõlkes (1982) kasutatud sõnavaraga.” (Loog 2012: 5)

Lisaks toob Loog välja kaastekstidega seonduvad probleemid vaadeldava teose eestikeelses versioonis. Näiteks juhitakse tähelepanu asjaolule, et teosel on puudu eessõna: „Mida Deleuze on raamatuga täpselt taotleb, me teada ei saagi, sest teose

esmatrükil ning ühtlasi ka eestikeelsel tõlkel puudub sissejuhatav eessõna” (Loog 2012: 4). Kuigi Loog heidab ette eessõna puudumist, siis on tõlkel olemas järelsõna: „Tõlkija Margus Ott kirjutab järelsõnas ---” (Loog 2012: 4). Samuti on Loog välja toonud, et teosel jääb vajaka kommentaaridest, näiteks suure ja väikese algustähe kasutamise osas (Loog 2012: 4). Selles arvustuses on konkreetsete tõlkevigade välja toomise asemel tõmmatud paralleele samal teemal ilmunud tõlketeostega, mis loob teosele laiemat konteksti, kuid negatiivne kriitika oleks võinud olla toetatud näidetega.

Teistest tõlketeosearvustustest erineb Kalle Käsperi arvustus „Remarque’i maailm,” alapealkirjaga „Mõtteid „Tagasitee” uustõlke ilmumise puhul”, mis juba iseenesest näitab, et tegemist on arvustusega uustõlke ilmumise järgselt. Paraku on tõlkest selles artiklis siiski vähe juttu. Alapealkirja vaadates jääb mulje, et järgnevas artiklis tuuakse välja erinevaid probleeme ning võrreldakse kaht tõlget, kuid seda ei tehta. Tõlkele on pühendatud arvustusest vaid üks lõik: „„Tagasitee” ilmus eesti keeles esmalt 1994. aastal, tõlkija oli siis Uno Liivaku. Raamat on biblioteekides veel saadaval. Võrdlesin kaht tõlget, põhimõttelist vahet avastamata. Tiina Aro lausestus on kindlam ja autoritruum (arvuti!), kuid huvitavaid sõnaleide kohtab Liivakul vaata et rohkemgi. Kõik muud erinevused käivad kategooria „maitseasi” alla.” (Käsper 2012: 11)

Suurem osa artiklist keskendub Remarque’i loomingule üldisemalt ning kirjeldab teoses käsitletavaid teemasid. Kuigi Käsper tõstatab küsimuse, miks on teosele tehtud uus tõlge, jääb see vastuseta. „Kas oli hädavajalik tellida uus tõlge? Kuid – miks ka mitte? Saksa kirjandus pole prantsuse kirjandus, väga suuri tõlkelünki siin ei leia, nii et las olla Remarque’ist pealegi mitu varianti, ta väärrib seda.” (Käsper 2012: 11) Selle artikli puhul on kõige olulisem, et äramärkimist leiab ka teose uustõlge, mis on vaadeldavas valimis ainukordne. Siiski oleks sellise juhtumi puhul, kus ühest tekstist on kaks tõlget, olnud eriti hea võimalus kahte tõlget omavahel võrrelda, et näha, kuidas tõlkimine ja tõlkijate stiil erinevad. Tõlkekriitikale esitatavad kriteeriumid siin täidetud ei ole, küll aga on tähelepanu juhitud tõlkijatele.

Aro Velmeti artikli „Kas eestikeelne Arendt on ikka Arendti nägu?” pealkiri viitab sellele, nagu analüüsitaks tekstis ka tõlget, kuid paraku leidub arvustuses tõlkekriitikat küllalt vähe. Selle asemel on artiklis arutletud teose valiku printsiipide üle. „Alustada Hannah Arendti eesti keelde tõlkimist tema elu lõpukümnendil valminud esseekogumikuga „Mineviku ja tuleviku vahel” on ilmselgelt provokatiivne otsus” (Velmet 2012: 5). Autor toob välja selle, et käesolevast teosest on keeruline aru saada,

kuna Arendti pole varasemalt eesti keelde tõlgitud ning seega võivad tema mõttekäigud arusaamatuks jääda. Samuti leiab Velmet, et teost on baastekstide puudumise tõttu lugejal liiga keeruline mõista. „Kuna Arendt opereerib nende eristustega kogu teose vältel, on need terminid teose mõistmiseks kriitilise tähtsusega – ometi leiab ülevaate „Inimolemise tingimustest” alles teose järelsõnast. --- lugejal puudub kontekst, mille abil tajuda, milliseid termineid kasutab Arendt n-ö tavatähenduses ning millised on võtmeterminid.” (Velmet 2012: 5)

Üldiselt on käesolevas artiklis keeruline eristada tõlkekriitikat teose kriitikast – nende piirid hägustuvad ja lähevad sujuvalt üksteisele üle. „Arendt ei selgita oma terminoloogiat: mis vahe on „tööl” ja „tegutsemisel” (*action*), jääb selles essee lugeja mõistatada. Loomulikult kumab kogu essee tagant Arendti filosoofilisim teos „Inimolemise tingimused”, mille keskmes on tegeva elu (*vita activa*) lahkamine, ning selle komponentide, tootva töö (*labor*), loova töö (*work*) ning tegutsemise (*action*) lahkamine. Kuna Arendt opereerib nende eristustega kogu teose vältel, on need terminid teose mõistmiseks kriitilise tähtsusega – ometi leiab ülevaate „Inimolemise tingimustest” alles teose järelsõnast.” (Velmet 2012: 5) Siinkohal jääb arusaamatuks, kas autor on tõlkijate valikutega rahul või mitte. Samuti ei anna Velmet teada, kas ta oleks tahtnud, et tõlkijad midagi teistmoodi oleks teinud. Tõlkele hinnangut antud ei ole, vaid artikkel keskendub pigem tõlketeose valiku põhimõtetele – tõlkekriitika nõudmisi täidetud pole.

Amar Annuse artikkel „Askeetide lood Simorgi tiiva all” kuigi põhjalikult tõlkest ei räägi. Tõlkele ja tõlkijale on pühendatud selle arvustuse viimane lõik: autor kiidab tõlkijat ning tema poolt langetatud otsuseid (värsivormi edasiandmine proosana). „Kuigi „Lindude keel” on kirjutatud värsivormis, on proosatõlge siiski ainuke loetav viis, kuidas tänapäevaselt seda teksti teises keeles edasi anda” (Annus 2012b: 5). Kommentaar on küll lühike, kuid see-eest sisuline. Samuti toob Annus eraldi välja tõlkija, kelleks on Kalle Kasemaa. „Meeldiva üllatusena on selle tõlke teinud Kalle Kasemaa, kes varem pärsia keelest tõlkinud ei ole. „Lindude keele” tõlke ilmumine on ka näide, kuidas viljaka tõlkija pensionile siirdumine võib anda tema loomingulisele tegevusele sootuks uue horisondi.” (Annus 2012b: 5) Siinkohal ei ole küll tõlget hinnatud, kuid olulise nüansina on välja toodud tõlkija.

Jan Kausi artikkel „Araabia humanist” on eelmistest veidi erinev, kuna tegemist ei ole otseselt tõlkearvustusega, vaid autor juhib hoopis tähelepanu sellele, kuidas tavaliselt tõlkijate töö varju jääb. „Alustuseks tahan juhtida tähelepanu sellele, et Alaa

al-Aswani „Jakubijani maja” on tõlkinud Kalle Kasemaa. Seda seetõttu, et suurte tõlkijate töö jääb enamasti varju.” (Kaus 2012b: 13) Kaus kirjutab tõlkija Kalle Kasemaa panusest tõlkijana ning tutvustab ka tema varasemaid töid. „Kasemaa panus eestikeelsesse tõlkekirjandusse ja -kultuuri laiemaltki on aukartustäratav. --- Kui siia aga lisada veel araabia keel, saab nii kvantiteedi kui kvaliteedi mõttes hämmastava panuse.” (Kaus 2012b: 13) Niivõrd põhjalik tõlkija tutvustamine on antud valimi hulgas ainukordne, kuna enamasti tõlkijatest lähemalt ei räägita. 2012. aastal ilmunud tõlketeosearvustustest on kaks teost tõlkinud Kalle Kasemaa ning mõlemal korral on teda eraldi tõlkijana välja toodud, mis näitab, et tegemist on väga hinnatud tõlkijaga. Ta on üks väheseid tõlkijaid, keda vaadeldavas valimis eriliselt rõhutatakse ja kõrgelt hinnatakse. Kasemaa olulisust tõlkijana on Jan Kaus rõhutanud ka Loomingu Raamatukogus ilmunud tõlketeostest rääkides: „Kasemaa on kahtlemata LR-i (Loomingu Raamatukogu – töö autor) – ja kogu eesti tõlkekultuuri – üks olulisemaid tegijaid” (Kaus 2013: 103).

Paraku ei ole Kausi arvustuses „Araabia humanist” juttu vaadeldava teose tõlkest, vaid ülejäänud artikkel on pühendatud teose sisu analüüsimisele. Eraldi on siiski pööratud tähelepanu tõlkija kirjutatud järelsõnale: „Al-Aswani „Jakubijani maja” tundub olevat mõnevõrra loogiline valik, sest on ju Kasemaa tõlkinud ka vist kõige kuulsamat tänapäeva egiptuse kirjanikku Nagib Mahfuzi – tema ja al-Aswani lähedust käsitleb ta „Jakubijani maja” järelsõnas” (Kaus 2012b: 13). Kokkuvõtteks võib öelda, et tegemist on olulise analüüsiga, kuna kriitik toob kohe alguses välja asjaolu, et tõlkijate töö jääb tihti varju ning pöörab ise tähelepanu vaadeldava teose tõlkijale ja tema kirjutatud kaastekstile, kuid tõlkekriitika ei ole vaadeldav artikkel siiski mitte, kuna tõlkenäited puuduvad ning ka ülejäänud kriteeriume täidetud pole.

Kokkuvõtteks võib öelda, et vaadeldud 5 tõlketeosearvustust pööravad tähelepanu erinevatele tõlkelisusega seotud aspektidele, näiteks kaastekstid või tõlgitava teose valiku printsiibid ning neis arvustustes saab tõlge küllalt suurt tähelepanu. Samuti tuuakse mitmel juhul eraldi välja tõlkija, mis aitab tähtsustada tõlkijate tööd. Nende arvustuste puhul on aga ikkagi tegemist tõlketeoste kriitikaga, kuna ühtki Reissi välja toodud tõlkekriitika kriteeriumi täidetud pole ning üheli juhul ei ole tõlget originaaliga võrreldud.

### 2.1.3.3 Tõlget vaadeldakse põhjalikult

Järgnevates artiklites on tõlkele või tõlkimisega seotud aspektidele pööratud suurt tähelepanu ning vaadeldud mitmeid asjaolusid põhjalikult, kusjuures tihti vaadeldakse tõlke asemel hoopis põhjalikumalt toimetamist või kontekstipuudulikkust. Näiteks Tõnu Tannbergi artiklis „Sõjatorn, mis ei ole veel vaibunud” on kommenteeritud ka tõlget: „Olavi Teppan tõlkijana on teinud tublit tööd” (Tannberg 2012: 5), kuid suurem osa tõlget käsitlevast osast on pühendatud hoopis toimetamisele. Tannberg kiidab ka erialatoimetaja tööd: „esiletõstmist väärrib samuti erialatoimetaja Toomas Hiio panus, kelle sulest pärinevad ka üsna arvukad joonealused lisaviited ja asjakohased kommentaarid” (Tannberg 2012: 5).

Vaatamata „tublile tööle” leiab Tannberg tõlkel ka mitmeid probleeme. Kriitikat saab liigne ja ebajärjekindel kommenteerimine, samuti kohmakas tsitaatide lisamine: „Kohmakad on ka saksa- ja ingliskeelsed tsitaadid, millele on sulgudesse tõlge lisatud. Lugemise huvides võinuks vastupidiselt toimida või originaalteksti hoopis viitese paigutada.” (Tannberg 2012: 5) Tannberg on kritiseerinud ka konkreetseid termineid ja toonud välja paremad vasted. „Liiga palju on eestikeelses tõlkes ekspluateeritud originaaltermineid. Saksamaa puhul võiks ikka rahulikult kasutada „Riigipäeva *Reichstag*’i, Nõukogude Liidu puhul „ülemjuhatus peakorterit” *Stavka* asemel, *Sovnarkom* võiks ikka olla Rahvakomissaride Nõukogu (RKN) jne. Selliseid näiteid on raamatus kahjuks päris palju.” (Tannberg 2012: 5) Seda artiklit saab pidada tõlkekriitikaks, kuna täidetud on mitmed tõlkekriitika kriteeriumid – välja on pakutud paremad vasted, vaadeldud kaastekste (sh kommenteerimist), toodud välja tõlkija ja lisaks vaadeldud toimetajatööd.

Arno Oja artikkel „Elu võimalikkusest ahermaal” vaatleb teost „Peotäis põrmu”, mis on originaalis kirjutatud vene keeles ja eesti keelde tõlgitud, kuid venekeelsena seda ilmunud ei ole. „Ja seesinane „Peotäis põrmu” (mille originaalpealkirja on tõlkija targu enda teada jätnud) sai raamatuks just eesti keeles, venekeelsena pole seda siia maani ilmunud” (Oja 2012: 6). Kogu teos räägib eestivenelastest ja eestivene kirjandusest ning toob sellest ohtralt näiteid – teos asetatakse eestivene kirjanduse konteksti, mis annab laiema taustata lugejale kindlasti palju juurde. Samuti tõmbab autor palju paralleele teiste tõlgitud teostega ja väljenditega, mis loob kogu artiklile tõlkelisuse raamistiku.

Lisaks eelnevale leidub käesolevas artiklis ka kommentaare teose tõlke kohta. „Andrei Ivanovil on muidugi teised auhinnad (ja neid on) ning sotsrealismi asendab ta

teostes kirjastajate soovitud post-postmodernistlik eurorealism, millele antud juhul maksab lõivu vene pärisnimede muutmatu kirja pilt Ilona Martsoni muidu heas eestinduses” (Oja 2012: 6). Siit tulenevalt arutleb Oja edasi teemal, kui palju võiks ja peaks tõlkides näiteks nimesid mugandama, mille üle on tõlketeaduses palju diskuteeritud. „Kui perekonnanimeses (Perepelkin *pro* Perepjolkin) oleme me inglise keele mõjul sellega juba harjunud, siis nimekuju *Lena* siia maani eesti keeles tarvitatud *Leena* asemel tekitab küll kummastust. Mul jääb üle ainult loota, et keelt „euronõuetele vastavaks” kohendades ei kavatse keegi samanimelist suurt Siberi jõge tagurpidi voolama sundida!” (Oja 2012: 6)

Üleüldist hinnangut tõlkele Oja ei anna, vaid kommenteerib üksikuid aspekte tõlkest. Kokkuvõtvalt võib öelda, et artikkel loob hea tausta eestivene kirjandusele ning lahkab selle mõningaid probleemkohti; samuti peatutakse mõnel tõlkimisega seotud laiemal probleemil ning tuuakse ka näiteid, mis on tõlkekriitika juures oluline nüanss. Seega on näidetega ja konteksti loomisega täidetud kaks tõlkekriitika kriteeriumi.

Eik Hermanni arvustuse „Oma avastamine võõra kaudu” lõpus on tõlkele pühendatud eraldi lõik, kus tuuakse välja tõlke plussid ja miinused. Autor on Margus Otti tõlkega Francois Jullieni teosele „Tõhususe traktaat” väga rahule jäänud, kuid toob välja, et tõlkija kasutatud stiil ei pruugi kõigile meeldida: nimelt on tõlkija originaali lauseid eesti keeles lihtsamaks teinud, mis vähendab teose autori stiililist omapära. „Lõpetuseks tahan tõlget kiita. Kes on Jullieni originaalis lugenud, teab, et tema vinkavonka liikuvate, sageli üleliia lohisevate lausete vahel on mõttel väga lihtne kaduma minna. Tõlkija Margus Ott on nagu Jullieni inglise keelde tõlkijadki valinud tõlkestrateegia, mis ohverdab tähenduse konkreetsuse ja mõtte jälgitavuse nimel sageli Jullienile omase väljendusviisi. On kindlasti neid, kellele säärane toimimisviis on vastuvõetamatu, kuid minu hinnangul on tänu sellele valminud tõlge, mis on originaalist parem: lusus, hästi jälgitav, heade omakeelsete mõistevastetega.” (Hermann 2012: 5) Oluline on veel see, et artiklis on eraldi rõhutatud tõlkijat, kelleks on Margus Ott.

Samuti kiidab Hermann autori põhjalikku eeltööd. Tõlkija on teksti varustanud kommentaaridega, mis annavad tekstile palju väärtuslikku taustamaterjali. „Väga väärtuslikud on ka tõlkija põhjalikud kommentaarid: kuna ta on kodus nii prantsuse kui hiina keeles, siis avab ta pikemalt Jullieni viidatud tekstikohti, selgitab tähendust, ja kui algtekstidest on eestikeelsed tõlked, siis kõrvutab ta neid Jullieni tõlgendusega ning kommenteerib neis ette tulnud erinevusi. Retkele Vana-Hiinasse, et näha tagasi tulles esimest korda päriselt Euroopat ja omamaist, on selle raamatuga tehtud täiuslik eeltöö.

(Hermann 2012: 5)“ Laiema tausta loomine, originaaliga võrdlemine ning tõlkija väljatoomine teevad sellest artiklist kindlasti tõlkekriitilise teksti. Samuti on käesoleva teksti puhul oluline, et tõlkele on pühendatud täiesti eraldiseisev lõik.

Kindlasti üks kõige põhjalikumalt tõlkimist ja tõlkemaastikku üleüldiselt vaatlev artikkel on Tiina Kirsi „Kas tõlkida kirjandust (ja/või) kultuuri?“ See artikkel erineb olulisel määral kõigist teistest valimikku kuuluvatest artiklitest mitme asjaolu poolest. Esimene neist on see, et arvustus käsitleb tõlget inglise keelde, samas kui pea kõigi ülejäänud teose puhul on tegemist tõlgetega eesti keelde (v.a Mai Levini artikkel „Vive Tolli koht ja aeg“). Samuti eristub artikkel teistest seetõttu, et on pühendatud pea täielikult tõlkimisele – seda näitab juba pealkirigi.

Artikli sisu moodustab uus eesti kirjanduse lühiproosa tõlkevalimik inglise keelde ning artikli autor Tiina Kirss arutleb pikalt väikese keele ja kirjanduse tõlkimise üle. „Väikese kirjanduse saatuseks on nimelt sõltuvus tõlkijatest, kes kire ning pühendumusega vahendavad neid suurtesse keeltesse, milles on rohkem „kirjanduslikku kapitali ---“ (Kirss 2012: 18). Taustana käesolevale teosele vaatleb Kirss erinevusi kahe eesti lühiproosa tõlkekogumiku vahel, samuti on kirjeldatud kogumikes esinevaid tekste. „Dubleeritud on vaid üks novell, Maimu Bergi „Rokokoo daam“, mis esineb kogumikus Eric Dickensi uues tõlkes” (Kirss 2012: 18).

Kuna tegemist on eesti keelest tõlgitud teostega, siis on võõrkeelse lugeja jaoks kindlasti oluline kontekst, mis on aga Kirsi arvates antud teoses puudulikuks jäänud. Kirss heidab tõlkijale tugevalt ette, et eesti kirjanduse ja kultuuri konteksti on lugejale vähe tutvustatud ning toonitab kaastekstide vajadust. „Peale koostamise ning tõlkimise õnnestumist puudutava kerkib kohe esile ka suurem, kui mitte kõige suurem õnnetus: kontekstipuudulikkus. Kaastekstid (ees- ning järelsõna, autorite tutvustused ning mõnede lugude sissejuhatavad taustatutvustused) on nõrgad ja pealiskaudselt kirjutatud.” (Kirss 2012: 19) Kriitiku arvates on taustainfot lugejale liiga vähe ning koostaja ja tõlkija ei ole tekstikatkete valimise printsiipe põhjendanud, mis on aga sellise teose puhul ülioluline.

Teose tõlkija on Eric Dickens, kellele on artiklis eraldi tähelepanu juhitud ning on kirjeldatud ka tema varasemat panust eesti kirjanduse tõlkimisel: „Tõlkija Eric Dickens on parimas mõttes etableerunud eesti kirjanduse inglise keelde tõlkija, kelle Jaan Krossi „Paigallenu” tõlge on lausa meisterlik” (Kirss 2012: 18). Jällegi on tõlkija eraldi välja toodud – tihti tõlkijad tähelepanu ei saa, kuid siin on tema tööd eesti kirjanduse tõlkimisel inglise keelde eraldi esile tõstetud.

Kommenteerimist leiavad ka konkreetsed tõlkekatked ning Kirss rõhutab jällegi mitmel juhul kontekstipuudulikkust. „Sauteri puhul on teksti keeleline ning süzeeline provokatiivsus, mis on vohava postsovetliku pornonaturalismi suhtes siiski küllaltki hiline (1998), tõlkes neutraliseeritud ehk maandatud lauslabasuseks” (Kirss 2012: 19). Probleem, et ei ole suudetud edasi anda autorite stiili, on läbiv mitmetes tekstides: „Registri ja konteksti libisemise probleemid tulevad markantsemalt esile Hindrey ja Ristikivi puhul. --- Tõlkes on Hindrey lause kangestunud ning jutustaja hääletämbertunduvalt moondunud.” (Kirss 2012: 19) Sääraseid kommentaare on artiklis mitmeid ning erinevate tekstide kohta, mis näitab, et autor on tuttav nii eestikeelsete tekstidega kui ka põhjalikult süüvinud tõlgetesse, mis on tõlkekriitika üks tähtsamaid kriteeriume.

Probleeme põhjustab ka tekstivalik, kuna Kirsi arvates ei ole valitud eesti kirjanduse iseloomustamiseks väga häid tekste. Tihti on valitud tekstid, milleks on vajalikud suured eelteadmised, mida aga võõrkeelsel lugejal ei pruugi olla. „Hingede öö” erilisust, nii väliseesti kirjanduses, eesti kirjanduses, Kafka ning sürrealistide kaudu Euroopa kirjanduses laiemalt kui ka pikka vaikusepainet murdva teosena Ristikivi loomingus ei mainita kuskil” (Kirss 2012: 19).

Kokkuvõtvalt ei jää artikli autor Tiina Kirss kogumikuga rahule – ta leiab, et see on tehtud kiirustades. „Kokkuvõtteks, „Dedalus Book of Estonian Literature’i” puhul on enam kui piisake siirast kahetsust kogumiku puuduliku kultuuritõlke pärast. See annab omakorda põhjust kahelda, kas pole koostamise, tõlkimise ning avaldamisega ehk liialt kiirustatud. Nii kaalukas kogumik väärrib enam kui neljaleheküljelist üldsõnalist eessõna.” (Kirss 2012: 19) Siiski on autor leidnud ka positiivset käesoleva teose ilmumisest: vaadeldav eesti lühiproosa kogumik aitab eesti kirjandust maailmas tutvustada ning täidab mingil määral tühimikku, mis selles valdkonnas valitseb. „Kuna uus tõlkeantoloogia kuulub tunnustatud sarja, peaks selle rahvusvaheline levik tooma eesti kirjandusele rohkem tähelepanu nii lugejatelt kui ka võimalikelt uutelt tõlkijatelt. Kogumik on oluline panus eesti kirjanduse välisilma ning seda suures ja olulises keeles.” (Kirss 2012: 18)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et eelnev artikkel on hea näide tõlkekriitikast, kuna Tiina Kirss on täitnud mitmed tõlkekriitikal esitatavad nõuded, mis on välja toodud eelmises peatükis: Kirss võrdleb tekste originaaliga, toob mitmeid näiteid, vaatleb tõlketeose konteksti ja kaastekste ning nimetab eraldi tõlkija. Seega on see oluline tekst tõlkekriitika uurimise seisukohalt.

Küllalt põhjaliku tõlkekriitikaga on tegemist Madis Kolki artiklis „Kunst, ketserlus või huligaansus?“, milles on vaadeldud Lev Tolstoi teose „Milles seisneb minu usk?“ tõlget. Siin on kirjeldatud nii tõlke häid kui halbu külgi, samuti on tähelepanu pööratud toimetajatööle. Selle artikli puhul meeldib mulle väga arvustuse ülesehitus: kõigepealt kiidab Kolk teose tõlkimist, selle vajadust eestikeelses kultuuriruumis ning tähtsust omas ajas. Edasi on antud ülevaade teose sisust ning siis hakatakse tõlget juba üksikasjalikumalt kommenteerima – kõigepealt positiivsed küljed (objektiivne, neutraalne tõlge) ning siis vajakajäämistest (tõlkevead, lohakus, ebajärjekindlus).

Arvustuses rõhutatakse toimetaja ja korrektori vajadust. Käesoleva teose puhul on see Kolki arvates puudulikuks jäänud, mida näitavad tekstis leiduvad arvukad lohakusvead: „Samuti tõuseb silma kriipival määral esile korrektori puudumine (segadus jutumärkide tüübis, tühikutes), samuti ebajärjekindlus viidatavate isikute eluloolistes andmetes, võõrkeelsete tsitaatide tõlkimises või tõlkimata jätmises jne.“ (Kolk 2012: 5) Kui eelnev tsitaat viitab keelelise korrektori puudumisele, siis järgnev kommentaar käib juba pigem sisutoimetaja või tõlkija pädevusvaldkonna hulka: „Siiski pole kohati tendentslik kommentaarium kardetavasti üksnes tõlkija loominguiline kapriis, vaid peegeldab mõningast lohakust ja ebajärjekindlust, mis väljendub ka mõistete tõlkimise ning isiku- ja kohanimede eestikeelse kuju osas“ (Kolk 2012: 5). Selle artikli puhul ongi oluline märkida, et eraldi on vaadeldud toimetaja ja korrektori tööd ning paraku on need mõlemad jäänud Kolki arvates kehvaks. See-eest on tõlkijat suuremahulise töö tegemise eest kiidetud.

Artiklis viidatakse asjaolule, et tõlkija on kirjutanud ees- või järelsõna ja/või sisu avavad kommentaarid. Siin on tõlkija teinud kriitiku arvates kommentaaride kirjutamisel väga head tööd (kohati isegi liiga põhjalikku), mis on hakanud tekstile uusi tähendusvarjundeid andma. „See ei ole pelgalt objektiivne ja neutraalne tõlge, vaid on varustatud tõlkija Rainis Toomemaa eessõna ning väga mahukate kommentaaridega. Kusjuures need kommentaarid mitte lihtsalt ei ava tausta, vaid ka interpreteerivad aktiivselt, andes küllalt palju informatsiooni ka tõlkija enda huvide ja vaimsete suundumuste kohta.“ (Kolk 2012: 6) Kokkuvõttes on Kolk tõlkija tööle kiitva hinnangu andnud: „Tuleb tunnustada nii tõlkija kogu ettevõtmist kui ka tema süüvimissoovi märksõnade-tagusesse maailma.“ (Kolk 2012: 6) Kommentaarid on olnud väga põhjalikud ja Kolk tunnustab tõlkija suurt ettevõtmist ning mahukat tööd, kuid siiski saaks veel paremini: „Tõlkija on väga põhjalikult Tolstoi maailma sisse elanud ja

tuhninud isegi faktides, mis ei näi olevat kõige olulisemad, ning tulemuseks on huvitav ja inspireeriv, kuid sellegipoolest justkui pooliku taustaga lugemismaterjal.” (Kolk 2012: 5)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tegemist on tõlget ja toimetamistööd põhjalikult kommenteeriva artikliga – Kolk on teksti üles ehitanud loogilises järjestuses, pööranud tähelepanu mitmetele tõlkimise seisukohalt olulistele nüanssidele (kommentaaride kirjutamine, korrektori puudumine) ja oma valikuid näidetega illustreerinud, mis on tõlkekriitika üks olulisemaid kriteeriume. Seega saab Madis Kolki artiklit kindlasti pidada tõlkekriitikaks.

Artiklis „Ilmutusi ilmaolust”, mille on kirjutanud Kerti Tergem, keskendutakse põhiliselt tõlkele – see moodustab kindlasti üle poole tekstist. Jällegi on vaadeldud sarnaseid aspekte, mis varasemate tõlketööstuste arvustuste puhul: kommenteeritakse kaastekste, selgitusi, räägitakse autorivalikust ja kiidetakse just selle teose tõlkimise vajadust eesti keelde. Mis aga eristab seda artiklit teistest, on asjaolu, et Tergem kommenteerib tõlkija asendit tõlkes – kas tõlkija peaks olema nähtav või nähtamatu? „Viimaks palub Martti Kalda andestust tõlkija tühise tegevuse pärast. Siin on tegemist apsakaga, mis teeb taotletud alandlikkusest silmakirjalikkuse. Tõlkija isik vahendajana peabki olema tühine, tema tegevus ei ole seda kindlasti mitte.” (Tergem 2012: 7) Selline arutluskäik on märkimisväärne, kuna suures osas analüüsitavates tõlketööstuste arvustustes tõlketeooreetilistesse probleemidesse ei laskuta, kuid siin on kriitik seda teinud.

Artiklis räägitakse natuke ka tõlgitava autori valikust. Heidetakse ette, et tõlkijad ei kommenteeri autorivalikut, kuid teisalt kiidetakse väga kõrgelt asjaolu, et selline teos on tõlgitud. „Kahjuks jätavad tõlkijad avaldamata ka oma autorivaliku ajendid” (Tergem 2012: 7). Samuti kiidetakse teisi samas sarjas ilmunud teoste tõlkeid ja nende tõlkimise vajadust. „Iseäranis tervitatav on tasemel idakirjanduse tõlgete ilmumine sellegi tõttu, et „Avatud Eesti raamatu” sari üksnes lääne filosoofia on mõttelooks liigitanud” (Tergem 2012: 7).

Konkreetseid tõlkenäiteid ega -vigu autor välja ei too; põhirõhk on teose ees- ja järelsõnal ning kommentaaridel. „Mõnus käepärane ja tasku sobituv formaat, stiilne kujundus, korralik tõlge ja asjatundlikud kommentaarid. --- Tekstid tõlkinud Martti Kalda on ilmselgelt langetanud ka valiku ilmaelust loobumist kiita, mida ta raamatu eessõnas küllaltki pateetiliselt põhjendab.” (Tergem 2012: 7) Iseenesest on huvitav, et tihti juhitakse tähelepanu ka kaastekstidele, kuid nii põhjalike tõlget puudutavate

kommentaaride juures oleksin oodanud ka konkreetseid tekstinäiteid ja/või kriitiku poolset hinnangut tõlkele, mida peetakse tõlkekriitikas äärmiselt vajalikuks.

Viimaks vaadeldakse ka stiililisi küsimusi. Antud juhul ei ole tõlkija Tergemi arvates väga hästi edasi andnud lähteteksti stiili: „Martti Kalda kahtlemata põhjalikes tõlgetes, mida on kohendanud Mathura, on sees mingi konarus, mis ei lase emotsioonil läbi tulla. Raamatu eessõna on fakti- ja nimerohke, kuid selleski puudub kõitev element.” (Tergem 2012: 7) Siin tunneb Tergem puudust originaalis tajutavast emotsionaalsusest, mille edastamine lugejale on ilukirjandusliku teksti puhul oluline. Kokkuvõttes on tegemist küllalt põhjalike kommentaaridega tõlkele ning kriitik on tõlke juures välja toonud mitmeid olulisi tõlkekriitilisi aspekte (tõlkija, kaastekstid, laiemad probleemid), kuid tekstinäiteid antud artiklis ei esine.

Väga põhjalikult on analüüsinud teose tõlget ja tõlkelisust (eesti) kultuuris laiemalt Kristi Viiding oma artiklis „Surm Eesliinil”. Tõlkeanalüüs moodustab üle poole kogu artiklist ning on väga põhjalik, kusjuures autor hindab tõlget väga kõrgelt. Viiding alustab arvustust tõlketeose laiemasse konteksti asetamisega ning toob välja tõlkijad (Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau). Seejärel kommenteerib autor mitmeid tekstiliselt keerulisi kohti ning analüüsib neid, lisades ka eestikeelsed tõlkevasted. „Ootasin näiteks klassikalise filoloogina põnevusega, kuidas lahendavad tõlkijad neljanda peatüki avalause „non fuit consilium ... agrum colundo aut venando, servilibus officii, intentum aetatem agere” („ei kavatsenud ma ...veeta oma elu põldu harides või jahti pidades, orjalike töödega)” (Viiding 2012: 5).

Kriitik on tõlkijate tööga väga rahule jäänud ning kiidab nende poolt tehtud tööd ja valikuid: „Valminud tõlget lugedes haarab rõõm ka raamatus peegelduva filoloogilise professionaalsuse tõttu” (Viiding 2012: 5). Seejärel on Viiding kirjeldanud ka teksti valimise printsiipe: „Rohkem kui 2000 aastat vana teksti tõlkimiseks on valitud uusim tekstiväljaanne 2007. aastast, arvesse võetud on kõiki viimase kümnendi kaalukamaid töid Sallustiuse kohta” (Viiding 2012: 5). Samuti toob kriitik välja, et tõlge on kommentaaride kaudu seotud varasemate klassikaliste autorite tekstidega. See annab kindlasti palju juurde lugejale, kes teema vastu põhjalikumat huvi tunneb.

Viiding analüüsib lisaks tõlkele ka selle laiemat mõju eesti kultuurile ja ühiskonnale. „Viimasel kümnendil stabiilselt ilmuma hakanud antiikkirjanduse eestinduste kontekstis kannab see raamat lisaks üldisele eestlase maailmapildi avardamisele ka Eesti (tõlke)kirjandusmaastiku demokratiseerumise märki. --- Tahaksin väga uskuda, et Sallustiuse kui opositsionääri jõudmine eesti keelde aitab ühtlasi

kujundada ka praeguse Eesti ühiskonna kui terviku avaramat vaadet poliitikale.” (Viiding 2012: 5) Viiding asetab tõlke suuremasse ühiskondlikku raamistikku ning toob välja asjaolu, et selliste teoste tõlge on kultuuriliselt-ühiskondlikult vajalik. „Põhjalik joonealune tõlkekommentaari arvukate paralleelidega teiste antiikautorite teostest näitab meile muu hulgas ka seda, kui pikk vahemaa lahutab eestlasi viie vaimselt rikkaima Euroopa riigi hulka jõudmisest, sest meil ei ole siiani võtta riulist emakeelsena suurt osa kommentaaris mainitud antiikautorite teoseid.” (Viiding 2012: 5) Sellega annab autor märku, et meie (tõlke)kultuuril on veel suur arenguruum.

Üldjoontes on artiklis äärmiselt põhjalikult ja asjatundlikult kommenteeritud nii tõlkijaid, teksti valimise printsiipe, teksti tõlget kui ka laiemat kultuurilist konteksti. Samuti on välja toodud tekstinäited, millega on täidetud tõlkekriitika olulisim nõue. Kokkuvõttes võib öelda, et tõlketeose analüüs keskendub peamiselt tõlkega seotud aspektidele, mis teeb sellest tõlkekriitika seisukohalt väga olulise arvustuse.

Kui eelmise artikli autor kiitis valminud tõlget ja teosega tehtud tööd, siis Juhan Kreemi artikkel „Uus raamat Hansa liidust” toob välja hulgaliselt tõlkevigu ja annab tõlkele pigem negatiivse hinnangu. „Tõlkele oleks aga sisulisest küljest kasuks tulnud, kui see oleks enne ilmumist ka mõne asjatundja kätte sattunud” (Kreem 2012: 5). Siinkohal on süüdistatud nii tõlkijat, kes ei ole antud teemal pädev olnud, kui ka toimetajatöö puudumist. „Selline tõlkimise ja toimetamise kvaliteet teeb kahtlemata nukraks. Aimeramatut ei ole võimalik tõlkida ilma asjast enesest aimu omamata. Tulemuse seisukohalt on üsna ükskõik, keda süüdistada, kas tõlkijat, toimetajat või kirjastust” (Kreem 2012: 5).

Laias plaanis peetakse teose tõlget õnnestunuks: „Raamat on tõlgitud latusasse eesti keelde” (Kreem 2012: 5), kuid seda muljet rikuvad mitmed vead. Oluline on see, et kriitik on vigade kohta toonud hulgaliselt näiteid, kusjuures käsitletud on nii otseseid tõlkevigu kui ka ebatäpsusi. „Saksa ordu ülemšaffer Königsbergis (*Großschäffer des Deutschen Ordens zu Königsberg*) tõlgitakse eksitavalt Königsbergi rüütelkonna (!) ülemvarahoidjaks (lk 87 ja 96). Rüütelkond ei ole eesti keeles ordu sünonüüm ja ülemvarahoidja oli Saksa ordus *Tressler. Schaffer*, mis uuemas eesti ajalookirjanduses ka tõlkimata jäetakse, oli pigem varustaja.” (Kreem 2012: 5) Sääraseid näiteid on Kreem välja toonud veel hulgaliselt, mistõttu jääb mulje, et tõlkija ja/või toimetaja ei ole teemaga väga hästi kursis olnud.

Samuti on välja toodud asjaolu, et nimede tõlkimisel puudub järjekindlus: „Hoopis imelik on raamatus kasutatud kohanimede kirjaviisi. --- Dorpat on eesti keeles

Tartu nii nagu Eesti on läti keeles Igaunia. Tallinna eestlased ei vandunud XVI sajandil truudust mitte Revali linnale vaid justnimelt Tallinna linnale. --- Oldaks siis oma valitud stiili juures järjekindlad, aga ei. Kõrvuti seisavad Dorpat ja Riia, Alt-Lübeck ja Maini-äärne Frankfurt. Miks siis juba mitte *Riga* ja *Frankfurt am Main*?” (Kreem 2012: 5) Arvustuse tekstis on sellel teemal veel mitmeid näiteid, mis näitab, kui põhjalikult Kreem teost tõlkimise seisukohalt vaadelnud on. Samuti on toodud välja, et kaardi tõlkimine on poolikuks jäänud, mis kokkuvõttes ei loo teose eestindusest väga head muljet. Käesoleva arvustuse puhul on näha, et kriitik Juhan Kreem on tutvunud lisaks tõlkele ka originaaltekstiga ning on tõlget ja originaali paralleelselt lugenud.

Üldiselt kiidab autor tõlkimiseks valitud raamatut, kuid möönab, et meil oleks teema kohta vaja kohe eesti lugejale mõeldud teost, kuna praegune teos võib eesti lugejale kaugeks jääda. „Mujal maailmas kirjutatu eesti keelde tõlkimine on seega vajalik, õigupoolest lausa mõödapääsmatu. Siin arvustatav raamat on ulatuslikust Hansa-kirjandusest olnud tõlkimiseks õnnestunud valik. Pelgalt tõlkeraamatutest Hansa puhul siiski ei piisa. Vajame Hansa-käsitlust, mis olekski kohe algusest peale kirjutatud eesti lugejat silmas pidades.” (Kreem 2012: 5)

Kokkuvõttena saab öelda, et Kreemi artikkel täidab mitmeid Reissi kriteeriume: välja on toodud tekstinäited, vaadeldud erinevaid tekstiväliseid nüansse ja pakutud Kreemi arvates paremaid tõlkevasteid. Lisaks on tekst asetatud laiemasse tõlketeoste raamistikku, mis kokku teevad artikli vaieldamatult tõlkekriitikaks.

Tõlkega ei ole rahule jäänud ka Viktor Niitsoo artiklis „Vabadusvõitleja meenutab”. Suurem osa artiklist on pühendatud küll teosele ning autori tausta tutvustamisele, kuid viimane lõik arvustusest keskendub tõlkele. Paraku on Niitsoo arvates tegemist halva tõlkega. Samuti on märgitud, et eestikeelne versioon on kärbitud: välja on jäetud küllaltki suur osa originaalteosest ning samuti eessõna. „Tõlkest on välja jäetud lisad, mis originaalis moodustavad neljandiku kogumahust ja kaks viimast peatükki. Samuti ei ole raamatu kaante vahele mahtunud Mait Rauna mahukas eessõna, ent sellega saab tutvuda veebis.” (Niitsoo 2012: 5) Sääraseid juhtumeid, kus kriitik on tähelepanu juhtinud tõlketeose lühendamisele, rohkem analüüsitavas valimikus ei esine.

Tõlkest on kommenteeritud mitmeid erinevaid aspekte. Niitsoo on kritiseerinud näiteks tõlkes esinevaid lohakusvigu: „Lõpetuseks tuleb tõlkijale ja toimetajale teha etteheiteid tõlkesse sisse eksinud mitmete tõlke- ja õigekirjavääratuste pärast” (Niitsoo 2012: 5). Samuti vaadeldakse mitmes kohas keelekasutust: „Üsna palju tabab silm keelelisi komistamisi. Nii on komparteilaste kohta tekstis läbivalt kasutatud põlastavat

nimetust „komu”, keeleliselt õige oleks ikkagi „kommu”. Lihavõtteroog „pasha” jookseb tekstist läbi „passa” nime all (lk 74).” (Niitsoo 2012: 5) Niitsoo on välja toonud ka enda arvates paremad tõlkevasted, mitte lihtsalt kritiseerinud tõlkija valikuid. „Olgu näitena ära toodud paar tõlkeäpardust, nagu venekeelse originaalteksti väljend „новоиспечённый”, mis on tõlgitud kui „värskeltküpsetatud” (lk 19). Sobivam vaste on kas „verivärsk” või „vastne”.” (Niitsoo 2012: 5) See näitab, et autor peab olema tuttav originaaltekstiga ning kahte teksti omavahel võrrelnud, mida peab Katharina Reiss üheks oluliseks tõlkekriitika kriteeriumiks.

Niitsoo on leidnud veelgi vigu. Olulise eksimuseks on veel välja toodud, et valesti on kirjutatud mõned isikunimed. „Samuti on eksitud isikunimede ja väljaannete nimetustega. Ühe näitena olgu ära toodud Ukraina vabadusvõitleja Vjatšeslav Tšernovil, keda mitmel pool tekstis on nimetatud ka Tšernovoliks.” (Niitsoo 2012: 5) Artikli lõpetuseks on öeldud, et mitmes kohas oleks olnud vajalikud tõlkija/toimetaja kommentaarid, mis oleksid aidanud lugejal paremini käesolevat teost mõista: „Asjale oleks kasuks tulnud võrreldavate tekstiosade varustamine tõlkega. Samuti vajanuksid mõned sündmused ja mõisted tõlkija või toimetaja kommentaare.” (Niitsoo 2012: 5)

Kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi kommentaar tõlkele on artikli lõpus ja kõigest ühes lõigus, siis on Niitsoo puudutanud seal mitmeid olulisi tõlkimisega seonduvaid teemasid ning kommentaar tõlkele on küllalt põhjalik. Samuti on kriitik oma hinnanguid põhjendanud ning välja toonud enda arvates paremaid variandid, mis on olulised tõlkekriitika kriteeriumid.

Tiit Kändleri artiklis „Darwini argumendi õppetund” on tõlget kommenteeritud ning kiidetud. Tõlkele on pühendatud peaaegu terve alapeatükk pealkirjaga „Imeline tõlkeselgus”, mida vaadeldavas valimikus rohkem ei kohta. Siin on huvitav märkida, et kriitik on ise välja toonud, et ta ei ole algteksti lugenud ning seega puudub tal võrdlusmaterjal. „Esimene asi, mis hämmastab, on Darwini stiil. Minu inglise keele oskuse juures jätsin lootuse seda viktoriaanlikku keelemonumenti algkeeles lugeda.” (Kändler 2012: 8) Seega tegelikult ta tõlkevigu analüüsida ei suudakski, kuid ometi on ta kiitnud eestikeelse teksti lauselist selgust. „Kui ma vastavust algtekstile hinnata ei oska, siis saavutatud lauseselgust ometi” (Kändler 2012: 8). Kriitik on tõlkija tööga väga rahul ning kiidab tõlget, kuigi see põhineb ainult sihttekstil ning seega ei tea me, kas see ka lähtetekstile vastab.

On oluline välja tuua, et Kändler juhib eraldi tähelepanu tõlkijatele – ta nimetab tõlkijat ja kolme toimetajat ning kiidab ettevõetud teose tõlkimist, vaatamata asjaolule,

et tõlkimisel on ette tulnud mitmeid takistusi. „Seda enam tunnen aukartust tõlkija Mart Nikluse ja toimetajate Mart Viikmaa, Ivar Puura ning Oive Tinni ees. Omamoodi olelusvõitluses see eestikeelne raamat sündis: tõlgituna vanglas, korduvalt parandatuna, ühe toimetaja sures enne ilmumist.” (Kändler 2012: 8) Teiste vaadeldavate artiklite puhul nimetatakse mitmetel juhtudel tõlkija ja kirjutatakse temast natuke pikemalt, kuid siin on eraldi nimetatud kõik kolm toimetajat, mis on ainukordne. Samuti on oluline aspekt, et autor oskab kommenteerida tõlkimise tausta.

Lisaks on Kändler kiitnud teose lõpus välja toodud sõnastikku, isikute loetelu, viiteid ja registrit – nõ lisatööd, mis ei ole otseselt teksti tõlkimine, vaid selleks tehtav eeltöö ja järeltöö (registrite jm tõlkimine, järelsõna). See on väga oluline osa akadeemiliste teoste väljaandmisest ning tihti juhitakse tähelepanu, kui see on tegemata jäänud. Siin on aga tegemist vastupidise näitega. „Teine ja sugugi mitte viimane asi, mis teeb meelega tõlke juures rõõmsaks, on raamatu lõpuosa: selgitav sõnastik, teoses mainitud isikute loetelu nende lühiiseloostuse ja viidetega esinemise lehekülgedele. Ning register.” (Kändler 2012: 8)

Kokkuvõtteks võib öelda, et Kändler on tõlkega väga rahule jäänud, mis on tore, sest tihti on nii, et hea tõlke puhul ei öelda midagi ning tõlkele juhitakse tähelepanu just siis, kui autor ei ole tõlkega rahule jäänud. Sama leiab ka Holger Kaints artiklis „Tõlgete kvaliteedist ehk Õnnetu Cortázar”: „Kui kõik on hästi või vähemalt talutav, siis sellest eriti ei räägita” (Kaints 2011: 11). Siiski on artikli puhul täitmata oluline tõlkekriitika kriteerium – tõlget pole võrreldud originaaliga, mistõttu tuginevad kommentaarid vaid tõlkele.

Kogu valimi üks kõige põhjalikumalt tõlget analüüsivaid artikleid on Kristiina Rossi arvustus Egon Friedelli teosele „Uusaja kultuurilugu”, pealkirjaga „Friedelli uusaja vaatamäng uhkes raamis, aga häguse klaasi taga”. Antud artikli puhul on tegemist suuremas osas just tõlke analüüsiga ning seda on tehtud väga põhjalikult. Kõigepealt on räägitud teose eesti keelde jõudmise teekonnast, mis ei ole olnud just kõige kergem – teosel on mitu tõlkijat ning eesti keelde jõudmine on võtnud väga palju aega. „2012. aastal jõudis viimaks lõpule Egon Friedelli 1927. – 1931. aastani ilmunud „Uusaja kultuuriloo” pikk ja vaevaline teekond eestikeelsesesse mõtteruumi” (Ross 2012: 4). Kohe alguses on ära märgitud ka asjaolu, et tõlkele oleks vaja kommentaare ja selgitusi, mis aitaks teost paremini mõista. „Arvatavasti avaneks XIX sajandi saksa kultuuriloo osa keskmisele eesti lugejale palju rikkamana, kui sellele oleks lisatud veidi rohkem kommentaare ja selgitusi ---” (Ross 2012: 4).

Kogu tõlkele on antud ka üldine hinnang – kriitik toob välja, et tõlge ei ole tema arvates kõige parem ning ei vasta originaalteose autori stiilile. „Paraku on Friedelli tulevärk jõudnud eesti keelde seepidi natuke luitunud ja räsitud kujul” (Ross 2012: 4). Samuti on välja toodud tõlkevead ning arutletud pikemalt erinevate probleemide üle, mis tõlke juures üles on kerkinud. Oluline probleem kerkib üles juba teose pealkirja juures – Ross annab mõista, et pealkiri on tõlkes olulisi nüansse kaotanud. „Asi algab juba pealkirjast. --- Eesti tõlkes on alapealkirjast millegipärast välja jäetud selle kõige sisutihedam fraas „euroopa hinge kriis”.” (Ross 2012: 4) Samuti tekib juba pealkirjas probleem mõistete valesti tõlkimisega, millele on seni eesti keeles teistsugust vastet kasutatud. „Pealkirja kallal tahaks rohkemgi norida. Jääb arusaamatuks, miks on *die schwarze Pest* tõlgitud *suureks katkuks*. --- Saksa ja eesti üldise tava paralleelsust arvestades oleks võinud *die schwarze Pest*’i rahumeeli täiesti otse *mustaks katkuks* tõlkida --- .” (Ross 2012: 4) Siinkohal on oluline, et välja on pakutud ka parem variant – see on tõlkekriitika kriteerium, mida on rõhutanud nii Reiss kui ka eesti tõlkekriitikud. Mõistete täpse edasiandmisega on tekstis probleeme ka edaspidi.

Olulise osa tõlget puudutavast kriitikast moodustavad probleemid teoste köidetesse jaotamisega. Nimelt on originaalis kolmes köites olnud teosest saanud neli köidet, mis tekitab lugemisel segadust: originaalis ühtse numeratsiooniga teosest on tehtud neli iseseisva numeratsiooniga teost, mille osade jaotus ei kattu köidete jaotusega ning see võib lugejas suurt hämmastust tekitada. (Ross 2012: 5) Köidetesse jaotamisega seotud probleeme valimiku teistes artiklites ei esine, kuid seda ilmselt ka seetõttu, et enamasti on tegemist üksikute raamatute arvustustega, mitte nelja teose ilmumisega, nagu selle artikli puhul.

Kui üldiselt on tõlketeoste arvustustes välja toodud probleem, et tõlkija/toimetaja ei ole oma valikuid piisavalt kommenteerinud ning lugemisel jääb puudu teksti toetavast kontekstist, siis antud arvustuses tuuakse kohati välja vastupidine probleem. Nimelt on tõlkija lisanud teoses käsitletava ajastu kohta liiga palju selgitusi (nagu esines ka Tõnu Tannbergi arvustuses „Sõjatorn, mis ei ole veel vaibunud” ja Madis Kolki artiklis „Kunst, ketserlus või huligaansus?”) ja teost liigselt tänapäevastanud, mis aga nii ajastutundliku teose puhul vajalik ei ole ja mõjub selles kontekstis pigem häirivalt. „Ilukirjanduslikke lugusid võib ju vahel adapterida tõlke või uue väljaande kaasaega, kuid nii ajatundliku teose korral, mis räägibki aja loost, mõtte kulgemisest ajas, tasuks igasugusest tahtlikust tänapäevastamisest loobuda” (Ross 2012: 5). See-eest on põhjalikud kaastekstid teosel siiski puudu jäänud ning Ross toob

ise välja teemasid, mida oleks võinud selle teose konteksti tabamiseks kirjutada. „Teose kirjutamise ja väljaande ajalisi suhteid võinuks selgitada kommentaarides või saatesõnas” (Ross 2012: 5).

Lisaks kõikvõimalikele sisulistele ja kontekstilistele probleemidele on Rossi arvates osa teosest ka toimetamata jäänud ning ta toob selle kohta mitmeid näiteid. „Kõigele lisaks näib kolmas, kirjastuseta ilmunud köide olevat jäänud ka lihtsalt toimetamata” (Ross 2012: 5). Oluline on siinjuures, et Ross on toonud ka näiteid oma väidete põhjendamiseks.

Üleüldiselt on kriitik leidnud tõlke juures palju probleeme ning neid põhjalikult analüüsinud. Ta avaldab kahetsust, et nii kaua tõlkimisel olnud teos pole ikkagi välja antud niivõrd heal kujul, kui selline teos väärinud oleks. „Ja sellest ei oleks mõtet üldse nii pikalt kirjutada, kui tõlgitu oleks suvaline, mis tahes entsüklopeediaga asendatav teatmeteos või niisama sobakas. Aga nüüd tekib häiriv tunne, et hea asi on toodud pika töö ja suure vaeva tulemusel peaaegu haardeulatusse, kuid jääb ikka kättesaamatuks.” (Ross 2012: 5)

Kokkuvõtteks võib öelda, et Kristiina Rossi artikkel on üks põhjalikumalt tõlkimist ja tõlkimisega seotud probleeme käsitlev artikkel, mis on ka mõistatav, kuna Ross on ise tunnustatud tõlkija. Arvustuses tuuakse välja mitmeid olulisi probleeme tõlketeose juures ning siin on täidetud mitmed tõlkekriitika kriteeriumid: võrdlus originaaliga, näited, originaalteksti funktsiooni määratlemine ning seega on tekst kindlasti tõlkekriitika, mitte tõlketeose kriitika.

## **2.2 Kokkuvõte tõlketeosearvustustest**

Kuigi käesoleva magistr töö valimisse kuulub ainult ühe aasta jagu tõlketeosearvustusi, saab siiski välja tuua korduvaid tendentse ning teha kokkuvõtteid, missugustele aspektidele tõlketeoseid kommenteerides peamiselt tähelepanu juhitakse. Üldiselt võib öelda, et käesolevas magistr töö vaadeldavas valimis vaadeldakse tõlkeid küllalt palju. Kokku esineb 31 tõlketeosearvustust, milles on vähemal või rohkemal määral räägitud tõlkest või tõlkelisusest. Üldvalimist moodustab see 62%, mis on üle poole vaadeldavatest tõlketeosearvustustest. Enne töö kirjutama hakkamist eeldasin, et see protsent tuleb oluliselt väiksem, seega usun, et 62% on küllalt hea näitaja. Siiski on nendest teostest vaid osa sellised, milles on tõlget põhjalikult arvustatud (11) ning mida saab seega tõlkekriitikaks pidada – kõikidest ilmunud arvustustest moodustab see 22%.

Tõlketeele ei pöörata üldse tähelepanu 19 arvustuses, mis moodustab 38% üldvalimist ja on peaaegu kaks korda rohkem kui arvustusi, mida saab pidada põhjalikuks tõlkekriitikaks. Siinkohal leian, et kõik tõlketeeearvustused ei peagi olema tõlkekriitika, kuid siiski võiks igast arvustusest selguda teose tõlkelisus, kuna on oluline juhtida tähelepanu asjaolule, et tegemist ei ole originaalis eesti keeles kirjutatud teosega.

Kui neid arve võrrelda Maarja Läänesaare magistritööga, siis selgub, et Sirbis on 2012. aastal rohkem selliseid arvustusi, kus ei pöörata tõlkelisusele üldse tähelepanu (38%). Läänesaare magistritöös oli see arv ~12% (Läänesaar 2010b: 2). Samuti on käesolevas valimis oluliselt väiksem tõlkekriitika osakaal (22%), samas kui Läänesaar on pidanud tõlkekriitikaks ~45% arvustustest (Läänesaar 2010b: 2). Kindlasti mängib siin rolli ka vaadeldav väljaanne: Sirp on ajaleht, kus juba ajalehe formaat seab teatud mahulised piirid avaldatavatele arvustustele ja seega võib juhtuda, et tõlkekommentaari arvustusse ei mahu, kui seda ei peeta primaarseks arvustatava teose juures, samas kui Läänesaare valimi moodustab Vikerkaar, mille formaat annab suuremad võimalused tõlkekriitika kirjutamiseks.

Tõlkekriitikas vaadeldakse kõige sagedamini selliseid tõlkimisega seotud asjaolusid nagu tõlkija isik ja/või tema varasem panus eesti tõlkekirjandusse (18 artiklis), kaastekstide kirjutamine (14) ja toimetajatöö (7). Samuti juhivad mitmed artiklid tähelepanu tõlkimisega seotud laiematele teemadele (6). Kuna Reissi arvates on üks olulisemaid tõlkekriitika kriteeriume tõlke võrdlemine originaaliga, siis olen sellele ka vastava arvustuse juures tähelepanu juhtinud. Originaalkeelele viitab arvustustes (14) kriitikut ning üks kriitik on konkreetselt välja toonud, et ta ei oska lähtekeelt lugeda ning seega ei saa hinnata vastavust lähtekeelele (Tiit Kändler artiklis „Darwini argumendi õppetund”).

Tõlkekriitika kriteeriumina on Reiss välja toonud ka (negatiivsete hinnangute korral) „paremate” tõlkevastete väljatoomise, mida aga vaadeldavas valimis kuigi tihti ei esine. Kriitikud pakuvad lahendusi välja vaadeldavas valimis vaid (5) juhul.

Kuigi Reiss ei ole seda eraldi kriteeriumina rõhutanud, leian, et tõlkekriitikaks võib artiklit pidada ka juhul, kui pööratakse tähelepanu toimetajatööle. Kuigi käesoleva magistritöö fookus on tõlkimise vaatlemine, töötab tõlkija toimetajaga tihedas koostöös ning seega ei saa neid üksteisest täielikult eraldada. Toimetajatöö vähest tähtsustamist on rõhutanud ka Läänesaar: „Toimetaja roll tõlketee kriitikas on enamasti jääda topeltnähtamatuks: tõlke õnnestumised kirjutatakse tõlkija arvele ning toimetaja kajastub vaid suurte vajakajäämistele või haruldaste saavutuste korral, pälvides suuremat

tähelepanu vaid toimetajaist kriitikutelt.” (Läänesaar 2010b: 2). Seega leian, et tõlketeoste kriitikat vaadeldes tuleks tähelepanu juhtida ka toimetajatele ning vaadeldavas valimis seda ka 7 juhul tehakse.

Kokkuvõttena saab välja tuua, et tõlkeid kiidetakse 13 arvustuses – on hea meel tõdeda, et ka hästi tehtud tõlkijatöö leiab tõlkekriitikas äramärkimist. Mingil moel tõlkega rahulolematu on kriitik 9 juhul ning selleks on erinevad põhjused: kas on olnud toimetajatöö kehv või hoopis tegemata, esinesid otsesed tõlkevead või heitis kriitik ette kaastekstide puudumist. Ülejäänud artiklites tõlkele hinnangut antud pole – 19 neist on sellised, kus igasugused viited tõlkele puuduvad ning ülejäänutes (9) avaldub vaid vaadeldava teose tõkelisus või juhitakse tähelepanu kaastekstidele.

Kõikidele alapeatükis 1.2.3 välja toodud tõlkekriitika kriteeriumitele vastavat tõlketeosearvustust vaadeldavas valimis ei esine, küll aga on osa neist kriteeriumitest täidetud arvustustel, mis kuuluvad kategooriasse „Tõlget vaadeldakse põhjalikult”. Siinkohal nõustun arvamusega, et ideaalset tõlketeosearvustust ei ole olemas ning et tõlketeosearvustused ei peagi kõikidele seatud kriteeriumitele vastama – arvustus sõltub eelkõige vaadeldavast teosest ja kriitikule peaks jääma võimalus ennast isikupäraselt väljendada. Siiski on oluline tõlkijate tööle tagasiside andmine ja tõlkimise väärtustamine, mistõttu tuleks kindlasti juhtida tähelepanu tõlkijate vigadele ja huvitavatele leidudele ja selleks on oluline võrrelda tõlget originaaliga.

Kuigi tõlget käsitlevaid tõlketeoste arvustusi leidis käesolevas valimis küllalt palju, ei pöörata suures osas tõlketeosearvustustes tõlkimisele ega tõlkijale üldse tähelepanu ning tõlketeoste arvustused on kirjutatud nii, nagu oleks tegemist originaalteosega. Loodan, et selline lähenemine tõlketeostele tulevikus väheneb ning tõlgetele ja tõlkijatele hakatakse rohkem tähelepanu pöörama.

## Kokkuvõte

Tõlkeloo uurimisega tegeletakse Eestis aina enam – tõlkeloo koostamisele on pühendatud konverentse ja ajakirjade erinumbreid ning käib pidev töö tõlkeloo erinevates valdkondades, kuid siiski on selle uurimine alles lünklik. Tõlkeloo hulgas on valdkondi, mida on juba küllalt põhjalikult uuritud, kuid on ka valgeid laiike, mille katmisega alles tegeletakse. Üks tõlkeloo valgeid laiike on tõlkekriitika uurimine – kuigi tõlketeoste kriitikat ilmub ajakirjanduses küllalt palju, siis selle uurimisega veel väga põhjalikult tegeletud pole. Ühe tõlketeoste kriitika uurimuse on koostanud Maarja Läänesaar ajakirja Vikerkaar põhjal ning käesolev magistritöö on teine uurimus selles valdkonnas, kuid laiemate üldistuste tegemiseks Eesti tõlke(teoste) kriitika kohta on kindlasti vaja veel palju tööd teha.

Tõlkeloo ja tõlkekriitika uurimisega seostub veel mitmeid olulisi teemasid. Näiteks mõjutab tänapäevane majandusele orienteeritud ühiskond ka tõlketeoste kriitikat. Samuti tähtsustatakse tõlkimisega seotut tihti vähe, kuigi tõlkimine on vaieldamatult kultuuri üks alustaladest. Sellega seoses on tihti alahinnatud ka tõlkija positsioon ühiskonnas – tõlkija jääb sageli nähtamatuks, nagu on rõhutanud ka maailma tuntumad tõlkeuurijad. Tõlkija tööle tähelepanu juhtimisel pingutatakse pidevalt, mida näitavad mitmed kirjutatud tõlkijaportreed ja mille üheks näiteks on käesoleval aastal Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni poolt esimest korda välja antud almanahh „Tõlkija hääl”.

Otseselt juba tõlkekriitikat uurima hakates kerkib mitmeid olulisi probleeme, neist tähtsaim on ühtselt aktsepteeritavate tõlketeoste kriitika kirjutamise põhimõtete puudumine, nagu on rõhutatud nii teadustöodes kui ajakirjanduses. Tõlketeoste kriitika kirjutamise teemadel võetakse aeg-ajalt sõna ajakirjanduses, kuid kriitikute arvamused lähevad sageli lahku ja seega pole ühtsete kriteeriumite koondamiseni Eestis jõutud. Käesolevas töös on tõlketeosearvustuste vaatlemisel aluseks võetud maailma ühe tunnustatuima tõlkekriitikateoreetiku Katharina Reissi teos „Translation Criticism – The Potentials & Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment”, mis pakub tõlketeoste vaatlemiseks mitmeid kriteeriume ja nõuandeid. Sellele on lisatud mõningad eesti ajakirjandusest leitavad nõuanded ja soovitused.

Magistritöö empiirilise osa moodustab 2012. aastal ajalehes Sirp ilmunud tõlketeosearvustuste vaatlus. Kokku ilmus vaadeldaval aastal tõlketeosearvustusi 50,

mis on küllalt suur arv. Tõlketeosearvustused on jagatud kolme osasse: tõlketeosearvustused, kus tõlget ei vaadelda (19), kus avaldub vaadeldava teose tõkelisus (8) ja kus on tõlget arvustatud (23). Empiirilisest osast järeldub, et tõlketeosearvustusi leidub ajalehes Sirp 2012. aastal küllalt palju: kokku on tõlkeid arvustatud või leiduvad viited tõkelisusele 31 arvustuses 50-st, mis moodustab 62% kõikidest ilmunud tõlketeosearvustustest. Siiski ei ole see kõik tõlkekriitika – artikleid, mida saab pidada tõlkekriitikaks (tõlkekriitika hulka kuuluvad tõlketeosearvustused asuvad alapeatükis 2.1.3.3 Tõlget vaadeldakse põhjalikult), on töös 11, mis teeb kõigest 22% kõikidest tõlketeosearvustustest. Samuti on väga suur osa selliseid tõlketeosearvustusi, kus puuduvad igasugused viited tõkelisusele – neid on 19 ehk 38% üldvalimist. Siinkohal leian, et kõik tõlketeosearvustused ei saa olla ega peagi olema tõlkekriitika, kuid tõlketeose arvustusest võiks aru saada teose tõkelisusest.

Tõlketeosearvustusi uurides selgus mitmeid huvitavaid tendentse. Näiteks saab välja tuua, et suurem osa vaadeldavastest teostest on tõlgitud inglise keelest. Samuti on huvitav, et ajalehes Sirp ei ole välja kujunenud selgepiirilist tõlkekriitiku rolli, vaid et suurem osa kriitikuid esinesid valimis vaid ühe tõlketeosearvustusega. Eraldi tasub ka märkida, et arvustatavad teosed kuuluvad erinevatesse valdkondadesse: ilukirjandus, teaduskirjandus ja ajalugu ning et kõigis neis valdkondades esineb nii artikleid, kus tõlget ei vaadelda kui ka vaadeldakse põhjalikult. Oluline on ka välja tuua, et tõlketeosearvustused esinevad Sirbis erinevates rubriikides, mis näitab, et tõlketeostearvustuste ilmumine ei ole seotud osakonnatoimetajate eelistustega, vaid tõlketeoseid peetakse kultuuri oluliseks osaks. Samuti tasub rõhutada, et tihti juhitakse tähelepanu tõlkijale, toimetajale ja kaastekstidele.

Magistritöö lisas on välja toodud erinevaid statistilisi andmeid magistritöös vaadeldud valimi kohta. Sealt leiab kategoriseeritult kõik ilmunud tõlketeosearvustused koos tõlkijatega, tõlketeosearvustusi kirjutanud kriitikud, tõlgitud teosed originaalkeelte järgi ning Lisad 4, 5 ja 6 on nimekirjad teostest sõltuvalt sellest, kas tõlketeost on arvustatud, avaldub teose tõkelisus või teost arvustatud ei ole. Usun, et see on huvitav statistiline lisandus töö põhiosale ning sellest on abi edaspidi tõlketeoste kriitikat uurides.

Tõlkekriitika uurimine kui tõlkeloo osa on valdkond, mida tihti ei uurita, kuid mis on töötavatele (ilukirjanduse) tõlkijatele äärmiselt tähtis tagasiside vorm. Tihti on tõlke(teoste) kriitika subjektiivne ja kriitik ei toeta oma arvamust näidetega, mistõttu võib juhtuda, et tõlkijat süüdistatakse vigades, mis kuuluvad tegelikult originaalteksti

juurde. Selliste juhtumiste vältimiseks peaks tõlkekriitikutele olema kättesaadavad üldised juhised tõlke(teose) kriitika kirjutamiseks, nii nagu võib seda leida laiema kirjanduskriitika kohta. Käesolevas töös on välja toodud mõned nõuded tõlke(teose) kriitika kirjutamiseks ja loodan, et tulevikus on need abiks üldiste kriteeriumite sõnastamiseks eesti keeles.

Käesoleva magistr töö teemat ehk tõlketeoste kriitika uurimist saab kindlasti tulevikus edasi arendada. Selleks tuleb vaadelda tõlketeoste kriitika kirjutamist pikema perioodi vältel ja erinevates ajakirjanduslikes väljaannetes ning saadud tulemusi kõrvutada, et moodustuks laiem pilt tõlketeoste kriitika uurimises.

## Kirjandus

### Empiirilised allikad

- Adamson, Jaanus 2012a. Elu(loo) hind. – Sirp 4. mai, lk 3.
- Adamson, Jaanus 2012b. Kaks vaadet ruumile. – Sirp 5. okt., lk 5.
- Annus, Amar 2012a. Igikestev Jeruusalemma sündroom. – Sirp 23. märts, lk 4–5.
- Annus, Amar 2012b. Askeetide lood Simorgi tiiva all. – Sirp 22. juuni, lk 5.
- Arjakas, Küllö 2012. Teadusmaailma oskuslik vahendamine ajakirjanduslike võtetega. – Sirp 23. nov., lk 25.
- Bahovski, Erkki 2012. Teise maailmasõja valikud mõjutavad meiegi elu. – Sirp 2. märts, lk 4.
- Funk, Karlo 2012. Tutvusta oma igavust. – Sirp 26. okt, lk 5.
- Hellerma, Kärt 2012a. Tõe ja ideaali maagia. – Sirp 22. juuni, lk 10–11.
- Hellerma, Kärt 2012b. Tõelise tundmuse olematu hetk. – Sirp 31. aug., lk 8–9.
- Helstein, Katrina 2012. Jõhker ja ilus. – Sirp 20. jaan., lk 12–13.
- Hermann, Eik 2012. Oma avastamine vööra kaudu. – Sirp 20. apr., lk 4–5.
- Kangro, Maarja 2012. Vabadusemaigulised mittekohad. – Sirp 16. nov., lk 4–5.
- Kaus, Jan 2012a. Armastuse saladus. – Sirp 10. veeb., lk 4–5.
- Kaus, Jan 2012b. Araabia humanist. – Sirp 16. nov., lk 13.
- Kirss, Tiina 2012. Kas tõlkida kirjandust (ja/või) kultuuri? – Sirp 15. juuni, lk 18–19.
- Kivirüüt, Kersti 2012. Maiuspala ajalooгурmaanidele. – Sirp 5. okt., lk 21.
- Kivistik, Jaan 2012. Platon, Kolakowski ja maailm. – Sirp 2. nov., lk 4–5.
- Kolk, Madis 2012. Kunst, ketserlus või huligaansus? – Sirp 22. juuni, lk 6.
- Kreem, Juhan 2012. Uus raamat Hansa liidust. – Sirp 19. okt., lk 5.
- Kunnus, Mihkel 2012. Kirikluse agoonia ehk kristuse teine tulemine. – Sirp 27. juuli, lk 4–5.
- Kändler, Tiit 2012. Darwini argumendi õppetund. – Sirp 30. nov., lk 8.
- Käsper, Kalle 2012. Remarque maailm. Sirp 6. jaan., lk 11.
- Lahe, Jaan 2012. Mõistliku religioossuse otsinguil. – Sirp 27. juuli, lk 5.
- Laidre, Margus 2012. Euroopa aeg ja ruum: Czeslaw Miloszit lugedes. – Sirp 19. okt., lk 4.

- Larm, Pille-Riin 2012. Käbi Laretei kirjanduslikest nokturnidest. – Sirp 10. aug., lk 13–14.
- Liivak, Lembit 2012. Kes mõtleb... ehk mis tunne on olla nahkhiir? – Sirp 5. okt., lk 20.
- Loog, Alvar 2012. Tagasi Narski juurde. – Sirp 3. veeb., lk 4–5.
- Luuk, Erkki 2012. Sissejuhatus eikuhugi (ilma vähimagi lootuseta kunagi välja pääseda). – Sirp 15. juuni, lk 6.
- Meikar, Silver 2012. Rahvas, kes elab omaette. – Sirp 23. märts, lk 4–5.
- Mertelsmann, Olaf 2012. Muljetavaldav ja kurb kollaaž. – Sirp 27. jaan., lk 3.
- Mälksoo, Maria 2012. Esimene maailmasõda mälestuste kaleidoskoobis. – Sirp 8. juuni, lk 4–5.
- Niitsoo, Viktor 2012. Vabadusvõitleja meenutab. – Sirp 23. nov., lk 5.
- Oja, Arno 2012. Elu võimalikkusest ahermaal. – Sirp 3. veeb., lk 6–7.
- Piirve, Merlin 2012. Arutlus selle kohta, miks see siin ei peaks üldse olemas olema. – Sirp 30. märts, lk 14.
- Piirve, Merlin 2012. Kas tühi kõht on kuidagi abiellumisega seotud? – Sirp 20. jaan., lk 12–13.
- Ross, Kristiina 2012. Friedelli uusaja vaatemäng uhkes raamis, aga häguse klaasi taga. – Sirp 7. dets., lk 4–5.
- Tannberg, Tõnu 2012. Sõjatorn, mis ei ole veel vaibunud – Sirp 6. jaan, lk 5.
- Tarand, Kaarel 2012. Kui inimesed armastavad, kerkib tänavatest soojus – Sirp 13. aprill, lk 8–9.
- Tergem, Kerti 2012. Ilmutusi ilmaolust. – Sirp 21. sept., lk 7.
- Velmet, Aro 2012. Kas eestikeelne Arendt on ikka Arendti nägu? – Sirp 8. juuni, lk 5.
- Viiding, Kristi 2012. Surm Eesliinil. – Sirp 20. jaan., lk 5.

### **Teoreetilised allikad**

- Aretov, Nikolay 2011. Translation as an Object of Literary Scholarship: From the Perspective of a „Small” Literature. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 67–75.
- Gielen, Katiliina 2011. Authors as Translators: Emerging Hierarchical Patterns of Literary Activity in Early Soviet Estonia. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele

- Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 201–211.
- Gielen, Katiliina 2012. Marta Sillaotsa eksplitsiitne ja implitsiitne tõlkepoetika. – *Methis* nr 9/10, lk 104–115. doi: <http://dx.doi.org/10.7592/methis.v7i9%2F10.571>
- Gielen, Katiliina 2013. *Translation History in Systems: Studies on the Estonian Translational Space of the 20th Century*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Hellerma, Kärt 2010. Kirjanduskriitiku poksiringis. – *Sirp*, 10. detsember, lk 9.
- Kaints, Holger 2011. Tõlgete kvaliteedist ehk Õnnetu Cortázar”. – *Sirp* 16. septembris, lk 11.
- Kaldjärv, Klaarika 2007. Autor, jutustaja, tõlkija. *Borgese autofiktsioonid eesti keeles*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kaldjärv, Klaarika 2008. Räägime ikka tõlkest. – *Sirp*, 12. detsember, lk 5.
- Kaldmaa, Kätklin 2008. 2008. aasta tõlkeilukirjanduses. – *Looming* nr 5, lk 696–710.
- Kaus, Jan 2013. „Mälu kõhetumise vastu. Ülelend viimase kümnendi eestikeelsest tõlkeilukirjandusest.” – *Keel ja Kirjandus* nr 2, lk 95–111.
- Kaus, Jan 2014. Saateks. – Tõlkija Hääl. Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsiooni aastaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 5.
- Lange, Anne 2004. *Ants Oras*. Tartu: Ilmamaa.
- Lange, Anne; Monticelli, Daniele 2012. Kuidas kirjutatakse tõlkelugu? – *Methis* nr 9/10, lk 5–23 doi: 10.7592/methis.v7i9/10.565.
- Loog, Alvar 2007. Kriitika võim ja võimatus. – *Teater.Muusika.Kino*, nr 4, lk 34–47.
- Läänesaar, Maarja 2010a. Tõlkekriitika kontseptuaalsed metafoorid ja terminoloogia ajakirjas „Vikerkaar“ ilmunud tõlkeraamatuaruvestuste põhjal. Tartu: Tartu Ülikool.
- Läänesaar, Maarja 2010b. Tõlkija nähtamatuses tõlkekriitikas. Toimetajast rääkimata. – *Sirp*. Keele Infoleht, 19. märts, lk 2.
- Meschonnic, Henri 2000. Tõlkimise poeetika ajalooline ülevaade. – *Vikerkaar*, nr 2–3, lk 108–124.
- Monticelli, Daniele 2011. ”Totalitarian Translation” as a Means of Forced Cultural Change: The Case of Postwar Soviet Estonia. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 187–200.
- Möldre, Aile 2011. Publications of Literary Translation in Estonia in 1901–1917: An Overview. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 151–163.

- Ojamets, Lotman 2012. Kuidas tõlkida õigesti? – Sirp 20. jaan., lk 14.
- Ožbot, Martina 2011. Translation as an Agent of Culture Planning in Low-Impact Cultures. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 55–66.
- Reiss, Katharina 2000. *Translation Criticism – The Potentials & Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*. United Kingdom: St. Jerome Publishing.
- Sinivee, Sirje 2004. *Tõlke hindamine – Kuidas, keda või mida?* Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Sirp 2005. Gallup: kirjandus, kirjanik, kriitika ja kriitik – Sirp, 11. nov.
- Sirp 2010. Kriitik(a) peab. Kriitik(a) võib. Kriitik(a) ei või. Kriitik(a) võiks. Jne. – Sirp, 26. nov., lk 6–8.
- Soovik, Ene-Reet 2011. *Estonian Literary Translation in the Early 21st century: On the Context and the Content*. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 227–239.
- Sütiste, Elin 2009. *Tõlke mõiste dünaamikast tõlketeaduses ja eesti tõlkeloos*. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- Sütiste Elin 2011. *Images of Literary Translation in Estonian Translation Criticism 1906–1940*. – Antoine Chalvin, Anne Lange, Daniele Monticelli (Eds./Éds.). *Between Cultures and Texts*. Frankfurt am Main-Berlin-Bern-Bruxelles-New York-Oxford-Wien: Peter Lang, lk 165–174.
- Sütiste, Elin 2012. Tõlkelugu ja kultuurimälu. – *Methis* nr 9/10, lk 152–162  
doi: 10.7592/methis.v7i9/10.565.
- Tamm, Marek 2010. Eesti kultuur kui tõlkekultuur: mõned ajaloolised ja statistilised ekskursid. – *Diplomaatia*, märts nr 3, lk 2–4.
- Tamm, Marek 2011. Ott Ojamaa ja Eesti tõlkelugu. – *Keel ja Kirjandus*, nr 2, lk 129–132.
- Torop, Peeter 1989. Tõlkeloo koostamise printsiibid. – *Akadeemia* nr. 2, lk 349–384.
- Torop, Peeter 2000. *Kultuurimärgid*. Tartu: Ilmamaa.
- Torop, Peeter 2011. *Tõlge ja kultuur*. Tallinn–Tartu: Tartu Ülikool kirjastus.
- Vaher, Berk 2010. Kriitik(a) arenguestluse järel. – Sirp, 3. dets., lk 6–7.
- Veidemann, Rein 2000. *Kriitikakunst*. Tallinn: Avita.

Venuti, Lawrence 2008. *The Translator's Invisibility. A History of Translation*. Second Edition. Great Britain: Routledge.

Väljataga, Märt 2005. Paar palvet retsensendile. – *Sirp*, 28.okt., lk 3–4.

Väljataga, Märt 2008. Tõlkimise teoriast ja praktikast. – *Sirp*, 28. nov., lk 4–5.

## Lisa 1. 2012. aastal Sirbis ilmunud tõlketeostearvustused kategoriseerituna

Teoste kategoriseerimisel on tuginetud Eesti Rahvusbibliograafia andmebaasis esinevatele märksõnadele.

### Ilukirjandus (23)

1. Akutagawa, Ryunosuke „Mandariinid tihnikus”. Tõlkinud Margit Juurikas, Kati Lindström ja Ülle Udam (novellikogu)
2. al-Aswani, Alaa „Jakubijani maja”. Tõlkinud Kalle Kasemaa (romaan)
3. Artsõbašev, Mihhail „Naine, nagu ta seal seisis”. Tõlkinud Ants Paikre (LR) (romaan)
4. Barbery, Muriel „Siili elegants”. Tõlkinud Indrek Koff (romaan)
5. Bhartrhari „Vairāgyaśataka ehk Sada värssi ilmaelust loobumise kiituseks”. Tõlkinud Martti Kalda ja Mathura (luule)
6. Blixen, Karen „Seitse fantastilist lugu”. Tõlkinud Eva Velsker (jutustused)
7. Cohen, David „Sigmund Freudi põgenemine”. Tõlkinud Matti Piirimaa (biograafia)
8. Englund, Peter „Sõja ilu ja valu. Esimene maailmasõda 241 lühipeatükis”. Tõlkinud Ivar Rüütli (mälestused)
9. Handke, Peter „Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine”, Tõlkinud Mati Sirkel. „Kirjaniku õhtupoolik”, Tõlkinud Tiiu Relve (LR) (lühiromaan; jutustused)
10. Ivanov, Andrei „Peotäis põrmu”. Tõlkinud Ilona Martson (romaan)
11. Kaus, Jan (toimetaja) „The Dedalus Book of Estonian Literature”. Tõlkinud Eric Dickens (novellid)
12. Laretei, Käbi „Kuhu kadus kõik see armastus?”, tõlkinud Anu Saluäär. „Ludus Tonalis. Kirg.”, tõlkinud Anu Saluäär. „Peotäis mulda”, Tõlkinud Anu Saluäär. „Okas ja Käbi”, tõlkijat pole märgitud. (mälestused)
13. Lodge, David „Mõtleb...”. Tõlkinud Riina Jesmin (romaan)
14. Makšejev, Vadim „Narõmi kroonika 1930–1945”. Tõlkinud Jüri Ojamaa (mälestused)

15. Maugham, William Somerset „Rangelt isiklik”. Tõlkinud Tõnu Lember (mälestused)
16. Milosz, Czeslaw „Sünnimaa Euroopa”. Tõlkinud Hendrik Lindepuu (autobiograafia)
17. Murakami, Haruki „Elevant haihtub”. Tõlkinud Margis Talijärv (novellikogu)
18. Pamuk, Orhan „Must raamat” Tõlkijad Inna Ossiptšuk ja Helen Geršman (romaan)
19. Remarque, Erich Maria „Tagasitee”. Tõlkinud Tiina Aro (romaan)
20. Soldatov, Sergei „Taassünni põuavälgud. Poliitilise võitluse ja kõlbelise valgustuse kogemus.”. Tõlkinud Kalju Mätik (mälestused)
21. Zaid, Gabriel „Liiga palju raamatuid”. Tõlkinud Kätlin Kaldmaa (esseekogumik) (LR)
22. Unamuno, Miguel de „Armastus ja pedagoogika. Kolm näitlikku novelli ja proloog. Malemängija Don Sandalio romaan.”. Tõlkinud Helina Aulis, Mari Kruse, Riina Roasto (novellikogu + romaan)
23. Westö, Kjell „Kus kõndisime kunagi”. Tõlkinud Tõnis Arnover (ajalooline romaan)

#### Teaduskirjandus (17)

1. „Zar´a Jaa`qoobi arutlused” Tõlkinud Uku Masing (religioon)
2. Arendt, Hannah „Mineviku ja tuleviku vahel”. Tõlkinud Liisi Keedus ja Ene-Reet Soovik (poliitiline filosoofia) (AER)
3. Attār, Farīd ud-Dīn „Lindude keel”. Tõlkinud Kalle Kasemaa (religioon) (AER)
4. Auge, Marc „Kohad ja mittekohad”. Tõlkinud Anti Saar (antropoloogia)
5. Darwin, Charles „Liikide tekkimine”. Tõlkinud Mart Niklus (evolutsioon)
6. Deleuze, Gilles „Kanti kriitiline filosoofia”. Tõlkinud Margus Ott (filosoofia) (AER)
7. DeMarco, Donald. Wiker, Benjamin „Surmakultuuri arhitektid”. Tõlkinud Toomas Help, Madis Kivisild (religioon)
8. Derrida, Jacques „Surma and”. Tõlkinud Mart Kangur (filosoofia)
9. Hjelmslev, Louis „Sissejuhatus keeleteooriasse”. Tõlkinud Jaan Pärnamäe (keeleteadus) (AER)
10. Jullien, Francois „Tõhususe traktaat”. Tõlkinud Margus Ott (filosoofia)

11. Klein, Stefan „Andmise mõte. Miks isetus evolutsiooni kõigus võidab ja me egoismiga kuigi kaugele ei jõua”, „Lihtsalt õnnelik: õnne valem igaks päevaks”. Tõlkinud Krista Räni (sotsiaalpsühholoogia)
12. Kolakowski, Leszek „Mida küsivad meilt suured filosoofid”. Tõlkinud Hendrik Lindepuu (filosoofia)
13. Loy, David R „Raha, seks, sõda, karma. Märkmeid budistlikuks revolutsiooniks.” Tõlkinud Kai Vassiljeva (religioon)
14. Spengler, Oswald „Õhtumaa allakäik”. Tõlkinud Mati Sirkel ja Katre Ligi (filosoofia) (AER)
15. Svendsen, Lars F.H. „Igavuse filosoofia”. Tõlkinud Jaan Pärnamäe (filosoofia)
16. Thurlow, Vappu „Vive Tolli läbi kohtade aegade kätte”. Inglise keelde tõlkinud Vappu Thurlow (kunst)
17. Tolstoi, Lev „Milles seisneb minu usk?”. Tõlkinud Rainis Toomemaa (religioon)

#### Ajalugu (10)

1. Bryson, Bill „Ringkäik kodumajas. Eraelu lühilugu”. Tõlkinud Henn Käämbre (sotsiaalajalugu)
2. Crispus, Gaius Sallustius „Catilina vandenõu”. Tõlkinud Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau (poliitiline ajalugu)
3. Friedell, Egon „Uusaja kultuurilugu. Suurest katkust kuni Esimese maailmasõjani. I. II. III”. Tõlkinud Ilme Rebane (I ja IV osa), Leo Metsar (II ja III osa) (kultuuriajalugu)
4. Graichen, Gisela. Kiesow, Rolf Hammel jt „Hansa liidu ajalugu. Varjatud ülemvõim.” Tõlkinud Toomas Huik (kaubandusajalugu)
5. Kershaw, Ian „Saatuslikud valikud”. Tõlkinud Ehte Puhang (poliitiline ajalugu)
6. Montefiore, Simon Sebag „Jeruusalemm: biograafia”. Tõlkinud Aldo Randmaa (linnaajalugu)
7. Roberts, Andrew „Sõjatorm”. Tõlkinud Olavi Teppan (sõjaajalugu)
8. Sander, Gordon F. „Lahing Soome pärast 1939–1940”. Tõlkinud Olavi Teppan (sõjaajalugu)
9. Shindler, Colin „Iisraeli riigi ajalugu”. Tõlkinud Krista Mits ja Karel Zova (ajalugu)
10. Snyder, Timothy „Veremaad”. Tõlkinud Rein Turu (lähiajalugu)

## **Lisa 2. 2012. aastal Sirbis tõlketeosearvustusi kirjutanud kriitikud**

### 4 arvustust:

Kaus, Jan

### 2 arvustust:

Adamson, Jaanus; Annus, Amar; Hellerma, Kärt; Piirve; Merlin

### 1 arvustus:

(:) kivisildnik; Allik, Alari; Arjakas, Küлло; Bahovski, Erkki; Funk, Karlo; Helstein, Katrina; Hermann, Eik; Kangro, Maarja; Kirss, Tiina; Kivirüüt, Kersti; Kivistik, Jaan; Kolk, Madis; Kreem, Juhan; Kunnus, Mihkel; Kändler, Tiit; Käsper, Kalle; Lahe, Jaan; Laidre, Margus; Larm, Pille-Riin; Levin, Mai; Liivak, Lembit; Loog, Alvar; Luuk, Erkki; Made, Vahur; Mandel, Aive; Meikar, Silver; Mertelsmann, Olaf; Mälksoo, Maria; Niitsoo, Viktor; Oja, Arno; Ross, Kristiina; Sauter, Peeter; Tannberg, Tõnu; Tarand, Kaarel; Tergem, Kerti; Velmet, Aro; Viiding, Kristi; Õnnepalu, Tõnu

### **Lisa 3. 2012. aastal Sirbis arvustatud tõlketeosed keelte järgi**

#### Inglise (14)

- Arendt, Hannah „Mineviku ja tuleviku vahel”
- Bryson, Bill „Ringkäik kodumajas. Eraelu lühilugu”
- Cohen, David „Sigmund Freudi põgenemine”
- Darwin, Charles „Liikide tekkimine”
- DeMarco, Donald. Wiker, Benjamin „Surmakultuuri arhitektid”
- Kershaw, Ian „Saatuslikud valikud”
- Lodge, David „Mõtleb...”
- Loy, David R „Raha, seks, sõda, karma. Märkmeid budistlikuks revolutsiooniks”
- Maugham, William Somerset „Rangelt isiklik”
- Montefiore, Simon Sebag „Jeruusalemm: biograafia”
- Sander, Gordon F. „Lahing Soome pärast 1939–1940”
- Shindler, Colin „Iisraeli riigi ajalugu”
- Snyder, Timothy „Veremaad”
- Zaid, Gabriel „Liiga palju raamatuid”

#### Saksa (8)

- Deleuze, Gilles „Kanti kriitiline filosoofia”
- Friedell, Egon „Uusaja kultuurilugu. Suurest katkust kuni Esimese maailmasõjani. I. II. III”
- Graichen, Gisela. Kiesow, Rolf Hammel jt „Hansa liidu ajalugu. Varjatud ülemvõim.”
- Handke, Peter „Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine”, „Kirjaniku õhtupoolik”
- Klein, Stefan „Andmise mõte. Miks isetus evolutsiooni kõigus võidab ja me egoismiga kuigi kaugele ei jõua”, „Lihtsalt õnnelik: õnne valem igaks päevaks”
- Remarque, Erich Maria „Tagasitee”
- Roberts, Andrew „Sõjatorm”
- Spengler, Oswald „Õhtumaa allakäik”

#### Vene (5)

- Artsõbašev, Mihhail „Naine, nagu ta seal seisis”
- Ivanov, Andrei „Peotäis põrmu”

Makšejev, Vadim „Narõmi kroonika 1030–1945”

Soldatov, Sergei „Taassünni põuavälgud. Poliitilise võitluse ja kõlbelise valgustuse kogemus.”

Tolstoi, Lev „Milles seisneb minu usk?”

#### Prantsuse (4)

Auge, Marc „Kohad ja mittekohad”

Barbery, Muriel „Siili elegants”

Derrida, Jacques „Surma and”

Jullien, Francois „Tõhususe traktaat”

#### Rootsi (3)

Englund, Peter „Sõja ilu ja valu. Esimene maailmasõda 241 lühipeatükis”

Laretei, Käbi „Kuhu kadus kõik see armastus?”, „Ludus Tonalis. Kirg.”, „Peotäis mulda”

Westö, Kjell „Kus kõndisime kunagi”

#### Eesti keelest inglise keelde (2)

Kaus, Jan (toimetaja) „The Dedalus Book of Estonian Literature”

Thurlow, Vappu „Vive Tolli läbi kohtade aegade kätte”

#### Jaapani (2)

Akutagawa, Ryunosuke „Mandariinid tihnikus”

Murakami, Haruki „Elevant haihtub”

#### Poola (2)

Kolakowski, Leszek „Mida küsivad meilt suured filosoofid”

Milosz, Czeslaw „Sünnimaa Euroopa”

#### Taani (2)

Blixen, Karen „Seitse fantastilist lugu”

Hjelmslev, Louis „Sissejuhatus keeleteooriasse”

Ladina (1)

Crispus, Gaius Sallustius „Catilina vandenõu”

Türgi (1)

Pamuk, Orhan „Must raamat”

Hispaania (1)

Unamuno, Miguel de „Armastus ja pedagoogika. Kolm näitlikku novelli ja proloog.

Malemängija Don Sandalio romaan.”

Pärsia (1)

Attār, Farīd ud-Dīn „Lindude keel”

Etiopia (1)

„Zar´a Jaa`qoobi arutlused”

Sanskriti (1)

Bhartrhari „Vairāgyaśataka ehk Sada värssi ilmaelust loobumise kiituseks”

Norra (1)

Svendsen, Lars F.H „Igavuse filosoofia”

Araabia (1)

al-Aswani, Alaa „Jakubijani maja”

## **Lisa 4. Tõlketeosearvustused, kus tõlget ei kommenteerita**

Katrina Helstein. Jõhker ja ilus. „Mandariinid tihnikus” – Ryunosuke Akutagawa. tõlkinud Margit Juurikas, Kati Lindström ja Ülle Udam, toimetanud Taimi Paves.

Jan Kaus. Musta raamatu valguses. „Must raamat” – Orhan Pamuk. Tõlkijad Inna Ossiptšuk ja Helen Geršman, toimetaja Urve Eslas, korrektor Ingrid Selg.

Vahur Made. Kui karu kartis raadiot. „Lahing Soome pärast 1939–1940” – Gordon F. Sander. Tõlkinud Olavi Teppan, toimetanud Leino Pahtma,

(:) kivisildnik. (: ) tead, poeet, ole parem wait. „Liiga palju raamatuid” – Gabriel Zaid. Tõlkinud Kätlin Kaldmaa, toimetanud Kai Aareleid.

Tõnu Õnnepalu. Metafooride jõul. „Õhtumaa allakäik” – Oswald Spengler. tõlkinud Mati Sirkel ja Katre Ligi.

Amar Annus. Igikestev Jeruusalemma sündroom. „Jeruusalemm: biograafia” – Simon Sebag Montefiore. tõlkinud Aldo Randmaa, värsid tõlkinud Peep Ilmet, toimetanud Nele Otto.

Kaarel Tarand. Kui inimesed armastavad, kerkib tänavatest soojus. „Kus kõndisime kunagi” – Kjell Westö. Tõlkinud Tõnis Arnover, toimetanud Hille Lagerspetz.

Jaanus Adamson. Elu(loo) hind. „Sigmund Freudi põgenemine” – David Cohen. Tõlkinud Matti Piirimaa, toimetanud Mari Kolk.

Aive Mandel. Hitleri ja Stalini vahel. „Veremaad” – Timothy Snyder. Tõlkinud Rein Turu, toimetanud Leino Pahtma.

Mai Levin. Vive Tolli koht ja aeg. „Vive Tolli läbi kohtade aegade kätte” – Inglise keelde tõlkinud Vappu Thurlow, tõlke toimetanud Justin Ions.

Erkki Luuk. Sissejuhatus eikuhugi (ilma vähimagi lootuseta kunagi välja pääseda). „Sissejuhatus keeleteooriasse” – Louis Hjelmslev. Tõlkinud Jaan Pärnamäe, koostanud Urmas Sutrop, toimetanud Anu Laanemets.

Kärt Hella. Tõe ja ideaali maagia. „Seitse fantastilist lugu” – Karen Blixen. Tõlkinud Eva Velsker, toimetanud Rein Põder.

Mihkel Kunnus. Kirikluse agoonia ehk kristuse teine tulemine. „Surmakultuuri arhitektid” – Donald DeMarco, Benjamin Wiker. Tõlkinud Toomas Help, Madis Kivisild. Toimetanud Krista Hirvoja.

Jan Kaus. Käibetõed, me vennad-õed. „Siili elegants” – Muriel Barbery. Tõlkinud Indrek Koff, toimetanud Anti Saar

Peeter Sauter. Ah et seda tehti juba siis! „Naine, nagu ta seal seisis” – Mihhail Artsõbašev. Tõlkinud Ants Paikre, järelsõna kirjutanud Vaapo Vaher.

Alari Allik. Ühe budistliku revolutsiooni kondikava. „Raha, seks, sõda, karma. Märkmeid budistlikuks revolutsiooniks.” – David R. Loy. Tõlkinud Kai Vassiljeva, toimetanud Märt Läänemets.

Jaanus Adamson. Kaks vaadet ruumile. „Ringkäik kodumajas. Eraelu lühilugu” – Bill Bryson. Tõlkinud Henn Käämbre, toimetanud Mari Tuuling.

Lembit Liivak. Kes mõtleb... ehk mis tunne on olla nahkhiir? „Mõtleb...” – David Lodge. Tõlkinud Riina Jesmin, toimetanud Kristel Kalda.

Karlo Funk. Tutvusta oma igavust. „Igavuse filosoofia” – Lars F.H. Svendsen. Tõlkinud Jaan Pärnamäe

## **Lisa 5. Tõlketeosearvustused, kus avaldub arvustatava teose tõlkelisus**

Jan Kaus. Armastuse saladus. „Surma and” – Jacques Derrida. Tõlkinud ja järelsõna kirjutanud Mart Kangur, toimetanud Margus Ott.

Erkki Bahovski. Teise maailmasõja valikud mõjutavad meiegi elu. „Saatuslikud valikud” – Ian Kershaw. Tõlkinud Ehte Puhang, toimetanud Kalev Lattik.

Merlin Piirve. Arutlus selle kohta, miks see siin ei peaks üldse olemas olema. „Armastus ja pedagoogika. Kolm näitlikku novelli ja proloog. Malemängija Don Sandalio romaan.” – Miguel de Unamuno. Tõlkinud Helina Aulis, Mari Kruse, Riina Roasto, toimetanud Mari Kruse ja Riina Roasto.

Jaan Lahe. Mõistliku religioossuse otsinguil. „Zar´a Jaa`qoobi arutlused”. tõlkinud Uku Masing. Saatesõna kirjutanud Kalle Kasemaa

Pille-Riin Larm. Käbi Laretei kirjanduslikest nokturnidest. Käbi Laretei „Kuhu kadus kõik see armastus?”, tõlkinud Anu Saluäär, toimetanud Hedi Rosma. „Ludus Tonalis. Kirg.”, tõlkinud Anu Saluäär, toimetanud Hedi Rosma. „Peotäis mulda” Tõlkinud Anu Saluäär, isikuregistri teinud Jaan Isotamm. Lisa: Heinrich Laretei, Rootsi ei saa jätta tunnustamata faktilist olukorda. Järelsõna: Leena Kurvet-Käosaar, Pagulase hingamine. Eesti Päevaleht, Akadeemia, 2010. 2. (4.) trükk. 202 lk.

Kärt Hellerma. Tõelise tundmuse olematu hetk. Peter Handke „Tõelise tundmuse hetk. Vasakukäeline naine”, Tõlkinud Mati Sirkel, toimetanud Tiiu Kokla; „Kirjaniku õhtupoolik” Tõlkinud Tiiu Relve.

Maarja Kangro. Vabadusemaigulised mittekohad. „Kohad ja mittekohad” – Marc Auge .Tõlkinud Anti Saar, toimetanud Marek Tamm.

Küllo Arjakas. Teadusmaailma oskuslik vahendamine ajakirjanduslike võtetega. Stefan Klein „Andmise mõte. Miks isetus evolutsiooni kõigus võidab ja me egoismiga kuigi kaugele ei jõua”, tõlkinud Krista Räni. Toimetanud Piret Pääsuke; „Lihtsalt õnnelik: õnne valem igaks päevaks” tõlkinud Krista Räni. Toimetanud Terje Kuusik.

## Lisa 6. Tõlketeosearvustused, kus tõlget arvustatakse

Tõnu Tannberg. Sõjatorm, mis ei ole veel vaibunud. „Sõjatorm” – Andrew Roberts.

Tõlkinud Olavi Teppan. Erialatoimetaja Toomas Hiio.

Kalle Käsper. Remarque maailm. „Tagasitee” – Erich Maria Remarque. Tõlkinud Tiina Aro, toimetanud Külli Habicht

Kristi Viiding. Surm Eesliinil. „Catilina vandenõu” – Gaius Sallustius Crispus.

Tõlkinud ja kommenteerinud Maria-Kristiina Lotman ja Kai Tafenau.

Merlin Piirve. Kas tühi kõht on kuidagi abiellumisega seotud? „Elevant haihtub” – Haruki Murakami. Tõlkinud Margis Talijärvi, toimetanud Sander Kingsepp.

Olaf Mertelsmann. Muljetavaldav ja kurb kollaaž. „Narõmi kroonika 1030–1945” – Vadim Makšejev. Tõlkinud Jüri Ojamaa. Aigi Rahi-Tamme saatesõna.

Alvar Loog. Tagasi Narski juurde. „Kanti kriitiline filosoofia” – Gilles Deleuze.

Tõlkinud Margus Ott, toimetanud Andres Luure.

Arno Oja. Elu võimalikkusest ahermaal. „Peotäis põrmu” – Andrei Ivanov. tõlkinud Ilona Martson, toimetanud Tiia Valdre.

Silver Meikar. Rahvas, kes elab omaette. „Iisraeli riigi ajalugu” – Colin Shindler.

Tõlkinud Krista Mits ja Karel Zova, toimetanud Jürnas Kokla.

Eik Hermann. Oma avastamine võõra kaudu. „Tõhususe traktaat” – Francois Jullien. Tõlkinud Margus Ott, toimetanud Kaia Sisask.

Maria Mälksoo. Esimene maailmasõda mälestuste kaleidoskoobis. „Sõja ilu ja valu. Esimene maailmasõda 241 lühipeatükis” – Peter Englund. Tõlkinud Ivar Rüütli.

Aro Velmet. Kas eestikeelne Arendt on ikka Arendti nägu? „Mineviku ja tuleviku vahel” – Hannah Arendt. Tõlkinud Liisi Keedus ja Ene-Reet Soovik, toimetanud Katre Ligi.

Tiina Kirss. Kas tõlkida kirjandust (ja/või) kultuuri? „The Dedalus Book of Estonian Literature” – Toimetanud Jan Kaus, tõlkinud Eric Dickens.

Amar Annus. Askeetide lood Simorgi tiiva all. „Lindude keel” – Farīd ud-Dīn Attār. Tõlkinud Kalle Kasemaa, toimetanud Siiri Ombler.

Madis Kolk. Kunst, ketserlus või huligaansus? „Milles seisneb minu usk?” – Lev Tolstoi. Tõlkinud Rainis Toomemaa.

Kerti Tergem. Ilmutusi ilmaolust. „Vairägyašataka ehk Sada värssi ilmaelust loobumise kiituseks” – Bhartrhari. Tõlkinud Martti Kalda ja Mathura.

Kersti Kivirüüt. Maiuspala ajaloo gurmaaniidele. „Rangelt isiklik” – W.S. Maugham. Tõlkinud Tõnu Lember.

Margus Laidre. Euroopa aeg ja ruum: Czeslaw Miloszit lugedes. „Sünnimaa Euroopa” – Czeslaw Milosz. Tõlkinud Hendrik Lindepuu.

Juhan Kreem. Uus raamat Hansa liidust. „Hansa liidu ajalugu. Varjatud ülemvõim.” – Gisela Graichen, Rolf Hammel-Kiesow jt. Tõlkinud Toomas Huik, toimetanud Kristiina Ainelo.

Jaan Kivistik. Platon, Kolakowski ja maailm. „Mida küsivad meilt suured filosoofid” – Leszek Kolakowski. Tõlkinud Hendrik Lindepuu, toimetanud Märt Väljataga.

Jan Kaus. Araabia humanist. „Jakubijani maja” – Alaa al-Aswani. Tõlkinud Kalle Kasemaa, toimetanud Edvin Hiedel.

Viktor Niitsoo. Vabadusvõitleja meenutab. „Taassünni põuavälgud. Poliitilise võitluse ja kõlbelse valgustuse kogemus.” Sergei Soldatov. Tõlkinud Kalju Mätik.

Tiit Kändler. Darwini argumendi õppetund. „Liikide tekkimine” – Charles Darwin. Tõlkinud Mart Niklus. Toimetanud Mart Viikmaa, Ivar Puura ja Oive Tinn.

Kristiina Ross. Friedelli uusaja vaatamäng uhkes raamis, aga häguse klaasi taga. „Uusaja kultuurilugu. Suurest katkust kuni Esimese maailmasõjani. I. II. III” – Egon Friedell. Tõlkinud Ilme Rebane, Kupar, 2003; II, tõlkinud Leo Metsar, Kupar, 2003; III, tõlkinud Leo Metsar, 2004; IV, tõlkinud Ilme Rebane.

## Summary

**The University of Tartu**

Institute of Germanic, Romance and Slavonic Languages and Literatures

Kadri Truska

**EESTI TÕLKEKRIITIKA 2012. AASTAL AJALEHES SIRP ILMUNUD TÕLKETEOSEARVUSTUSTE PÕHJAL**

**Estonian Translation Criticism Based on Reviews of Translated Works in a Cultural Weekly Sirp in 2012**

Master's Thesis

2014

78 pages

### Annotation:

The present Master's thesis studies translation criticism in Estonia as a part of translation history. There are quite many aspects influencing the study of translation history and translation criticism, one of the most important of which is the fact that there are no generally accepted criteria for writing translation criticism in Estonia.

The empirical part of the thesis is comprised of reviews of translated works published in a cultural weekly Sirp in 2012. The selection consists of 50 book reviews. Yet not all of them can be considered translation criticism—there are only 11 reviews that can be considered translation criticism (the translation is examined thoroughly), which makes only 22% of all the reviews. Also, there are quite many reviews where there are no references to the translation—19 articles or 38% of all reviews. The thesis is followed by 6 appendices which contain different statistical data about the empirical material.

Translation criticism as a part of translation history is a field that has not been studied very thoroughly yet, but which is essential for translators in order to get feedback to their work. It is important to have generally acceptable criteria for writing translation criticism so that criticism would not be too subjective (which it often is). The present thesis brings out some criteria for writing translated book reviews and the author hopes that they are useful for formulating criteria for translation criticism in the future.

### Keywords

Translation History, Translation Criticism, Translation Reviews

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina \_\_\_\_\_ Kadri Truska \_\_\_\_\_  
(*autori nimi*)

(sünnikuupäev: \_\_\_\_\_ 29.11.1989 \_\_\_\_\_)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

---

**EESTI TÕLKEKRIITIKA 2012. AASTAL AJALEHES SIRP  
ILMUNUD TÕLKETEÖSEARVUSTUSTE PÕHJAL**

---

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on \_\_\_\_\_ Ene-Reet Soovik \_\_\_\_\_,  
(*juhendaja nimi*)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
  3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, \_\_\_\_\_ Kadri Truska \_\_\_\_\_ 20. mail 2014

